

МРАТ

Часопис за књижевност, уметност и културу

година VII књига VII свеска XXVIII децембар 2011

Траг - Часопис за књижевност, уметност и културу
Излази 4 пута годишње

Издавач
Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас

За издавача
Магдолна Увалин

Главни и одговорни уредник
Небојша Деветак

Уреднички тимо
Бранислав Зубовић (*ојеративни уредник*), Мирослав
Алексић, Благоје Баковић, Момчило Бакрач, Слободан
Елезовић, Емсура Хамзић, Никола Шанта, Павле Орбовић,
Светислав Шљукић (*ликовни уредник*)

Адреса
Народна библиотека „Данило Киш“
21460 Врбас, Маршала Тита 87
Тел/факс +381 (21) 707-566
www.biblvrbas.org.rs ; *e-mail*: casopistrag@sbb.rs

Штампа
Штампарија „Будућност“, Нови Сад

УДК 82(05)
YU ISSN 1451-9437

Тираж
300 примерака

*Часопис се финансира из буџета СО Врбас и
ПСОК АП Војводине.*

Рукописе слати у електронској форми.

Илустрације у овом броју:
Миодраг ЗУБАЦ
(*Корице: фрагменти шрићиха Коначно боравићте, уље на платину*)

САДРЖАЈ

шра̄џ ѿезије

Зоран БЕРИЋ.....	5
Милица БАКРАЧ.....	12
Војислав КНЕЖЕВИЋ.....	16
Миленко Д. ЈОВАНОВИЋ.....	19
Добривој ВУЈИН.....	23
Смиљана СТОЈНИЋ.....	26
Ненад ТРАЈКОВИЋ.....	29

шра̄џ ѿрозе

Ранко РИСОЈЕВИЋ.....	32
Бошко КРСТИЋ.....	37
Милан МИЦИЋ.....	40
Јадранка ЧАВИЋ.....	42
Золтан БАБА.....	47
Рајко ЛУКАЧ.....	57

шра̄џ на шра̄џу

Анђелко АНУШИЋ.....	66
Снежана ИЛИЋ.....	72

шра̄џ грӯџих

Лаш Соби КРИСТЕНСЕН.....	81
Улку ТАМЕР.....	86
Азиз НЕСИН.....	89
Ахмед Хамди ТАНПИНАР.....	90
Вилијам БЛЕЈК.....	92
Јуриј Иванович ВЕНЕЛИН.....	96

шраг боје

Давид КЕЦМАН Дако.....114

шраг шичишавања

Славица ГАРОЊА.....117

Жарко БУРОВИЋ.....125

Милосав Буца МИРКОВИЋ.....128

Јелена ПЕРКОВИЋ.....132

Чедомир ЉУБИЧИЋ.....134

Горан ЛАБУДОВИЋ Шарло.....137

Тихомир ПЕТРОВИЋ.....145

Бранислав ЖИВАНОВИЋ.....148

Радмила Гикић ПЕТРОВИЋ.....152

Маринко ЛОЛИЋ.....154

шраг наслеђа

Марија ОРБОВИЋ.....157

Зоран БЕРИЋ

НА ТРАГУ ОДИСЕЈА И МАРКА ПОЛА
ѿуѿоѿисна ѿоема

Поновно успостављање железничког саобраћаја са Далмацијом, била је прилика да резервишем кушет до Сплита, стигнем тамо на ручак и пиће код пријатеља, и, као што је то некад бивало, кренем даље пут мора. Друго познанство, београдско, резултовало је укрцавањем на брод за острво Корчулу. Нисам се осећао као турист, више као пират, који је кренуо у ново “освајање”, свестан да оно што је за мене било ново, одавно је већ било освојено.

[Према једном опису путовања из IV в. старе ере, Корчула је тада била позната као Црна Коркира. Псеудо Скилине, Страбон и Плиније Млађи наводе да је Корчула била кидска (грчка) колонија. Ливије (59-17. г. старе ере) наводи да је Корчула била важно упориште гусара, док Апијан (II век нове ере) наводи како Октавијан Август води борбу против непокорених Илира – становника Мљета и Корчуле. Постојање града на острву потврђује и Константин Порфирогенет. С поузданошћу се претпоставља настајак једног релативно раног грчког насеља на острву, а постојање града још у X веку, док је исти већ почетком XIII в. био политички организован.

Назив Корчула (Corcyra, Cysra, Corzola) појављује се у најстаријим сачуваним географским картама. Александријски астроном из II в. н. е. Клаудије Птоломеј, описује острво под називом Korcyra Melaina. У картама Ивана Луцића, острво се у античко доба назива Corcyra Nigra.

Најранији цртежи истичу утврђени град. Од XVII в. појављују се мапе с тлоцртним приказом обала, кула и градских фортифика-

кација. Посебно је значајна појава ведута, од XVIII в. које пружају, све до појаве фотографије, значајне податке о тродимензионалној структури града и његовог предграђа.

Постоје претпоставке да је острво и истоимени град континуирано насељавано још од неолита. Ипак, писани документи и очувани физички трагови не дају довољно аргумената за тачно време настанка...]

Јадранско море је 800 км дуг залив Средоземног мора, увучен између Апенинског и Балканског полуострва и окружен планинским ланцима, преко чијих је превоја од најстаријих времена одржаван контакт Леванта са средњом и северном Европом. Источна, балканска обала, знатно је разуђенија од западне, па је због заштићених увала и канала била посебно привлачна за рану пловидбу бродовима на једра и весла. За такву навигацију биле су најповољније временске прилике лети, кад су ветрови довољно снажни, нема олуја, нити узбурканог мора и дуготрајних киша. Тада се ветрови правилно измењују с мора и са копна, па се сморац – маестрал, дувајући са запада, појављује у 80% летњих дана. Таласи не прелазе висину од 1,5 м, док зими могу бити и виши од 8 м. Дуж источне обале Јадрана пловило се још од најстаријих времена на путу од Отранта према северном Јадрану, а том рутом је ишао и тзв. Јантарски пут којим се природна смола од Северног мора и Балтика, преко Чешке и Алпа, допремала до Јадрана и даље до Леванта. На том путу, у средњем делу Јадрана, у групи средњодалматинских острва, пружа се од истока према западу око 40 км дуго, пошумљено острво Корчула. Источним крајем на 1,5 км

приближава се Пељешцу, а на западу је од Хвара, с којим паралелно лежи, удаљено 16 наутичких миља. Од средњег, уздигнутог дела острва, спуштају се према истоку и западу низови крашких удолина с плодним пољима. Клима је богата и угодна, слична Грчкој и оној на Сицилији: лета сува и топла, док се зими смењују кишно (јужно) време с хладним и ведријим (бурним) данима; са 1000 мм кише и 2700 сунчаних сати.

[Грци су на источном Јадрану од VIII до V века старе ере оснивали колоније, у време док су ту живели Илири, политички слабо организовани. У III в. старе ере оснива се илирска држава која долази у сукоб са грчким колонијама, следе и дуготрајни ратови с Римом. Провалом Словена и Авара у VII в. започиње пропаст римске цивилизације, док се византијска власт задржала до VIII в. У залеђу се постепено формирају словенске државице на племенским заједницама, од којих су, на море усмерени Неретвљани, имали значајан удео у догађајима на Корчули (последњих година је испод мора спроведен водовод, тако да становници Корчуле пију воду реке Неретве). До XIII века судбина града је нејасна, али је сигурно неколико пута мењао господаре: од Млечана и Неретвљана, травуњских, захумских и дукљанских кнезова, преко Енглеза, Француза и Италијана, до хрватске државе. Град је већ у XIII в. имао правно уређење и формирану градску структуру.

Античко-средњовековни град Корчула је смештен на малом полуострву, на око 3 хектара. Опкољен с три стране морем, а с јужне, климатски најповољније, везан за острвски корпус, логички ослоњен на тај јужни копнени прелаз. У његовом се наставку формира главна улица, кичма града. Стамбене зграде су око ње, положене у два низа, међусобно везаних кућа, што је коришћено при планирању античких градова и пренето у средњовековно градитељство...]

Град је до XIX века био опасан зидом, ојачан кулама. На средишњем месту је катедрала са звоником. Ова затворена и упечатљива урбана композиција приметна је до данас, мада не и сачувана у некадашњем облику. Многе зграде су порушене, напуштене, док су преостале

већином адаптиране,
осавременење за живот
и туризам. Случајност, или
нешто друго, свеједно,
имао сам прилику
да боравим у једној
која је сачувала аутентичност:
коноба у приземљу, собе на
спратовима и кухиња (с
дневним боравком) у поткровљу.
Коноба је некад била спремиште,
радионица. Испод ње је у
стену укопана цистерна
за скупљање кишнице. Отежана
вентилација компензована је
уским профилем улице која
поспешује циркулисање ваздуха
уздужно и тако “усисава”
ваздух из просторије преко
прозора.

Већина улица је широка
око један сежањ (2,1 – 2,3 м).
Просечна ширина блокова
међу улицама је
нешто више од шест сежања,
око 13 м. Балкони, премошћења,
стубишта, конзоле и картуше
грбова оплемењују прочеља,
обогаћују уличну перспективу,
доприносе атрактивности улица.

Постојале су две компоненте
градске структуре: лаичка и
религијска, а улична мрежа
је била по систему “рибље
кости”. Према првом
катастарском плану у граду је
било 330 грађевинских
јединица. Кад издвојимо јавне
и сакралне објекте: кнежев
двор, житница, већница, цркве
и свештеничке куће, остаје
310 стамбених делова на око
3 ха – где је, некад, максимално,
могло да живи 2500 становника.
Данас, наравно, није тако,
осим у летњем периоду, када се
домаћем становништву

придружују бројни туристи.

Од XVII в. почиње се развијати
Варош, део града изван зидина,
на превлаци где су од давнина
била бродоградилишта, а на
западу, од XV в. Доминикански
самостан, с ветрењачом
подигнутом 1667. године,
на рту пред њим.

[Ратови и куге су често десетковали град и његово становништво. Најраније грађевине су из XII века: црква Свих светих и Кнежева кула. На месту катедрале, која је изграђена у XV веку, налазила се црква Св. Марије од Корчуле, саграђена 1274. године. Тзв. Морска врата потичу из XIII в., Црквица св. Петра, са својим робусним изгледом, једноставним звоником на преслицу, те архаичним тријумфалним готским луком срушене апсиде, указује на XIV век. Несумњиво, Корчула је основана у средњем веку, вероватно као утврђени збег романског становништва, политички и правно организована на римској традицији. Поступним досељењем новог словенског становништва с родовским уређењем, правно устројство се мења и допуњује. Место, као и истоимено острво, постаје познато по градњи бродова, каменоломима, риболову и трговини, али и по личностима које су овде рођене, боравиле, или су на неки други начин довођене у везу са Корчулом.]

Према корчуланским изворима,
овде се, 1254. године, родио
Марко Поло, чувени
венецијански морепловац,
који је открио Кину и Монголију.
Други писани извори бележе
податак да је 1298. године,
Марко Поло учествовао
у поморској бици Венеције
против Ђенове, код Корчуле,
и после пораза, утамничен
у корчуланској тамници.
Кула још постоји, као и
мермерна плоча са овим
податком. Овај славни
Корчуланац, умро је 1324.
године у Венецији. У
његову част Кинези су
изградили велики камени
мост дуг 250 м, са 489
камених лавова.

Трагајући за пореклом
породице Поло, историчари
су дошли до Корчуле, где је
такво презиме постојало
још у XIV в. Касније се
додаје Де Поло, па је то
данас корчуланска породица
Деполо. Кад је порекло
имена у питању, истиче се
и то да и Венеција и Корчула
имају истог заштитника – св.
Марка Јеванђелисту. Отуда и
име будућем морепловцу, кога
сада и један и други град
својатају. Постоји у Корчули
кућа, с кулом Марка Пола,
запуштена, рушевна, али која,
без обзира на то, и даље
привлачи туристе.
Сасвим случајно био сам
сведок, јер сам становао
управо у улици Марка Пола,
две куће удаљен
од наводно његовог
родног дома. То, наравно,
није сметња туристичком
савезу, хотелима, ресторанима,
посластичарницама
да се послужују његовим
именом и тако добијају
на атрактивности.

Дом некад славног корчуланског
песника, Петра Канавелића (1637-1713),
сада је рибљи ресторан. Ништа чудно,
кад су и некадашње одбрамбене куле
претворене у дискотеке и кафиће.
Нису више употребљиве чињенице
да су Корчулу посетиле славне
личности српске историје и културе.
Вук Ст. Караџић је 29. 4. 1841. био
у Дубровнику, Оребићу и на
Корчули. Путовао је у друштву
два руска дворска саветника,
паробродом “Далмат”. Дочекали
су га Људевит Гај и Антун Мажуранић.
Свега неколико сати, али за историју
значајних, на овом острву и граду
провео је Краљ Александар I

Карађорђевић, 1925. године.
Пар година касније, у обиласку
јадранских плажа, Милош
Црњански је посетио и Корчулу,
дивећи јој се у својим репортажама.

[Не мање дивљења имали су за овај град британски краљ
Едвард III, Александар Сахер-Мазох и Ернст Јингер. Недавно су
својим јахтама упловили у градску луку Џек Николсон и Бил Гејтс,
а чине то и бројни други, више или мање знани и богати странци.]

...И сам странац, ни богат ни знан (сасвим ми је одговарала
сенка), уживао сам у винима (“Грк” и “Пошип”), уз рибе на граделе,
јагњеће и козје месо под пеку (сач), бродет, или слаткише: цукарине,
клашуне, хроспуле...

А ту је и *морешка* – витешки плес са мачевима, симболично
сукобљавање добра и зла, да би, на крају, добро извојевало победу.

Корчула, јул 2006.

Милица БАКРАЧ

ЖЕНА

Боре ми спознања урезају нова,
зар смо све кћери Адамовог ребра?
Историја светла подари нам слова!
Поезија черте од злата и сребра!

Пре и након Троје била је Хелена!
Са расутом косом и раскошним струком...
Вереница, љуба, девојка и жена –
дрхтало је срце са стрелом и луком.

И пре Гојковице беше Гојковица!
Зидине јој хладне нису могле ништа!
Сестра Батрићева, изгребаног лица,
и она би жена, што прокле попришта!

Какве беше снаге Стојанова мати,
док је секла косу да виноград веже...
А тек снаха њена, што се гнезду врати,
са крвавом раном, што утробу реже...

Да певам о снахи бана Милоњића?
Зар похара снове Мандушића Вука?
Сав му разум опи снажније од пића...
Женскога је рода од злата јабука...

И пре Пенелопе, све Евине кћери,
сапутнице, драге, вољене и љубе,
чекале су неког испред својих двери,
училе да прате, благослове, губе!

Училе да везу од свиле јастуке!
Да к'о Тања писма пишу Оњегину!
Око празног неба да склапају руке!
Да у бездан крију чемер и судбину!

Пријездина љуба није била једна!
И Дојчина болног болео је неко...
Како Симонида само беше чедна,
када краљу крочи, од дома далеко!

И Косовка беше – још пре Видовдана!
Од силнога слома, њезин лик ме води!
Светом Симеону, преподобна Ана,
родила је Растка, смерне да нас води

кроз смутна времена, док је наших лица:
Косовки, Милица, Симонида, кћери,
и љуба, и мајки, вечних Гојковица,
срна и вучица, и свих женских звери...

Жена, њива, река, и чудесна зора!
Вечна Спарта, тајна, поезија, Троја,
женског је имена и на лицу бора,
на сликарском платну – разливена боја...

Можда још пре Еве, и древног Едена,
беше неко чудо, попут трачка дуге,
ко зна откад земљом ходила је жена,
са крчагом љубве, верности и туге...

НАЈЛЕПШИ ЉУБАВНИ СОНЕТ

Послећу ти песму крилом младог коса,
и лепотом јутра кроз шуштање ражи!
Да са моје усне, сваке зоре роса
сном, кроз завет љубви, твој пољубац тражи!

О, како се надам у сан да ти банем!
Па преврћем беле од свиле јастуке!
К'о латица мака на груди ти станем!
Нека ме од јаве скрију твоје руке!

Послаћу ти песму! Чуј, моја даљино!
Да је читаш први божур кад процвета!
Разлива се моја чежња као вино...

Као сунце врелог, госпојинског лета...
Послаћу ти, Љубво, сва љувена слова,
Каквих није било – откад је Косова!

ИСКРЕНИ СОНЕТ

Ја не знам јесам ли Срна, ил' Вучица!
Тајни завет срца, само теби цвета!
Јесам ли Тврђава, или Гојковица?
Или сам Хелена, љубљена, отета?

Чија извор – вода моје лице крепи?
Да ли је рад' мене ноћас отрована?
Ако јесте? Нека! Мој извору лепи!
Сетићеш се! Рано! Ранога благодана!

Казуј ми, јесам ли Вучица илж Срна?
С твог извора пијем, жедна, ја сам твоја!
Даровах ти руке и два ока црна,

да ти ране видам од боја до боја!
Да ти усне квасим сузом са мог лица!
Јер сам теби жена! Тајна! И Милица!

ХАЈДУЧКИ СОНЕТ

Сву ноћ сам те јеком у сну звао,
да ми мелем привијеш на ране!
Пред зору ти златан прстен дао!
Сачувај ми моје Ђурђевдане ...

Донеси ми своје тамне косе!
Крени, моја Судбо и Истино!
Донеси ми усне пуне росе!
Прездравићу ... јер си моје вино!

Целе ноћи , моје видалиште
беше твога тела месечина!
Твоју песму туга моја иште...

Веро моја! Лепша си од крина!
- Што ми зоро шаљеш кобне знаке?
Љуби својој хоћу у јатаке!

*СОНЕТ - ХАДУКОВА ДРАГА
(акростих)*

Хајдучицу траву! Пелина... три струка!
Ако ноћас пођеш, на време ћеш стићи!
Јагличково око... Вилинског јаука!
Девојачку песму ... Јутро моје, свићи!

У завежљај спреми јастучницу белу,
Коју ти извезох о Митрову дану!
Одвој ми јабуку, румену и целу!
Видареву књигу! Бар истргни страну,

Ако мислиш да ме твоја рука спасе,
Донеси ми прегршт мајчине душице...
Радуј се, кад песмом пошаљем ти гласе...

Али, дођи... јутро осећају птице!
Гавран, Лјубво, слуги - да нестане снага!
Амин! - Заспала је Хајдукова Драга...

ПЕСМА ЦВЕТОВА

Чуваркућа, љутић, вучја трава!
Иванјског цвећа пун јастук мек!
Не вени, душице, мени је лек
Влат чинватова - и сан, и јава!

Ако ми, српе, банеш у поље,
Твојом ћу жетвом мртва пасти!
Ове ми влати не смеш красти!
Врати се даље, од цветне доље!

Еведру моју ти, не прекочи,
Вечити кошче, мобене ћуди!
Листак божура крепи ми очи!

Ако прескочиш? Милостив буди!
Траве ми дрхте пред твојом косом,
И божур љубим - последњом росом!

Војислав КНЕЖЕВИЋ

СТАТУА БЕЗ РУКУ

Кад год би имао нешто
важно да ми саопшти
мој стари пријатељ
најпре би се почешао
левом руком
иза левог ува
па тек онда прозборио
тихо
готово нечујно

да то није учинио
и одвише пута
док разгледасмо
једнако пажљиво
готово све излошке
и у овом музају
ми се свакако
не би ни задржали
баш толико дуго
предуго
испред статуе
без обе руке

О СЛАСТИ

Може ли историја
да плени изнутра
колико и шума
у коју већ дуго
залазиш
и обележаваш

стабла за сечу
зимску
и
сакупљаш
плодове шумске
и мед
пчела дивљих

шта би још у њој
дубоко
и предубоко
могле и да значе
јагоде шумске
купине
и мед
па да се за њих
са зверима неким
отимаш наново
као што си се отимала
пре
с медведима
мрким

ИСТИНА ЋЕ БИТИ

На истину се и гледа
ко на летпира
не због крила шарених
и
цвећа још шаренијег
на које слеће
колико због смрти
која га баш
брзо стиже

старих истина нема
ни у великој љубави
врховној
врлини
ако је скриваш
и превише
и предуго
може ишчезнути

ако је смрт
свачија
и
истина ће бити

СТРАХ ЈЕ КРОЈАЧ

Са сантиметром
о врату
и под неизбежан напрстак
завукао би се
и сав нестао
макар на трен
да би видео нешто
од оног
што је већ исцртавао
и пре/кројио давно
и поодавно

и диву је
без речи
узимао паре
и бележио их баш
у нотес
по/ред твојих мера
да можеш увек
да их упоредиш
понајпре онда
кад и помислиш
да си неустрашив готово

ЦЕЛА ПЕСМА

Цела је песма
у Души од Човека
и он је не сме
испустити
ни кад и до потопа
неизбежног дође

Ускочи ли
у барку
скупа с онима
који одавно мисле
да ваља спаса
тражити
и наћи
можда и може
све малодушне
и пренути
и окуражити

Миленко Д. ЈОВАНОВИЋ

УКИНУТА РЕЧ

У смртном загрљају ТВ-канци пребиваш свете.
Ахајци надиру, Троја само што није пала
Дидона јури Енеју да јој направи дете
Цела земљина кугла у змијарник стала.

Воће смрдљиво нам потура под нос
Ђаволак неки - у превари се извештио
Да каже што није да јесте, и обрнуто
На шта му узвраћам: *Беж` од мене бешићу!*

Ако ниси на ТВ, скоро да те нема
На овом свету, где бела зора руди.
Живот није више занимљива тема
Превазиђена ствар - живот худи.

Још ништа довршено није, тек
Велика гозба црва је у припреми
Нисмо ни закорачили у 21 век
А реч ЧОВЕК самоукидању стреми.

ГРЧКО МОРЕ

Година јесте ружна ко препарирани алигатор
Укебан, јер прогутао је богаташеву жену
Што прва љубав му беше - невин јагањц
Тј. Овца - стрижена у јавном тору

Сунце пржи жестоко, жеже небески бездан
Никакав бизнис на видику: ништа, ништа
Бар неко нежно створење стопалом на праг да стане
Из пене јужних вода Ботичелијева звезда

Погано неко доба над главом веје, веје
Димњачке цеви штрче на видику
И ако видика нема, јер видик цео је зас(т)ро
Беспарицом неки банкар, који се кисело смеје
Стручљак за преварне радње, маскиран у просјака)

Мрднути немош, кад се из сна пренеш
Укрућен камен ког обљуби лишај
У овој шуми мрачној као време
Ни јутро нема чистокрвног зрака
Слободно на градски живот се попишај

Насмејан, песник рече Дунав у недељу *шече*
(*Ој, њустіо Дунаво, водо силна и умилна!*).
А тамо цвета лимун жут, бисер мора се плави
Да умреш од лепоте и љубави.

МАЛИ ЧОВЕК

Мали човек хода смело испод саћа хладних звезда
Мисао му бора чело, ал он хода без опреза

Иза ћошка да га нека мрачна смлата мотком млатне
Храбро мали човек иде преко ове земље блатне

Мали човек гради кућу а облак му чврсти темељ
Кад му сунце за врат скочи - хлад потражи,
мало дремне

Он настави кров да сложи пре сутона, пре одласка
На починак вечан где смрт живом створу топло ласка

Мали човек за сан не зна, за даљине и пустиње
Цео живот му је бездан, љубав - трице и кучине

Око свога меког срца јад је чигра што се врти
Од вечери све до јутра он пркоси хладној смрти

Ал да није малих људи ко би овом земљом пево
Пио ваздух, миловао дрво плодно, земљу јео

Ко би знао тако нежно да угости гладно псето
Што ко песник вуцара се овим лепим, слепим светом

ТУРИСТИЧКА ПОНУДА

Лето господње 2 хиљадедевете
Размахало крила испред окулара
Лето и комарци, љубав и смрт
Похотно се грле иза дуплих брава
Доба спарушно, озго пече звезда
Етерских термита - паклена најезда

Мађионичар на Те- веу ту је
Префригану лаж у сомот пакује
Биће путовања... Они за све брину
Вољ у европу, ил у п.... материну.

Каракушљиви водич на кварном енглеском
Засипа уши народне са песком
Грчких плажа и турских затона
Помиње реч "акропољ" и Платона.
Каже: филозоф је имао туризам у виду
Кад сенке оживе мртву Атлантиду.

Деца у предграђу несита тениса
(То је само ехо, неважна премиса)
Дан цел` јурцају за жутом лоптицом
Као за нестварном - жар птицом
Из оних лепореких школских сликовница
Деца деца... тужна и весела лица

ПРИРОДА НАМ ОКРЕЋЕ ЛЕЂА

Милошу Јанковићу

Радуј се првом снегу, ал тамне ролетне на очи
Да не ослепиш од бљеска навуци
Под мртвачки покров земља се ушушкала
На лист папира личи без иједног слова
Вране на снегу тек - знаци су нове азбуке
коју сриче 21 век.

Тишину запаљену над брежјем прислони уз прозор
Тишина говори о нечем важном, у ћутњу камена
скритом
Хиљадугодишња зима са својим лакејима,
девојкама пуним живота и смеха
Спомен кристални диже пред зверима
Теби у част, смешећи се притом.

Нема у књигама ко у природи толико лепоте.
а беду људску она не мари више.
На човека је - да би дисао - истрошила високе своте
Ал' човек - звер на ланцу, кидише и кидише
замисао да поствари, у богове се упише.

Куда то води, мој Милошу, кроз који кланац
Ка вртовима Раја, ил' нове Голгоде - пречицом
Ако звер у свом господству прекине ланац
и себе прогласи црним Принцом.

Добривој ВУЈИН

МАТЕРЊИ ЈЕЗИК

За Ненага Грујичића

У мајку гледам нетремице
Никада ближа но сада
У ово доба кад немилице
Нереч пустоши и влада

Узалуд и рајска свитања
Сведочи дан, ноћ потврђује
Остала су само питања
Силан свет у немости путује

Први тон који ситан злати
Паде меко из мајчиног крила
И моји ће света задњи сати

У гнезду снити које си свила
И нема сјаја злата белџег
Од бисерја језика матерњег

ОСЕЋАЊЕ ВРЕМЕНА

Браћу проф. Драгану Блажојевићу

Прислони мир свој Пресветли
Његовом миру да мој крик затаји
Пут заумни на тренутак осветли
Да не мину братски загрљаји.

Нико да јави,никакав глас
Да допре до моје царске осаме
У којој плутам и тонем на час
Не знајући да падаш на почетку драме.

Оста само у темељу, Осећање времена –
Унгарети би то волео у касне сате
Рекао си и нестало као месечева мена.

Повремено: ево и ове ноћи брате
Забадам (мада то нисам смеро),
У живо месо песме, банатско перо.

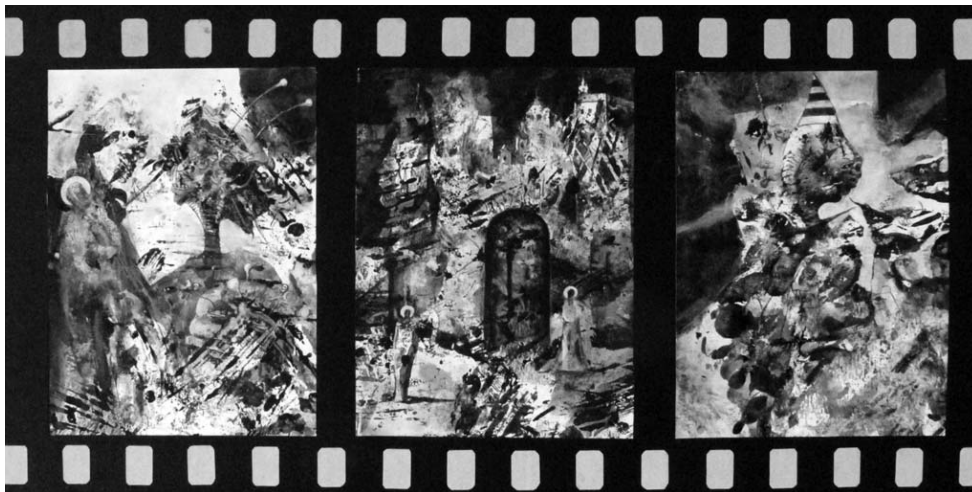
ПЛАШИМ СЕ ПРАЗНЕ ПЕСМЕ

Плашим се празне песме и
празних тонова – ништа у ничему
пустог празнила у цветању
трошно исплетених везова у низу
справом очекиване васионе
између знаних корица
плашим се трица и кучина
загађених страница
сва у листању трусног бесмисла
простоте толико понављајуће
романтичних душа са исуканим пером
и збрканом плимом мастила и мастила
то поезија није заслужила
јер оно што је празно води нас у стид
плашим се издавачких подухвата
разних уредника и њихове
контне смислености
срдачних сусрета великих и оних
повремено нарастајућих
селективног труња тобож чисте поезије
плашим се археолошког мира
и изнад свега понављам
плашим се празне песме
више но смрти саме или тихог умирања
при благој светлости благо речено

ПОКУШАЈ ДА НАПИШЕМ РОМАН

Роман кроз празнину и тишину
писао сам у цигло сто година самоће
нисам се дао омести упркос фаталним
антологијским насловима из мокрог луга
иначе гласовито важан као пупак света
одакле сам размишљао о маријиној песми
када је покољ свиња био на врхунцу

тих гадости сам се жив напасао
то су биле све актуелне подлости
да се књижевност упитала начисто
зашто уопште постоји као таква
када су јој дани последњи избројани
међутим све то објашњава наочито
северни шљункер јер проклето је
писати одавде до пакла и натраг
пентрати се на дедин дуд попут
пузавице и не доћи до самог врха
напокон увиђам да је ово песма
мада поезију глобално не могу да смислим
јерим се од сунца из гаравог сокака
више је моја мама написала
ненаписаних песама веровали или не
и створила све то за живота јединог
као и мене оваквог крезубог и никаквог
са насловне стране дебело укоричене
неке енциклопедије бруталности
а све то захваљујући квазимиру
и оном престижном дрипцу зецоубици
у домаћој кухињи клевета и лажи
као да сам пао с маркеса молим лепо
тешим се али имам ја и друге наслове
јер то се тражи јебеш лилирику
и лилиричаре са бивше брионске цесте
све је то углавном испод отирача.

Смиљана СТОЈНИЋ

АДМИН ДАМА

Прашине немам,
само на ђавољској ми постељи.

Спавам на страни
на којој су се кретале гондоле,
када су вукле море небу.

Ваљам облаке у Васиону и силином
Луне те дозивам .
Просипам магију и прах на твоје кораке.
Харам империјом за твоје очи.

Стражарим на довратку
твога и свога прага.
И са маском муринског стакла,
намигујем
мушкарцима без морала.

ПОРЕКЛО

Празнина у очима.
Лажни осмех на уснама.
Просторна рана у припадању.

Срце сахраних у Војводини,
удове у Шумадији,
а главу донесох у Београд
да потражи ненађено.

Потрага се наставља...

Свет ми на длану!

Празног стиска и
обамрле воље,
тражим порекло
свога постојања.

ПРАЗНИНА

Осећам празнину међу прстима.
Колико год да стежем ове пребијене шаке,
струји промаја неизговореног.
Боли хладноћа постеље.
Безарних очију гледам на свет.
Даљина.
Празнина.
Тишина.
Преплићу ми разум.
Измичем им, ил` они измичу мени?
Без стида, без страха,
трептим за сновиђењем!
Савијам се до блата
да пољубим праšину прошлих надања.
Ударам маглу, ал` узалуд ... повратка нема.
Дозволих очају да постане коров.
Лудим!
Лудим у довратку нечијег стана!!!

СМРТ

Миришем смрт!
Осећам је у ваздуху,
у празној чаши и пуној пепељари.
Узврела као комина -
као крв!

Догорева свећа надања на прозору
и полако улази она - СМРТ.
Тихо, попут лопова,
тиска ми се у дланове.
Реже ми сећања и
обузима ме.

Мутнило!
Сивило речи и мисли.
Непостојање постојаног.

СТВАРАЊЕ

Створили су ме и анђели и демони,
у порођајном грчу забрањене љубави.
Створили су ме на исти начин
на који стварамо
ти и ја .

На исти начин
на који је Пикасо
повлачио четкицом по платну,
Паганини гудалом по жици,
Андрић вукао пером по хатији...

Створени да задужимо!

Породише ме и отац и мати
у грчу стварања и радосном болу.
Родише и стид, и понос - у једном.
Родише МЕНЕ
да задуже своје постојање
и оправдају расуте кораке живота.
Благослов ил` клетва стварања?

Ненад ТРАЈКОВИЋ

ДУХОВИ МАГЛЕ

Из пепела
осматрачница времена,
у госта пристојности нема
и рука му пролази косом
ко благи ветар из њедара.
Из тишине
мрак се гласом надвија
и расту два пупољка руже
на трну скамењеног тела,
бруталним оком једнорога
рађа се напуштена сена.
Над трулом фрулом
уснуних пастира
овце у јагњади беже
и ветар прашином ношен
погађа истрошена пера.

ЈА, ДЕТЕ МЕСЕЧЕВО

Ја, дете месечево,
гађам те прстеном раздељеним,
гравитацијом слике спајалице,
простирку ређам кроз виолет боју.
Цветају јорговани
по сећању удахнутих речи:
Врати језик
у твојим је устима остао,
повући ћу немог мислиоца
из угла последње собе –
таванице
у којој не спаваш.

Ти, будна сањаш,
и мислиш још овај пут
ушаблони ме у нешто,
што не представља правило:
- Пролеће ме ноћас буди
у поток врелог текста
и речи су твоје чудне
нагоне на мисли блудне,
дечаче со је твоја
благог укуса.
Па ипак,
ноћ је виолет боје.

ГОБЛЕН ГОБЛИНА

Прођи крај сујетних чувара
лигице хладних образа
и осети пламичак истоветног језгра.
Дохвати голуба писмоношу
и отежај му верност,
створи пијану птицу
за око немирног језика;
тајна је твоја.
Зато разумеш недостатке
у кружењу бедема и капије
око неухватљивог хода
за сопствени пут,
и лисицу, и вука на твојим ципелама
стопљених у сиво-белу тапету
на којој виси гоблен
несталих гоблина из твоје баште.
А тамо, на почетку,
критику сам себи спремио,
па опет су моје пчеле
у твој врт расејале горско цвеће.

ХОД ДО ПРАВЕ ЛИНИЈЕ

У истанчаном ходу
чекајућег ваздуха,
две праве линије спајају се
и секу дозрелу звезду:
бесконачност је угрожена.
Приземљује је смешак.
Мучнина и треперење
око њене осе
нарушавају савршенство,
какво би иначе било
да Влашића није седам.
Зато се беру власи
и кроји се сјајна хаљина.
Опрана у каменитом извору,
у обореном телу даје свежину
и предивне облине орошене
плутају по удаљеном челу.

Ранко РИСОЈЕВИЋ

ФРА ГРГИНО ЗАПАМЋЕЊЕ

Оно што је рекао горопадном Васи Пелагићу, и што није, безбели, него мислио за себе, јер никоме и никада не треба све рећи, и чега се сада присјећа скупа са свим осталим, радо би само прецртао са неколико жврљотина горе доље. Али у мозгу изгледа нема тих шкработина. Јок. Присјећа се, јакако, јер се не може ослободити те море.

Нећу, не подмићујте ме, нема говора. Јок! Тако бесједи шизматик. Да се крижаш и лијевом и десном.

Ех, мој попе, уздише фра Грга, и те како би то било за тебе. Зар не видиш, тврда главо, шта ти се све нуди, само да се смириш, да не вичеш с брда у народ, да не псујеш јавно власт? Кад би прихватио те мудре и добронамјерне савјете, помогао би народу, божји човјече. Више него што ћеш помоћи својом надутошћу и викањем на све и свакога. Ако тебе народ уопће и занима.

Али он је себи увртио у главу нешто друго, веће и љуће, што га носи, изгледа од рођења. Не може тај бити ничији шпијун, ничији плаћеник, чак ни српске владе. Мрзе га његови па му и то подмећу. Од владике Дионисија све до биједних учитеља који се ни потписати не знају. Ето што је шизма од њих учинила – нико никога не воли. Све рогови у врећи.

Поглед на излизану калдрму манастирске авлије и дивљу ружу, која је вијугала уза зид преко пута његовог прозора, доносио му је мало спокоја у узнемирену душу. У ту смиреност, којој је увијек тежио, уткивале су се мисли о посљедњим догађајима у Сарајеву.

О том чудачу је већ слушао, више начуо од људи који су много додавали, а понешто и одузимали, како се то већ чини у манастирима, па је прича увијек испадала скројена више по мјери онога који прича, а мање или готово нимало према ономе о коме је ријеч. О објективности ту нико и не води рачуна. Такве су то приче биле, да је очекивао змаја пред собом, а човјек кога је упознао изгледао је ипак другачије. Изгледао је заиста другачије, ма да је на њему, а далеко више у ономе што је чинио и говорио, било разлога за свакојака увеличавања и претјеривања.

Јер, то је претјеран човјек. Он не зна за мјеру и опрез, већ лијеже голим тијелом на оштрицу сабље. Чак ни ту се не смирује већ се мигољи и виче против те оштрице која му се у тијело убада, али не толико због себе и бола који осјећа, већ због нечега другог, већ због других који су око њега, са оштрицом у тијелу, са коцем међу ногама.

Баш, вала, тако некако!

Дотјерали га у Сарајево, стражарно, а он се не смирује. Какав је то човјек који не зна шта га чека ако се не смири?!

Тако размишља фра Грго, а сам види да је ту много питања и да он сам не види нити једног правога одговора иако му се многи врзмају по глави, од оних које би обичан човјек нашао. Само, то што су одговори за обичног човјека нису и за њега, опрезног и за многе мудрог фратра. Ех, да су они тако викали, ниједан не би остао у Босни. И овако су страдавали преко сваке мјере и закона.

Сваки му се властити одговор чини као могућност искупљења, извлачења Пелагића из те замке у којој се нашао захваљујући само својој непокорности и некој болесној тврдоглавости за коју се не може наћи објашњење. Зато се толико труди око њега. Е, да будали помогне. Ово неће у књигу, нека остане у мислима.

Је ли баш невјерник, антихрист?! Шта је, од свега тога?! Чудан човјек, безбели, необичан! Зна ли он сасвим јасно и добро шта жели? Бар он сам, кад ми други, са честитим Осман-пашом скупа, не знамо?!

Како он само говори, колико одједном жели да каже! Толико је у њему различитих и страшних помисли да их једва збија у ријечи, једва уобличава у реченице. Али ипак много каже. Толико да се све то одмах и не дохвата слушаоачеве свијести. Тек доцније, кад се нађе у самоћи своје собе, или ћелије, овако као сам фра Грго сада, ето их, тих мисли у свој својој разуђености и растурености, да их пребира једну под једну како би се увјерио у њихову исправност или неприхватљивост.

А свега има у томе шта он каже. Заиста свега! Чуди се човјек колико може тај рећи и колико има снаге и ватре у њему кад сваку ријеч набије таквом жестином, па прашти као мала пушка у вјештим рукама. Од његових ријечи раји се срце стопли, а Турке хвата празновијерни страх. Зато с њим ипак поступају опрезно, као с нечастивим, Бог буди с нама. Јесте, управо због тих његових ријечи, и те снаге која шикља из њега као из пребогатог извора који је одједном шикнуо тамо гдје га нико није очекивао. А људи не вјерују да ће се ишта промијенити послјије његових ријечи, да ће кренути набоље, не вјерују, иако им је драго што се нашао неко да ошине по мрској власти која је из дана у дан све похлепнија и гора.

Тако је, мада све то не би требало говорити. Само себи наноси штету, па поред себе и онима којима би могао помоћи мирнијим и разумнијим радом.

Не би, безбели да не би, говори самоме себи, а у њему се боре, да буде искрен, два осјећања, драго му је ко и сваком правдољубивом инсану што има таквих људи, па нека су и браћа ришћани,

и страх га је за његову судбину. Како да помогне том хајвану, кад га тако мора назвати?! Да, да, поред те драгости, има још нешто, не смије то ни себе да призна камоли да напише – кап зависти што његови, фратри, нису такви. Што бар један није био такав, па да се за њега чује.

Онда као руком отури те примисли од себе. Далеко им лијепа кућа. То је пропаст а не истина.

Мрак ће га прогутати. И за мање се одлази у вјечну ноћ. да, само што мрак односи и добре и лоше, и оне који говоре и оне који не говоре. У мраку су сви исти.

А можда ипак неће. Можда неће. Ма колико ово изгледало чудно и бесмислено тањушно, нада ипак има основе. Није то обичан човјек, који се лако уклања с пута којим се запутио. Он је бујица која крши плотове. С њим ће они обазривије. Заиста, друкчији је Пелагић, заривен дубоко у земљу из које је никао као коријен који се никада потпуно не може ишчупати, увијек остане нека жила која се не да и од које се шири ново коријење.

Обрадоваше фра Гргу ове властите мисли, просто му тијелом појури свјежа и радосна крв. Мора опет до њега, мора му рећи како да се влада пред судом. И мора Осман- паши да каже коју ријеч у његову корист, да му опрости наглост, јер је млад и пријек као сваки влах.

Само, како га склонити политичкој мудрости, коју он не зна? И не само да не зна, већ неће да зна и љути се чим му се то спомене. Није, каже, то за њега, већ за оне који трпе лаж. Од те, каже, турске лажи свијет ће се огубати. Знам да мисли на мене и моју сабраћу, чим ме не гледа у очи.

А мудар је он и лукав на свој начин. Да је био мирнији, шта би од њега било? Ко би за њега био чуо? Нико! Могли би да га уклоне не плашећи се народног гњева и стране штампе, а неће, царевина више није сигурна у себе. Зато он и удара на самога султана, што нико никада није чинио. Да је ударио само на бањалучког Турчина, не би га било.

Не може фра Грго више да сједи, већ премјерава своју ћелију од врата до прозора, спорим корацима, а пред очима му титра нестварни лик бунтовника из Бање Луке, како сваки час скаче са столице и уноси се говорнику у лице, прекида саговорника у по ријечи и смирити се не може.

Која је ватра запаљена у његовим грудима. Ја, чудног и дивног човјека! Па опет, будале, брате! Кога он жели да увјери у тачност својих ријечи?! Рају или Турке, кад и једни и други знају да је тако, и због тога што је то тако, сви ћуте, плашећи се оних који су им вјечни противници. И ту се ништа не може. Ту би могла помоћи само велика, европска дипломатија. Ваљда ће се тако једном и десити.

Шта ће бити с овом нашом јадном земљом, свачијом прђијом?!

Осјећа симпатију према том попу, народски, иако му је јасно да овај нема ничега поповског у себи. Хајд сад, ни фратри ту нису

бољи. Љути се на њега, и због тога и због његове непомирљивости, кад се од њега тражи тако мало. Зар је икоме икада ишта више нуђено у меџлису у Сарајеву?! Није ово, тврдоглави Васо, твоја чаршија, већ опасна касаба што се храни таквима. Земља је овдје нађубрена тјелесима бунтовника и народних вођа. Босна је ово.

Па ипак, све је он то учинио и постигао, све.

Да неко, у три-четири дана окрене толико људи, што против себе, што за себе, то се овдје од Латасове лудости није догодило и то ваљда само он умије. Још се добро ни одморио није од пута, нити воде напио, а већ виче и лијево и десно око себе, сазива људе, буни их и учи памети. Као да је он дошао из Цариграда да влада Босном а не валија.

А Турци се чуде. Јер не виче та главурда само на њих и против њих, већ и против својих. Учители, каже смркнут и горопадан, овдје, у овом Сарајеву, као и у васцијелој Босни, учители само заглупљују дјецу. Зар се још игдје у свијету тако шири у народ знање! Шта је то, дембели ниједни?!

Је ли му то потребно и сада? Умјесто да окупља око себе пријатеље, он и оне који му хтјеђоше помоћи, блиске људе, од себе одвраћа и против себе окреће. Зар то сам не види?! Зар не чује шта се о њему говори иза леђа му?

Има, признајем, нисам ни ја неосјетљив, у свему томе и исконске народне мудрости. Само тако се долази до срца обичних људи, свиклих само на патњу. Не види он добро тај народ, не види да његово страдање њима ништа боље неће донијети. Умјесто што галами, требало би да ради мало испотиха, као ја, на примјер. Не мора све на друм што дође на ум. Јок!

Да, добро, можда он то види и зна, али га нешто носи мимо сву опрезност. Таква му крв. И та крв подбуњује га и не да му да се смири. Нисмо исти, шта ћеш. Нарочито ми кршћани са шизматичима.

Није ово земља за мирне разговоре. Све је овдје дивље, страшно и до зла бога претјерано. Ријеке, планине и људи. А он сам, фра Грго, нашао се међу њима на свој начин посебан и смирен. Јесте, и он сам свједочи да је ту сваки човјек за себе једно брдо, једна мисао и намјера. Па и тај Пелагић! Не могу они њега ни на шта присилити. Друго он види и намјерава. А себе не штеди, као да је предоређен за жртву. Не плаши се за своју судбину и она га неће уплашити. Можда ипак таквих овдје више има од смиренних! Испашће да је он мудрији од нас, да га чува Цариград.

Говорио је фра Грго у његову корист, наљутио, с другим добронамјерницима, па и самим владиком Дионисијем, Османпашу, али му је ипак мило што је тај човјек остао такав какав је био, неспособан за лаж и претварање, чак и ако ту лаж сви желе да прихвате као природну ствар. Тврд као стари тврди градови који се виде и послије стотина година пропадања.

Макар и у прогонству, нека таквих људи!

Неће он дуго бити у прогонству.

Ех, кад би таквих људи било још. Ето, сад више не зна има

ли их или нема, све се у њему некако побркало. Није ли такав био и црногорски владика, његов узор у поезији? Све је он европејство разумио, али знао је шта треба и како треба код куће.

А, опет, опет, с нашим Турцима треба паметније, другачије.

Треба ли? Један му камен под постолом на путу каже да треба, а други да не треба. Један је за Васу, други за њега, фра Гргу и његову разборитост.

Не може се главом кроза зид.

Зар заиста не може? Није ли то Васо успио?! Сам је видио својим очима, гдје пролази главом кроза зид.

Јер, шта нас чека?! Сваким даном све је горе, и све безизгледније. с ким човјек да разговара мирно и дипломатски, кога да убјеђује да овако не може дуље. Кога, дакле?! Зар ове сарајевске муфљузе?

Завара нас нешто мало, па нам изгледа и довољно. Трун један као дар пао с неба. Онда дође овакав човјек, нахрупи као мећава и покаже нам, у ствари, шта смо и гдје смо. Кад је лијепо вријеме, све је потаман, али почесто олуја боље прочисти ваздух и земљу од лијепог времена.

А шта он, фра Грго, пише? Маркове конаке, ствари за своју славу, кобајаги. Хоће босански Његош да буде!

Не зна, заиста не зна како би требало! И шта би требало! Једно је извјесно, да овако не ваља. Никако не ваља. Изађе човјек са оваквог суђења, срамота га што он сам није рекао све то што је чуо из уста другога, а опет, то сам никада не би рекао, јер не треба. Па да се напросто распрснеш од муке.

Поново је уз свој прозор, гледа ружу на супротној страни авлије. Требало би и ручати, а не једе му се, мучи га жгаравица. Увијек тако, жгаравица па жгаравица. Ни чајеви ту не помажу, треба нешто жешће, бар чашица лозове ракије.

Бошко КРСТИЋ

ПРИЧА О ПЛАВОМ ДЕЧАКУ

Јак бол јави се дечаку у леђима, а онда као нешто живо, јегуљасто, провуче се левом слабином у препону и ту смири.

“Опет сам се прехладио” помисли с кајањем и врати болом за кратко прекинути поглед низ поток. Мајка му је говорила да се пази прехладе, јер је слабих бубрега на оца, и да бира шта ће јести јер је осетљивог стомака на њу. На стрмој падини поднио Старе планине брала је лековите биљке и кувала им од њих чајеве. Себи је пржила храстов жир и то јој је често бивао једини оброк, а дечаку свакога јутра давала да сажваће брижљиво одабран и дуго у Иновској реци пран лист чуваркуће с дрвеног крова, да ојача и постане отпорнији. Откад је остао сам, својски се трудио да послуша мајчине савете; легао је увече близу огњишта да му лева страна буде ближа ватри, али се ноћу, због узнемиравајућег звука из брзе реке, бунован окретао на другу страну и баш ту осетљиву слабину окретао дрвеном зиду уз стрму падину из које је вечито влажило и хладило. Требало је тај зид нечим ојачати, можда потпуно обложити још једним редом букових облица којих је уоколо било у изобиљу, можда облепити још једним слојем блата, али му се никако није ишло иза куће. Мајка је тамо сваки дан сама одлазила, кратко остала, мрмљала у браду неке молитве и враћала се у кућу без речи. Схватио је да су тамо дечји гробови, гробови њене деце и њему непознате браће и сестара. Хумкице се нису ни виделе од дивљих купина, али је дечаку отуда избијала туга. Није могао да се посвети безбрижном купању у бистром потоку или лову на пастрмке. Хлад иза куће пресецао га је у сваком заносу и држао га у равнотежи зла и добра, туге и среће, лепог и ружног, у равнотежи за коју ће тек касније сазнати да је у ствари сам живот. Па и то би му било сношљиво у тој малој и дивљој долини с високим брдима са обе стране, да није било необичног звука из потока. Вода се ту пред кућом сливала низ стене, дубећи увек нове и непредвидиве токове и шупљине у камену. А када је једне ноћи спрала ситније камење и пробила истањени зид неке до тада невидљиве спилнице, кроз њу се пробио млаз и при том, сабијајући и играјући се ваздухом, огласио као нешто живо. Тог

јутра када је поток променио свој шум, дошао је непознати човек без руке и рекао нешто мајци. Оца више није видео. Мајка је од тесара у селу донела сасвим мали дрвени ковчежић, покупила по кући нешто преосталих очевих сукнених ствари, стару бритву и једну своју мараму, па као на правој сахрани, с неколицином комшија, све то закопала у дворишту пред кућом, помолила се, обележила гроб хумком, каменом и дрвеним крстом. Празан гроб.

Двориште му је постало још тешње: иза куће у папрати већ поравнате мале хумке, а сада и пред кућом, уз стазу ка потоку, празан очев гроб. Грбови су му смањивали свет.

Непознати звук из потока је после киша убрзавао и постајао чак весео, али кад водостај опадне мењао се као дисање тешког болесника, успоравао као да ће потпуно утихнути, а онда проваљивао свом снагом. Било шта да је радио, дечак је трачком свести то пратио, нерви су му се наизменично напрезали и опуштали у том ритму. Можда га тај звук и не би толико узнемиравао да му старица из села није рекла да је то звук ропца, глас умирућих људи. Никада то раније није чуо, али је слутио да има неке везе с хладноћом иза куће и с празним очевим гробом.

Сада је гледао низ реку према селу очекујући девојку с храном. Први пут је дошла с другим сељацима када су дечакову мајку нашли мртву поред воде у којој је прала веш. Говорило се да јој се приказала птичица Нав, душа једног њеног умрлог а некрштеног детета, па је сва избеумљена од те болне успомене упала у вир. Већ сутрадан после мајчине сахране у продубљен празан очев гроб, као да је негде било договорено, та девојка му је донела ручак. Била је старија од њега, много старија, скоро као мајка. Али се другачије понашала: седала је врло близу њега, гледала га у лице, додиривала и непрекидно нешто објашњавала. Како се од младих сувих коприва прави укусан прах; које су јестиве печурке; како усирити млеко и сачувати сир што дуже; знала је како се јагње пече затрпано у земљи, а знала је и како се лечи биљем, мастима животиња. Једном му је, шапћући, сасвим приљубљена уз њега, открила да је рану од змијског уједа најбоље одмах намазати неком течношћу из њега самог, сазнаће он већ које течности и како да до ње дође, а при том га је дирала по бедрима и подизала у њему врелине које ће се, осећао је то, једном сасвим ослободити и учинити га другачијим. При том се обезнањивала и дубоко уздисала. Да је тај узбуђујући однос са девојком нешто врло важно наслућивао је док се у ретким приликама играо с вршњацима доле крај реке, а по њих долазиле жене, чак и старије од девојке која је сада к њему долазила, једва их одвајале од игре хватајући их за руке и нестрпљиво водиле кућама. Он је знао да им то нису мајке.

Али, њега је магично закупљао тај поглед низ реку, до вира, до села, а онда даље, много даље, где никада није био и где не зна шта је и како је. Онај једноруки човек у униформи, кога је први пут видео када је мајци донео вест о очевој погибији, долазио је једном месечно скоро у сваку кућу и женама у црнини и деци доносио паре. Понекад би поразговарао с дечаком: питао га је да ли је поток

набујао, има ли рибе, ко му кува, да ли је истина да ће се женити, многе остареле девојке чекају на њега да тек још мало поодрасте, јер мушкараца после ратова као да више и нема? Једном му је, и сам загледан низ поток, али погледа упереног негде много даље, ка нечему што се не види с места на којем стоје, као о нечему што је сам видео и уверио се, прозборио: “Знаш, тамо се дуже живи”.

Дечак то није разумео. Никада о томе и није размишљао. Чинило му се разумљиво што је отац погинуо, уосталом тих дана се из готово сваке куће понеко није вратио. Па ни бол за мајком није изазвао никакву сумњу да је њен крај морао да буде баш такав, као да су све те ствари живота и смрти негде беспоговорно одлучивале и ништа се није могло променити. Прво сасвим нејасне речи човека у униформи почеше у дечаковој глави да се понављају, мрдају, распаљују машту и непознату даљину, то “тамо”, претварају у огроман непознат простор. Плашио се тог “тамо”, али оно више није избијало из његове главе. Девојка је долазила свакодневно, пожелио је чак и да она остане јер га је ноћу било страх, али је streпео и од ње и њеног заноса који је нарастао и постајао све жешћи. Мислио је и на пут низ поток, па даље, “тамо”, и стискао око врата ножић од црног овнујског рога који му је мајка дала као амајлију против болести. У мислима је полазио и страховао од мрака и злих ноћних бића Омаје и Осење, сазданих само од великих и брзих ногу и ружне главе, који трче ноћу поред путника и заводе их у беспућа и поноре.

Једнога дана када девојка већ у сутон невољно пође својој кући, дечак узео из куће плитку тепсију, насу у њу воде, постави на једну равну стену крај потока и, као што је видео од мајке, клекну и загледа се у мирну површину воде у суду. Месец се огледао у тепсији а када га сакри сенком своје главе, месечина направи светли прстен око ње, проби се кроз његову светлу косу и учини је сасвим белом, а лице му се од тек једва приметног мрешкања воде избора и посу тамним сенкама. Личио је на старца.

У зору дечак порани, прстом захвати гар с угашеног огњишта, на челу под плавим праменом нацрта себи крст, а онда навуче капу да се знак не види али да га штити од ноћних демона на дугом путу ка »тамо«.

(Одломак из романа „Саџмајстерова испирача“)

Милан МИЦИЋ

ЛИЦЕ КЛОВНА У ЛОЉУ 1937. ГОДИНЕ

У Лођу, у лето 1937. године, попут малих доушника живота свањивале су скупе зоре.

Под огромном дугом, у том граду, живели су ходачи који нису додиривали земљу.

Сви ходачи у граду веровали су да се људска туга не смањује ако се изгуби нокат, или веђа, или влат косе.

Или мало, осликано лице варошког кловна.

ДУША ИЗ ЗАДЊЕГ ЦЕПА

Сува одећа господина Станислава Кубичека брзо се замарала у недостатку искрене љубави.

У његовим ноћним изласцима, по коцкарским јазбинама предивног Прага, у јесен 1919. године зато је, под пригушеним светлима, ефектно дехидрирала.

„Глупост је соба за играње“ мислила је сува одећа господин С.Кубичека напуштајући тело поменутог господина идеализоване ружноће и постајала тако обичан пас који преплашен тражи упечатљив разлог за бекство.

Сува одећа господина С.Кубичека у потрази за каквом - таквом љубављу мењала је величине. Имала је особене пропорције и могућност лебдења прелазећи са тела на тело и спасавајући тако сопствену племениту душу похрањену у задњем џепу панталона.

ПЛАЧ ЈАНОША К. 1916. ГОДИНЕ

Мисли Јаноша К. биле су коњи – луталице који су безобзирно пасли по његовој можданој кори.

Узалуд је поменути господин мислио само једном половином мозга; његове мисли попут ергеле пастува утрчавале су у ону другу половину нетачно региструјући музику несхватљиве посебности.

Из тих разлога Јанош К. није могао да запамти ноте певљивих мелодија. Свака песма у његовом извођењу постајала је неутешни плач који је попут звона за узбуну одјекивао са високих звоника Пеште.

Плач Јаноша К. био је јестив као људска чедност.

Као анимациони студио пун чипова и влаге.

ПОЕМА НЕСПОЈИВИХ ТЕЧНОСТИ

Миклош Ц. имао је богату животну причу састављену од уздаха неспојивих течности.

У њој је било места за енергију која има тежину, за лаку музику у ушима, за бол из прста, за одлагање мозга кроз једноставне умне радње и за убрзано и чулно дисање верујућих. (Као и за ону дилему: војни оркестар или ништа)

Своју животну причу, оклопљен значајном биолошком старошћу, Миклош Ц. 3. октобра 1927. године продао је својој деблој деци која су се иначе противзаконито већ деценијама хранила само мирисима из његове кухиње.

Миклош Ц. у том тренутку није повео рачуна да приче неспојивих течности могу у једном тренутку да се споје у метеоре који падају, или у нешто другачију осеку, у голубе – селце или ону општу опасност од дављења изведена кроз окончан хемијски поступак.

Или у сексуално умеће три хиљаде седамсто тридесет и два зеца који наги поскакују око дрвета.

Јадранка ЧАВИЋ

БОЛ

Цепелин над градом... Подсећа на велику рибу коју је неко окачио на једнолично плаво небо. Почетак пролећа на градској променади. Или лето?... Сунцобрани и шећерлеме. Звуци плех музике?... Старац храни голубове. Даме са копренама што им заклањају лица, падајући са широких обода њихових шешира. Као магла. Стара госпођа у друштву дружбенице покушава да види небески призор. Насмејана и усхићена деца машу недостижном путнику који можда иде баш тамо где и њихова машта? Један мали теријер нетремице посматра одбачену лопту. Млади мушкарци са полуцилиндрима пуше дебеле цигаре и чаврљају. На клупи, старац с моноклом чита новине. На клупи поред – пуначка жена, одевена као служавка или дадиља, једном руком љуљушка дечија колица, а другом заклања очи не би ли боље видела ту летећу лађу. Ваздух мора да мирише на траву и сладуњавао цвеће...

Лиска је већ безброј пута проматрала ту стару, ретуширану фотографију, која је тако дуго у њиховој породици. Сећа је се још од најранијег детињства. Знала је напамет сваки детаљ на њој – нијансе у наборима хаљина и кројеве одела људи, изразе лица, сваки светлуцави каменчић на шљунчаној стази променаде... Али, фотографија је понекад излазила из свог физичког рама и тада је умела да уђе у живот посматрача. Лиска је то знала. Добро се сећала времена када је била девојчица. Управо када би била потпуно уверена да је фотографију у потпуности познавала, појављивао би се детаљ који никада пре тога није уочила. И тек када је одустала у том надметању и жељи да фотографијом овлада, игра је престала, а Лиска се од тада увек одмарала, посматрајући је на један посебан, лековит начин. Фотографија је мењала место, да би на крају Лискином руком била окачена на зид у њеној соби, тачно наспрам узглавља. Тако су сви хировити планови укућана, они који су слици тражили ново место, пропали. Јер, она није имала посебну вредност, а њено време је истекло. Нове фотографије и слике су тражиле простор за себе. Али, Лиска није подлегла времену и њих две су створиле у соби свој свет.

Па ипак, некада би пролазили дани, а да Јиска слику и не погледа. Међутим, ова је знала – да се Јиска увек враћа. Баш као и данас, када се вратила и дуго је гладила влажним очима.

Данас је седми дан како је Јиска легла у кревет. Пала је у њега као покошена. Последње чега се сећала је била пластична телефонска слушалица, лака, глатка и помало хладна. Слушалица је проговорила у њеној руци Његовим гласом. Нека врста истине је измилела на Јискин образ, да би са њега склизнула и као змијски зуб се зарила у њено срце. Срце паде на под, а она га испрати празним погледом. Сећа се, рекла је: „Крај”, подигла сакато срце са пода и вратила га у своје груди. Њена мајка се ухватила за грло док је Јиска, умирући, клонула на под.

Када су се врата собе затворила почела је да плаче. Сузе су одбијале храну и воду, а мајка је копнела пред вратима. Јастук под Јискином главом је изгубио мекоћу, а чаршави мењали мирисе. На дну седмог дана Јиска угледа лице праштања. Около се разлеже мирис јасмина. Насмеши се својој мајци са дубоком бором на челу, уздахне и поново погледа ка зиду што бледи...

ЦВЕЋЕ ЗЛА

*

Стајао је испред тоалета. Био је невидљив за посетиоце кафетерије, удубљене у своје књиге или разговор – те тако далеке му људе који сваки час сежу за топлим напитком у високим папирнатим чашама и слатким послужењем које им припада. Људе који имају све оно што он нема. Био је невидљив и за оне госте што су тек стигли, и што хипнотисани жељом и навиком улазе у заслужени, механички ред самопослуживања пићем и разним додацима, као и налажења места за себе и своје друштво. Можда је био невидљив и за ужурбане младиће и девојке за шанком, посвећене свом рутинском послу, или није? Свеједно! Сада је стајао помало забринут баш зато што је постао видљив! Зато што је изгубио и ту сигурну невидљивост макар и за само пар гостију који су исто као и он чекали да се отворе једина врата једине кабине wc-а у кафетерији. Они с правом, а он без њега.

Јер – није био гост! Ни ту нити било где другде. Давно су избледела места на којима би могао да буде весело дочекан, а с тиме и његове наде. У кућама од клупа и прња под мостовима није могао да стекне пријатеље из кућа од цигли. Баш напротив! Самопослужна трака живота се за њега, не памти више када, зауставила, а он је пред собом угледао празан тањир од папира и пластичну чашу ружичасту од испијеног вина због кога данас има модрицу на оку и красту на усни.

Скоро да би могао да изгледа као један од многобројних туриста да није имао поглед прогоњеног бића. Обучен у одећу неупадљиве боје, са ранцем на леђима и капом са шилтом што је баца сенку на те издајничке очи и сакрива његову неопрану косу, могао би да буде уморни путник! Али, он има лице преплануло од отвореног неба под којим лута, и ноћи у којој може без претварања да буде то што јесте, са мрким лицем обраслим у браду низ коју клизи пљувачка уместо суза.

Данас је покушао да, по ко зна који пут, сакрије те очи, или да им промени израз када се сретну са туђим умивеним очима које га брзо и подозриво одмеравају са свога јастука. Али, врата се нагло отворише и он шмугну, нестајући иза њих, у том новом заклону и краткотрајном спасу и од себе самог, у ком је текућа вода... Када је изашао, освежен и са више самопоуздања, продужи уздигнуте главе поред људи испред тоалета право ка средини кафетерије са самопослужним пултом, термос-боцама, шећером, циметом и чоколадом у праху, те разноврсним додацима који једном госту могу да затрабају и употпуне ужитак његовом језику. Он узне празну папирнату чашу осталу иза неког ко је није бацио при одласку тамо где ред кафетерије налаже, па у њу нали млеко из термос-боце, а онда и сав расположив шећер из папирних кесица. Са свом својом пажњом, и потпуно усредсређен на то што ради, он без журбе и темељно промеша своје пиће, затвори чашу пластичним поклопцем са отвором за уста и напусти топло уточиште – победничким кораком професионалног луталице.

*

Монго је имао блиставе очи што су од радости скоро искакале из својих дупљи. Дошао је у туђу земљу, у њен највећи град. Загледале су га бледолике жене и рукама пуним наруквица и прстења опипавале његове напете мишице. Подавале су му се брзо или полако, и то је било све пре него што би му у шаку или ципелу уметнуле новчаницу, не обећавајући ништа више. Ходао је улицама богатог града и гледао излоге у којима су се одражавали раскошни мир и његов тамни лик. То не би могао да ради у својој земљи, а његова шетња би имала другачију путању. Онда је то престао да ради и обукао раднички комбинезон. Али, није имао свој кревет, а међу црним женама је био на лошем гласу. Његово топло срце поче да губи смер, а смех му поста видљив само за њега.

Монго живи сам на улици многољудног града коме се диве цео свет. Картонска кутија му је све што има. У нерадне дане се најбоље види – глава му вири изнад картонског руба његове собе, као да може да надвиси његов живот. У нерадне дане нема ужурбаних људи који заклањају његову главу на поду док улазе и излазе из те

отмене фирме од стакла на коју се ослања његова кутија.

Па ипак, Монго се моли по цео дан под туђим именом за сваког пролазника који му удели милостињу и нађе га на земљи међу људским ципелама што секу приступ самилости.

На великом екрану фирме пролазницима се нуди светлећа, треперава мисао о којој ни не размишљају: „Видиш нешто – реци нешто!”

Није се то тицало Монгоа.

Ништа!

*

На тргу Бастиље свањава дан исти као ноћ. Стотинама година, хиљадама дана, милионима секунди. Ал’ ноћ је јача у понављању! Врло добро се крије међу жаруљама. И овде гиљотина ноћи пре ил’ после поведе очи на сам живи руб трга, уз сами прљави зид, тамо где ретко ко срећан погледа надоле... Флекави душек, мушкарац, жена и троје деце од крви и меса.

ПАР

Седели су истог дана у истом ресторану. Пили су исто пиће, свако за себе, и осећали се исто. Размишљали су о истом – да ли неко из околине уочава њихову самоћу? Седели су сто поред стола, чекајући неког ко није долазио. Оба стола су била за двоје и могло је да их ту буде четворо – два пара, али – било их је само двоје. Били су два разломљена пара. Свако са својим крхотинама за својим столом. Она – витка, са гривом плаво-риђе коврджаве косе скупљене у реп. Он, смеђокос са лицем које као да се никада није намрштило.

Седели су тако, обучени у црно за цео свет и удаљени једно од другог нецела два метра. Гледали су у истом правцу ка вратима и нигде другде. Дуго. Када је улетела пчела погледали су се без плана. А пчела је летела са једне на другу чашу и одлетела ка трећој што јој је замирисала на воће.

Када су устали да оду, она је била виша од њега за сопствену главу.

Хтела је да изује штикле, али – оставила их је код куће.

Погледао је у њу одоздо, умиљато као маче. Знао је да је другачија од осталих.

Сетила се филма у ком је девојка имала краћу ногу. Овај филм је био бољи за обоје.

Љубили су се на аеродрому пољупцима које свет дуго није видео. Њене усне су нежно прилазиле његовом челу, а руке су им биле испрплетене на њеним леђима. Обоје су имали равне ципеле.

Золтан БАБА

СВЕТ ТИШИНЕ

Предговор

Нитиња у живоју нисам толико волео као рану музику. Конвенционално гледано, овим речима би пре неки реномирани музичар могао ошточети мемоаре нешто што би и најосвећенијем аудиоидијату било доушито да њима у најкраћем оправда своје цртице о музици. Али истина има разних. Мада бих, руку на срце, ипак претерао када бих своју тасију свео на давно прошла времена, јачно се никада не бих одважио на овакав подухват да у најосетљивијим годинама нисам био фатално ошчињен трубадурима и старим полифоничарима. Да речима буде тесно а мислима комфортно – ујорно ме је пратио моје колико год да сам настојао да се преустим злој мајници ошрног приоведања. Добри људи ме често чахавају ишањем: Зашто не записујеш то што говориш? – и ја им сад, ево, узвраћам овим страницама.

ЧОВЕК ЈЕ МУЗИКАЛНО БИЋЕ

Сваки је човек музикалан. Они који се рађају као музиканти, обележени су још од библијских дана. Музичар може постати свако. Блажени су тонално глуви.

ИЗВОР

Свеколика музика извире из Африке.

СВЕТ ТИШИНЕ

Волим музику за ватромет, музику на води још више. Има нека праисконска веза између воде и музике.

КОСТ У ГРЛУ

Ако је људски глас најлепши инструмент, зашто је увек певач тај који подражава?

ТРУБАДУР

Само се трудим да што верније подражавам птицу.

И КОМАРЦИ ПЕВАЈУ

Блажени били жапци и комарци, јер су умели да распевају Ису.

ПЕЈЗАЖ

Има ли вернијег предела од певања извика?

СУНЧАНИЦА

Као трогодишњи дечак нисам разликовао певање клапе од трга у Макарској.

НАУЧНИЦИ,

Етномузикологија је као дечја психологија: не можете спознати предмет а да га не изобразите.

САМ И ЗАМИШЉЕН

Док слушам музику уживам у тишини.

ХАРМОНИЈА

Само још у Мокрањчевим руковетима могу да чујем слогу својих предака и да и после свега волим своју домовину.

УМИТИ СЕ ПЕСМОМ

Као бистри потоци јурцају песме из Старе Србије.

КАНОН

Хајдук Вељко је живео поезију. Стога га само музика васкрсава.

ДОБРИ ДУХ

Да би ми испунио музичку жељу, радију је одувек било довољно само да прати свој програм.

ПРИЈАТЕЉ

И када му окренем леђа, радио уме да ме дозове.

ПИЈАН ОД ЉУБАВИ

Да ми је изљубити све те младе уреднице што их вазда покушавам добити уживо.

СУСРЕТАЊА

Звучник, не екран, одашиље добре вибрације.

ВЕРОНАУКА

Наставник музичког учио нас је препознавању дела.

КОНТРАПУНКТ ПРЕДАКА

Мајка је певушила канцоне, отац слушао Глен Милера, деда звиждукао чардаш а баба песме из Ердеља.

ИЗА ОГЛЕДАЛА

Мој први доживљај програмске музике био је нераскидиво везан са пралинама и венецијанском лутком.

МАЛА ЛОМБАРДИЈА

Већ при првом сусрету са италијанском музиком постадох свестан да мој завичај има тако богату прошлост да се и у његовом најдубљем муљу може напипати гондола.

АНОНИМ

Има неке посебне дражи у томе што се музичке шпице не најављују.

МОЛСКЕ ЛЕСТВИЦЕ

Приликом сваког одласка у школу најтеже ми је падало опростити се са радијом.

У ПЕТОМ РАЗРЕДУ

На часу бих се увек први засмејао при промени израза, ритма или динамике, а кад би ме наставник због тога прозвао, као из пушке бих изговорио назив композиције.

ЕУГЕНИКА

Сви ће људи браћа бити тек када се листом буду рађали као музиканти.

МОЦАРТИЋИ

Вреди ли више чудо од детета или дете од чуда?

ЈЕДНОСТАВНО

Виолиниста има дечју природу.

МИЛЕНКОВИЋИ!

Имати дечју природу није исто што и бити детињаст.

ДЕЧЈИ АЛБУМ

Ни са каквим виртуозитетом се један мајстор не може тако суверено исказати као са репертоаром почетника.

ДЕЧЈИ КУТАК

Кубанци најлепше певају зато што се не стиде.

СТЕРЕОРАМА

Кад се зажелим живе свирке ја се изгубим међу Ромима.

ФИЛОЛОЗИ

Градски оркестри исказују бригу да им се на ветру ноте не разнесу.

ОДУШАК

Не трилери, него цела нота изражава душу флаутисте.

ОРФЕЈ

Музика је опраштање са стварима.

НОВОЧЕНТО

Некада су се успешни композитори афирмисали као пијанисти, а данас се пропали пијанисти докосују као композитори.

ЈАЛОВЕ ДВАДЕСЕТЕ

Само се прерано угашени таленат на време уписује на факултет.

ПРОНАЛАЗАК

Ноте су измишљене да би се обесмртила тишина.

БИЋЕ И ЈЕЗИК

Музика бивствује, поезија само изражава.

ДАВНЕ СТРУНЕ

Гитара имитира белканто, лутња ходочасти.

ЈЕВАНЂЕЉЕ

Највећи грех пред Богом је ускратити глувом право на песму.

ХЕНДЛ

Апсолутна тишина налази се изнад фортисима.

РОЂЕЊЕ МУЗИКЕ ИЗ БИЋА ТРАГЕДИЈЕ

Највеће блаженство које музика може да пружи увек идиот преотме генију.

ГЕНИЈАЛНОСТ

Рај и пакао су полови аматеризма.

ОСРЕДЊОСТ

Професионалац је увек негде између.

ЦАРИНИЦИ!

Не бацајте Сеговију пред гитарартисте.

МАЛА АМЕРИКА

Музичка култура је традиција колониста.

ЕМАНЦИПАЦИЈА

Кад су се госпођице избориле за своје право и музичка педагогија је нашла себе.

ЉУБАВНА СМРТ ИЗОЛДЕ

Данас само још остарели удахњују живот дирци.

ИЗ СТАРЕ КАЈДАНКЕ

Ако је музика озбиљна, зашто је Бахово лице без бора?

НИ У ПОМРЧИНИ

Не верујем намрштеном пијанисти и насмејаном белкантисти.

НАРЦИС

Огледа ли се пијаниста у партитури или у клавијатури?

БЕЛЕШКА ЈЕДНОЈ АНИ

Још нигде нисам видео толико сексизма као на сцени електричне гитаре.

НАИВКО

Да ли је критичар или клоун одвео виолинисткињу у циркус?

ИНВОЛУЦИЈА

На матурском је дипломирала, а на дипломском иматурирала.

СЕДАМНАЕСТ ЈЕ ЛЕТА НЕОЗБИЉНА ДОБ

У раној музици препознао сам двојника. Иако недостижан, пружио ми је утеху.

ЛЕК

Бога су измислили да би утешили заљубљеног и смирили помахниталог од музике.

ОСВРТ

Верујем само у Орфеја.

ИСПРАВКА

Музика је универзална јер је говор а не језик.

СЛОБОДА

Кадгод музику замишљам у сликама, видим контрапункт.

УМИРАЊЕ АКОРАДА

Хармонија је инцест.

ПАЈАЦИ

У част првака, опера је потиснула вишегласје.

ЕПИТАФ

Лепо сам певао. Је ли? (*Лучано Павароџи*)

ЧЕКАЈ САМО КАД И ЈА ПОСТАНЕМ ТЕНОР

Дечји сопрани певају као анђелчићи и зато су вазда тако узнемирени.

АМАТЕРИЗАМ ДАНАС

За све предрасуде о хорској музици одговорни су аматери.

КУЛТИВИСАНОСТ

Хорска сцена мог града хорова празна је само кад други певају.

ТРОПАР

Музика је сама по себи духовна.

ДИСКАНТУС

Најискренију веру изразили су варвари.

ФЛАМАНЦИ

Мислио сам да изгледају богзнакако префињено, а бејаху сировији од својих наручилаца.

ЛАНДИНИ

Одакле толико декоративног у музици слепих?

ДАР

Слепи музичари не познају трему.

УРОК

Музичару се комплекс кроз очи усађује.

НОБЛЕС

Врсни пијаниста се по джепници познаје.

ТИХА ВОДА БРЕГ РОНИ

Бахова музика тече као поток, а Де Бисијева - кап по кап...

ГЛАСОВИ

Слагање различитих карактера мото је оригиналне а капеле.

ГЛОБУС

Уместо хармонизације народног мелоса предлажем контрапункт раса.

ПУТ ОКО СВЕТА

Музика не познаје границе. Базајући само по црним диркама, стигох чак до Јапана.

ПУТОПИС

Што су јужнији то су сиромашнији. А музика господственија.

ЗЕЛЕНКА

Каткад музички стилови откривају своју осредњост у националним разликама.

ПРЕЗЕНТ

Или је музика отишла предалеко, или су композитори мало заостали.

ИЗ МУЗИЧКЕ ЧИТАНКЕ

Када би неки наши композитори били само упола толико музикални колико су елоквентни, не бисмо имали више потребу за доказивањем Баховог лужичкосрпског порекла.

МЕГДАНЦИЈЕ

Некада су се ратници одушевљавали музиком, сада се музичари одушују спортом.

ЗЛАТНО ДОБА МЕЦЕНАТА

У доба вере су и банкари били религиозни.

!

Не компоновање, складање или углазбљивање, већ једноставно – записивање.

ЕНФОРМЕЛИСТИ, ПОЈЕШЋУ ВАС ЗА ДОРУЧАК

Само она музика која може и детету да се допадне завређује пажњу.

БАШТИНА

Не враћа се старац евергрину, већ евергрин новом младићу.

ПРОЗОР

Детету је музика потребна да би имало чему да се чуди.

ВОКМЕН

Младост је музикална сама за себе.

СИГНАЛ

Ниједна ствар није толико предмет готових судова као Бахова музика.

ЗЛАТОУСТИ

Спасен је свак ко мисли да је од опере довољна само арија.

ЧАСНА КРАЉЕВСКА

Увертире су самодовољне као и њихови покровитељи.

УМЕЋЕ ЉУБАВИ

Поново нађох радио-станицу која се обраћа само мени.

ПРОДУКЦИЈА

После праизведбе нема кајања.

БИТИ ЗАЛЈУБЉЕН, НАИВАН И МЛАД

Свака је музика добра ако је правремена.

СМЕЈТЕ СЕ, СМЕЈТЕ...

Ко пева, зло не мисли. Али, чим почне да мисли...

ДЕФИНИЦИЈА

Музика је сусрет.

СМАК

Рок музику сам доживљавао као пакао. Зато ми је требао неко ко ће да ме води.

ЕСТЕЗИЈА

Музика не изражава бол него га изазива.

ЈА ВИШЕ НИКАДА НЕЋУ ВИДЕТИ МОРЕ

Да ми је само још једном проосећати ма који шлагер мог пубертета.

ПРЕ КРАЈА

Хоћу ли се још једном срести са успаванком?

ТО НИЈЕ ТО

И даље роним, али без даха.

РЕЦЕНЗИЈА

Ово није за вас, ово је за будућа поколења. (*Лудвиџ Ван Бетховен*)

Рајко ЛУКАЧ

БРУТ

1.

Жена ми се два дана порађала. Мука жива. Шта да радим? Сви вичу: “Спашавај жену!” Хоћу, али како?! Неко ми рече да одем по стару Голиковку. Упрегнем задружне коње у кола и – правац у Орахову! Куцао сам, али се нико није јавио и сам сам морао да отворим врата. Сједила је у мраку, са бројаницама међу прстима. Таква и таква ствар, кажем јој. Стара се обуче без ријечи, сједне у кола. Глава јој сва у дебелој марами. Тучем коње, они у пјени, касају.

Кад смо стигли, жена ми се још порађа. Голиковка засука рукаве, истјера нас све из собе. Уноси, износи лаворе. Унутра комешање, стењање, понеки крик. И кроз пола сата роди ми се син. Дијете закмеча, а она отшкрину врата: “Живи су обоје!” То би све што рече. Дали смо јој гуску и јаја за насад, ред је.

А ред је и да је вратим колима у Орахову. Нуткам је ракијом, да гуцне за синовљево здравље, и она на крају некако попусти, прихвати флашу. Питам је, онако, тек реда ради, гдје научи то са трудницама. Ракија јој одвезала језик и она се расприча. Као дјевојка служила је код неке бабице у Новој Градишки. Поспремајући јој собе, каже облизујући се, вадила је сваког дана испод веша њену диплому Више примаљске школе у Загребу и као зачарана миловала лакирану дрвену футролу са кутијицом за велики воштани печат на привјеску.

Расприча се ко каква грађанка, успијајући устима и све тако неким бираним ријечима, по господски. Вели да је бринула о бабичиној кући, али јој је помагала и око порођаја. С њом се и по селима возала, гдје су госпођу бабицу поштовали више него градског доктора и долазили по њу не само због порођаја, већ и због рана, посјекотина, прелома, свега што може задесити сељаке. Па кад се удала за учитеља и требало да одсели с њим у друго мјесто, а она да се врати у Орахову те и сама се уда, бабица јој је у мираз дала нешто свог алата, неких маказа и газа, те је и она почела да

прискаче у помоћ јадним женама. Али и дјеци, кад им застане рибља кост у грлу или склизне зрно граха у једњак, кад треба ишчакати храну из гнојних крајника или крпеља из коже, испрати уши оглувјелим старицама. Правила је и желуце струњенима, везивала удлаге за преломљене кости, све што је научила од ње, а и страву салијевала оловом. “Тако сам се вратила у Орахову и више нисам, као што сам у дјетињству, морала да рибам подове по турским чардацима“, рекла је на крају. “Ова власт ми је сада све то забранила, сем да помажем око порођаја, кад кога уједе поскок или се коме струни желудац,” допунила се и попила још један гутљај. Више није хтјела ни да пије ни да прича, а кад смо стигли, журно је ушла у кућу, носећи јаја у марами и живу гуску, чврсто је држећи за крила.

2.

Позовем друштво да частим за синовољево рођење. С нама пије и Тахир, ковач из Орахове, који је отворио ковачницу у Матарушком млину. Тај је тријезан пјевао, а пијан ћутао. Видим му по очима да га нешто копка. Кад је мало попио, не издржа и, ван свог обичаја, упита ме како сам се усудио да баш Голиковку зовем да ми порађа жену.

– Штооо?! – тргнем се, изненађен. И мене почело да хвата пиће.

– Па она је усташкиња!

– Како то? Шта причаш?!

– Зар ти не занаш ништа о њој?

– Не, брате. Како могу знати? – он глупо пита, ја се још глупље чудим.

– Имала је она зета усташког официра из Јасеновца, Шантића. Био је на броду којим су жито и марву из ликвидираних српских села дуж Саве превозили у Јасеновац, за исхрану логорске бојне. Њезина ћерка је све вријеме рата јавно живила с тим Шантићем, а ових седам година од ослобођења оне су га криле у својој кући. Нема ни десет дана, болан, како га је милиција открила и ухапсила. А ти равно мечки на рупу. Ајде, живили!

– Како откривен? И како су га то криле? Гдје? – питамо сви углас.

– Тако. У кући. Пасторак га издао. А седам пуних година су га криле њих двије у собици на тавану и нико ништа у Орахови није знао, ни слутио... И да се није пасторак излајао, не би га никад ни нашли.

3.

Прије рата Евица Голик, бабичина кћи, била је удата за ковача Петра Мирковића и имали су сина Здравка. Удала се за њега како не би морала да копа, јер он је доселио у Орахову и није имао другог имања до ковачнице. Петар је у априлском рату заробљен и интерниран у Њемачку. По повратку и супруга и син су одбили да

живе с њим. Син није хтио ни да га види, већ је бјежао с улице ако би се случајно срели. Сељанима је било чудно и смијешно да син толико од оца зазире и бјежи, а и да жена одбија живот са вјенчаним мужем.

Немајући много избора, на крају се Петар приженио Стоји Крњајић у сусједном селу. Прије њега је ова привлачна, бездјетна и ћутљива жена имала седам мужава и још је била држећа. А надживјеће и њега, богами, и још једног, с којим ће најдуже остати у браку. Она је близак род мојој мајци и никад нисам могао проћи поред њене куће а да не свратим на кафу. Тако је било и кад јој се приженио ораховски ковач – зове ме с прозора, да части. Изашла је и на цесту, хоће да уђем. Тако се упознам с Петром.

Од тада је прошло неколико година, а ја нисам свраћао код тетке Стоје, све до ове приче пијаног Тахира. Затекнем и Петра у кући, пуши поред земљане пећи. То је омањи човјек широких рамена и крупних шака. Мало кривоног, као и Стоја. Познат и признат ковач, о коме сам још прије рата, као дијете, слушао од свог оца. Волио је да попије и Стоја нам је извадила полувоку ракије. Сад ћу га ја, док пијемо, питати за његову прву жену. Копка ме шта је истина, а шта није.

– Зар ти ништа о њој не знаш? – чуди ми се и он.

Кажем да не знам.

– Како то? Па ја сам тамо у Њемачкој чуо шта је све било, а да ти ниси чуо овдје?

И тад ми исприча шта је све чинила с усташама. Као кроз маглу се сјетим да сам о томе понешто слушао од покојног оца. Отац је био командир народне страже и једном је причао у кући да су напали брод на Сави, али сам ја био још балавац и нисам ни обраћао пажњу на оно што је причао. Акцију је предводио Милан Бабић, водник из краљевске војске, тада командир партизанске чете у селу. Кад се сазнало да усташе превозе жито и марву из Млаке у Јасеновац, овај смјели укољица, који је у тучама на зборовима голорук стајао пред ножевима и кубурама, одмах је организовао напад на брод. Сачекали су брод на окуци у Црнајама и отворили митраљеску ватру. Други су у чамцу или пливајући кренули према броду. Док су стигли и попели се на палубу, неколико усташа је успјело да скочи у воду и исплива на супротну обалу. На палуби су остали само мртви и рањени. У кухињи, скврчену испод стола, нашли су Евицу Голик. Дрхтала је као прут. Командир Милан је био њен и Петров вјенчани кум и она га плачући стаде молити да је не убије, да су је усташе на силу држале на броду, како би им кувала и прала, да се смилује бар због његовог кумчета, да јој дијете не остане сироче. Кум јој повјерује и опрости. У чамцу је врате на нашу обалу и пуне да иде куд хоће.

4.

Голиковкина кућа је на дну Бешића сокака, изнад самог потока. Кров јој је на четири воде, са истуреном собицом у поткровљу. Набачена је и редовно кречена, споља и изнутра. Једном је и у рату кречена, што су урадила двојица логораша, које је довео ћеркин љубавник из Јасеновца. Кажу да је једног убио у повратку. Логораш је хтио да преврне чамац, али је усташа био брежи.

Кад је минуо рат, мало које вече да се из собичка под кровом не чује музика. Неко је свирао коло за колом на гитари. Без пјесме, само свирка. Народу то чудно. Ујутро питају Здравка шта је то, каква се музика чује из поткровља њихове куће? Ко то свира?

– Свирам ја! Ћ каже дјечак отресиито.

– Па ко те учи?

– Сам! Купио сам књигу и учим по нотама.

То је свирао Шантић, мајчин љубавник. Али нико није помислио на њега, јер се причало да је погинуо. Помало је и малога учио свирању. Тиме га је највише везао за себе. Дјечак је сједио у поткровљу и омамљено пратио његове прсте на врату гитаре, све док му се не би приспавало. Тад је силазио код баке на спавање, а у собичак се пењала мати. Пуначка, да су дрвени басамаци шкрипали под њеним кораком. Њене плаве, влажне очи су увијек бљеснуле у тренутку кад би принијела главу до лампе, да је угаси својим дахом. Тим пламичком, удвострученим на њеним зјенама, у љубавнику се изнова палила ропска страст и он је сваке ноћи одустајао од одлуке да се пребаци преко Саве у Хрватску, а можда и преко границе.

Шантић је био мршав и висок, упалих крупних очију и модрих подочњака, сламнате косе. Док свира, волио је да накриви капу. Кад је облачно, прилазио је прозорчићу и дурбином дуго гледао на сокак, пратећи кретање мушкараца и дивећи се блиједим лицима младих була, док праве као прут проносе своје мале терете на главама. Гледао их је како подврћу димије на потоку, скидају нануле и босе стају у воду, раскречују ноге и савијене у пасу ударају пракљачама насапуњани веш. Тад му је дурбин лагано шетао са стражњице на стражњицу, а њега обузимала страст и осјећај немоћи. Некад је чувао и мучио на хиљаде затвореника, пазећи да се не нађу ван жице, а сада само једнога – себе.

Живот у таванском собичку свео се тако на гитару и дјечака, лампу и љубавницу, дурбин и жене на потоку. Онда је дању почео да кришом одлази у Просару и лута кроз шуму, обучен као сељак, са фесом на глави, у гуњу и хлачама са туром мјесто црне униформе. Ноћу, кад не би могао да заспи, искрао би се у двориште, а понекад је излазио и на сокак. Стизао је, кришом, од ћошка до ћошка, и у сам центар села. Ту је била станица милиције и више пута се прикрао под прозор, да убаци бомбу у њу. Хтио је да баци и у омладински дом, кад је игранка. Одустајао је, бојећи се да би направили хајку и открили га. Још више се плашећи да у експлозији не изгину све оне дјевојке што их преко дана гледа свијене над рубљем у потоку. А баш ту, у центру села, ослоњеном о зид иза кога

су трештали час усна хармоника час двојич, њему се највише живјело. Пустио би да га то осјећање цијелог испуни и тек онда кретао назад, у собичак изнад блатњавог и смрдљивог потока. Док би дрхтао над њеним тијелом, та жудња за животом се преливала и на Евицу, на груди и трбух који није пристајао на трудноћу од његовог сјемена.

Прстима, који су скакутали по праговима на врату гитаре и трептаје жица под трзалицом претварали у мелодију, толико је везао дјечака за себе, да га је и он крио. Ван куће дјечак је с поносом опињао јагодице прстију, очврсле од притискања жица, што му је доносило самопуздање међу вршњацима. Није био слухиста, али је то надокнађивао дугим вјежбама. Пошто се при свирању у поткровљу није пјевало, слух и грло нису ни били тако битни. Зато је на прелима покушавао да пјева и брзо одустајао, јер његов глас никада није могао бити складан колико мелодија произведена гитаром или пјевање младих була.

5.

Здравко је отишао на одслужење војног рока и безбрижна свирања замијенила су дуга политичка предавања, омамљујућа за његову наивну младићку свијест колико и звуци гитаре. Слушајући униформисаног комесара како пада у заносно пророковање људске среће, дивио се тим сликама будућности каквој тежи прогресивно човјечанство и ужасавао се над сликама прошлости из које се управо изишло. Сва та предавања почињала су призорима смрти у њемачким и усташким логорима, а Јасеновац, усташе и безбројне жртве биле су у њима најдрастичнији примјер људске бестијалне природе и мрачног ума којим влада мржња и похлепа...

Те дуге комесарске тираде полако су мијењале његову свијест, скидале вео по вео са очуха и мајке, као и велове презира и мржње којима је мајка прекрила једног оца пред њим. Почео је да се колеба и бори са дубоко усађеним осјећајем оданости мајци и том човјеку годинама скривеном од других, који му је одмијенио оца и уносио радост у његов и мајчин живот. Очух је био његов идол, јунак из рата и жртва мирнодопског неспоразума који ће се једног дана разјаснити у његову корист, како му је често говорио у поткровљу, а сада му овдје причају да је седамсто хиљада људи поклано у јасеновачком логору... Поклано?! Седмасто хиљада?! – те комесареве ријечи брујале су у свијести дуго послје политичког часа и многе сате на сламарици војничког кревета претварале му у несаницу, поспјешивале грижу савјести, ломиле душу.

И није издржао. Шапатом, у паузи предавања, повјерио се блиском другу:

– Ко би се надао да су усташе биле такве? Нисам то знао ни слутио... А мајка ми се преудала за усташу. И то још за часника из Јасеновца! И ја све вријеме мислим како је то добар човјек, осјећајан... Учио ме да свирам на гитари свако вече и ја гледао свеца у њему... А види сад ово? Клали стотине хиљада! И он с њима?!

Прича је кренула од ушију до ушију и брзо стигла у КОС. Одмах је добио позив за рапорт. Изгланцао је чизме, обријао се и одлучно кренуо према тајанственој канцеларији од које су презали сви војници.

На официрово питање шта је по националности, којим је отпочео службени разговор, искрено је одговорио:

– Друже мајоре, ја не знам, право да вам кажем, гдје бих се опредјелио. Отац ми је Србин, а мајка Шокица.

– Добро, кад је већ тако. Него ми реци онда шта ти је са ћаћом, што не живи с твојом мајком?

Загледан у официрове одсутне очи и рошаво лице, он мирно одговори да је отац био заробљен у априлском рату и до краја рата остао у Њемачкој.

– Па како вас двојица сарађујете?

– Никако! – истина му је навирала на уста сама од себе. – Мати ми је забранила да га виђам. Говорила ми је да нас је обоје тукао. Да је намјерно остао у Њемачкој, како не би бринуо о нама. Да је лош човјек и да нас обоје мрзи. Да би нас он најрађе убио. Да је пријетио како ће јој мацолом главу на наковњу расцопати. И да ми с њим немамо ништа. Нека нас остави на миру. Ако ми њему нисмо требали, не треба ни он нама. Ето то. А ја сам је слушао, био на њеној страни.

Осјећао је како му са сваком ријечи лакша на души.

– Добро – ова официрова поштапалица пријала је младићу.

– А какав је, реци ми, твој однос с мајчиним швалером? Шта је с њим? Ко је тај човјек?

– Па, да вам право кажем, друже мајоре, то је један фин човјек... – тражио је праве изразе. – Један културан, уљудан...

– Добро, добро... А има ли оружје?

– Има! – Набројао му је пиштољ, шмајсер, бомбе и каму.

Официр је поставио још неколико питања. На крају су направили записник и Здравко потписао изјаву.

– Добро... Сад можеш ићи. А сутра ћеш на одсуство. Ујутро дођи по буквицу и да чујеш план акције.

Мајор је одмах предузео све потребне кораке. Обавијестио је надлежне органе, телефонирао у дубичку Удбу. Тамошњи удбаши нису могли да вјерују, нашли су се у чуду од изнанађења. Све им је објаснио и потанко изложио оквирни план, рекао им да они сами разраде детаље. Шеф дубичке Удбе климао је главом, као да се виде, и понављао у телефонску слушалицу: “Добро, добро.”

Здравко је стигао кући већ сутра увече, а трећег дана требало је да се изведе акција. Мајор је поново телефонирао у Удбу. Детаље да сами разраде, поновио је. Швалера Шантића треба живог ухватити, како би му се јавно судило. “Бићемо на вези.”

6.

Мрак је лијегао по касаби кад је војник, с петокраком на капи, изишао из нечије коњске запреге и пошао низбрдо, до куће крај потока. Комшије су га препознавале и поздрављале. Неко би пружио руку, питао како је у војци, “Шта има, болан?”, колико остаје. Бабу је затекао у авлији, крај дрвљаника, како теше потпалу. Загрлили су се и изљубили. Онда је чуо тешке мајчине кораке, лупу нанула док трчи низ басамаче. И с мајком се изљубио, али некако расејано.

Најрађе се не би ни попео на таван, али је то морао одмах да учини, ни трунку времена да не остави за очухову сумњу. Скинуо је капу са главе, због звијезде, да га не наљути, задјенуо је за каиш. Он га је гледао кроз прозор, задрхтавши од радости што га види, а онда сачекао на отвореним вратима собичка. Чврсто су се загрлили, како се то и очекује од двојице војника. Кад му је пружио комплет жица за гитару, очух га је поново загрлио а у очима су му засвјетлуцале сузе. У соби је због спуштених завјеса било мрачно, али је свеједно примијетио да се очух мало удебљао, добро почео да сиједи, али ништа не рече. Зато очух упита њега што је тако мршав:

– Преполовио си се. Како вас хране црвени? Признај да нема ништа без Евичине шерпе.

Очух је дохватио гитару и почео да пребире по жицама, знајући да је то најбоља хипноза, да ће тако најбрже да орасположи младића, а и да поврати ауторитет и моћ над њим. Здравку је било нелагодно, али је стрпљиво сједио, понекад и сам узимао гитару, глумио задовољство и старо дивљење.

Двије ноћи музика се дуго чула из собичка над Голиковкином кућом. Мјештани су мислили да се то младић сам разонођује, да му је свирање на гитари сигурно највише недостајало у касарни. Откад је Здравко отишао у војску, нису чули ни кратка ни дуга ноћна тамбурања. Само неку тешку тишину, коју су више осјећали и слутили, него што су је могли ослушнути ушима која већ пуну деценију презају од сваког шума, а највише од мука. Тако их је ова музика, по први пут не осјећајући у њој никакву тајну, орасположила и ослободила немира који им је раније доносила.

Другог јутра, пробуђен звуцима које су правили ситни ударци чекића по лиму од кога су шегрти мајстора Халила правили бакарне цезве, Здравко је отишао у Дубицу, да се пријави у војном одсеку, како налажу прописи. А и да чује план акције, како му је наређено у КОС-у. Очух није ништа посумњао. Чак га је замолио да му купи дувана, да потражи херцеговачког, рекао и имена неких старих муслимана-трговаца, који га још увијек тајно набављају и продају. И литру препечнице да обавезно купи на Малом плацу, оне из Козарца, и мању плетенку вина, да им потраје док је на одсуству. Дао му је златну наруквицу, да плати њоме.

Очух се обрадовао дувану, још више ракији. Сједио је на кревету, полулежећи на јастуцима, пушио и пио, досипао у чашице. Здравко је сваки час силазио у приземље или на авлију, како би што

ређе узимао чашу и што мање попио, и на његову срећу, очух није ни обраћао пажњу на то. Он је имао страшну жељу да се сад, кад је и његов дјечак ту, напије, да полуди од ракије и радости што га види и што причају, јер он га се више зажелио од мајке. Мајка с њим није никада много разговарала, па није нешто ни примјећивала да га нема, једино њему, можда и баби, он је заиста недостајао. Једино њему, који се досађивао без приче и свирања гитаре, упркос дугим ноћним загрљајима са женом за чији се кревет везао као шкољка за хрид, ови дани и мјесеци претворили су се у робију, а таванска собица у самицу. Сад је све било на свом мјесту, поготово кад је осјетио ракију у стомаку и глави, и укус омиљеног дувана у грлу и плућима.

7.

У собици је одавно упаљена петролејка. Напољу је било мрачно, облачно небо, без звијезда, и чуо се уобичајени лавез паса од главног друма. Ближила се поноћ и младић је почео да зијева, правећи се да је пијан и поспан. Одложили су гитару и предали се спором разговору. Очуха је интересовало како је то бити војник данас. Шта раде комунисти, куд смјерају и докле ће да им сија петокрака, до сабаха као све звијезде или вјечно? Са пијанством расла је заједљивост и цинизам у њему, али је језик све теже пристајао да саопшти оно што раздражени мозак смисли. Здравко је одговарао кратко, са да и не, са можда и не знам.

– Да ли су само Срби официри, или има и хрватских изрода међу њима? За балије немој ни да ми причаш, они су уз сваку власт пристали – поновио је пијани очух више пута.

Па је почео да пада у сан и да се трза из њега, али све ређе. Здравко је и сам осјећао да је под ракијом и да је све поспанији, али се није дао. Узимао је гитару, тихо пребирао жице, одлагао је, одлазио у авлију да мокри. То му је помогло да кућна врата, која су се обавезно закључавала, остави откључана, како је договорио у Удби. Још једном је мокрио и тад се усудио да их одшкрине, толико да се може ући без икаквог помјерања. Рекли су му да пиштољ извади испод јастука и стави себи за појас, а шмајсер да прекрије. Тихо је помјерио једну крпару и пребацио је преко оружја полегнутог уз кревет и тек тада схватио да му је речено да га сакрије на друго мјесто, а не да га покрије. Одлучио је да га заједно са крпаром гурне дубље под кревет, да га очух не може дохватити.

Очух је захркао, ногу остављених на поду, непокривен. Покрио га је ћебетом и бундом и наставио да свира, нешто гласније, како би га чули на улици. Договорено је да милиционере сачека музика, да мелодија *Осу се небо звијездама* буде знак како је све у реду и да је очух чврсто заспао.

Милиционери су се изули у авлији и у чарапама се попели уз степенице. Са командиром Остојом била су још двојица. Четврви је остао на авлији, скривен у сјенци. Свирање гитаре је постајало нервозније. Онда су леђима грунули у врата и упали у собичак. Очух, пијан и неразбуђен, махиално је гурнуо руку под јастук, али не нађе

пиштољ. Превали се преко кревета, да дохвати шмајсер. Ни њега не напипа. То га је ортијезнило, али су милиционери већ били на њему, ударали га шакама и дршкама пиштоља по лицу и тјемени, извијали му руке, стављали лисице. Стигао је само да Здравку, укоченом у мрачном ћошку, опсује и српску и шокачку мајку. И да дода, док су га гурали на врата:

– Зар сам те за ово толике године хранио и бринуо о теби као о свом рођеном дјетету?! Ааај, што те не заклааа?! – А кад је био у приземљу, викну према вратима иза којих се палила лампа: – О, што нисам убио и кује и њихово штене?!

8.

Тих година сам се сретао са Здравком разним поводима, али никада нисмо поменули његовог очуха. Ја сам вазда био радознао, волио сам да све знам и о савему се радо распитивао код људи, али о овоме у Орахови не могах ништа никоме ни прословити. Нити сам кога питао, нити би ми ко шта рекао. Село је само ћутало, нико није поменуо Шантића ни у пићу. Судило му се у Бихаћу, гдје је рођен, па се можда и није више тога чило ни знало овдје. А ни Здравка нисам никада питао, јер нисам имао образа да му стајем на муку.

Посљедњи пут сам се са Здравком сусрео у Орахови код колара Мартина, који ми је мијењао поломљене паоце на колским точковима.

Видим ту да га Мартин не воли, да је осоран према њему.

Пијемо кафу. Мартин му се грубо обраћа. Само што не сикће на њега.

Кад смо остали сами, кажем Здравку да га Мартин не воли.

– Ех, да ме само Мартин не воли, ни по јада. Него ме нико не воли у овом проклетом селу. Нису ни они били цвећке у рату, знају они то добро, а ја их стално подсећам на Шантићеву злу судбину. Боје се да и они не доживе хапшење и суђење... Од мене им је свима просто.

– Али теби није од њих опроштено.

– Није. Нити ће икада бити. Знам ја то.

– Нити ће те икада поштовати. Одсели се, брате, што даље. То ће бити најбоље. Шта ћеш овдје?

Устао је, загрлио ме и пољубио у оба образа:

– Мишо, свака ти част! Нико ми тако није рекао, а баш је тако. А тако ћу и да урадим. О томе и сам већ дуже вријеме разбијам главу. Идем! Па како ми буде. Јер ни ово није живот. Мрзе они мене, мрзим ја њих. Шта ће ми то?

Одселио је у Ријеку и запослио се у бродоградилишту. И више се никад нисмо срели. Никада више није дошао овамо. Ни кад су му мајку сахрањивали. Ни оца. Никада.

Анђелко АНУШИЋ

„ЗАР ВРЕДИ ЗБОГ БОСНЕ ПЛАКАТИ?“

Двоструки јубилеј Иве Андрића: Сто година од рођења и пола века од добијања Нобелове награде

Има једна приповетка Иве Андрића која није често спомињана и рашчитавана, вредносно компарирана, и прештамапавана као на пример, приповести *Разговор са Гојом*, *Писмо из 1920. године*, *Мустафа Маџар*, *Пућ Алије Берзелеза*, *Мост на Жейи*, *Јелена жена које нема*, *Анкина времена*, *Ћоркан и Швабица*, *Аска и вук*, *Љубав у касаби*, *Бифе „Тийаник“*, *Немирна година*, *Прича о везировом слону*, *Мара милосница*, *У хелији бр. 115*, *Жена на камену...* а степеницама истог уметничког склада и ритма *ушла* је, са приметком из сродничког мотивско-тематског круга.

Та приповетка носи наслов *Змија*. И у тој приповести одјекује, без престанка, као ветром зањихано звоно у богомољи без неболике капе, оне рукотворене, мукло одјекује као звоно *У хелији бр. 115*, једна проста, једна, да ли упитна да ли одречна реченица која у своје синтаксичком и семантичком понору трансцендира сву трагичку и метафизичку ужас једног простора и његових људи.

Та приповетка је сва од неизрецивог драмског набоја, њен израз у скоро чистој античкој есенцији. Сам синопсис *драме йостјојања* онога што се појавило између Неба и Земље, на једној тачки тога страшног међупростора. Објава самог *хибриса*. Његова труба. Сва од вековима акумулисаног немира и неразрешивости људске судбине, неизвесности и ишчекивања, којима су отац и мати „непрегледна и недоклатна невоља“.

А фабула те приповетке наоко је једноставна. Ћерке генерала Радаковића, Агата и Амалија, официра из бечке војничке породице, старином Личанина, али потпуно понемченог, путују из Сарајева у Вишеград. „()...Генерал је кренуо да обиђе неке гарнизоне на источној граници. Средиште из којег ће вршити своја инспекциона путовања биће Вишеград...“ Обавештава нас писац. Ћерке путују саме, по сопственој жељи, у засебној кочији, намерне да се у сестринској дискрецији сите наразговарају, о јадима љубавним, и јадима свакојаким. Генерал, „који је овог пролећа постављен за

дивизионара у окупираној Босни“, његова жена и син академац „путовали су тешким црним фијакером званим ландауер, који је сарајевска фирма „Сарачевић“ изнајмљивала само великој господи или за свечане прилике.“

Ђерке су добрано ипсредњачиле на путу, за два-три часа унапредак, јер су тако удесиле. Прешле су „преко дивље Романије“, и сад су урунуле у меланхолију бескрајне гласиначке равнице. Агата је старија сестра „трезвене природе...увек заузета неким послом за кућу или за своје. Њу су у бечком друштву звали, у шали, Царитас, јер је још као девојчица од шеснаест година основала своје друштво за помагање сротиње...“ Амалија, годину само млађа, и „имала надимак Офелија“, „била је необично музикална и волела је књиге и забаве“. „Боловала је, да, боловала је (јер друкчије се заиста не може казати) од замршене и безнадне љубави према једном другу из детињства, човеку необично сложеном и врло хладном, који би отерао у манастир и много јачу и отпорнију девојку него што је ова Офелија...“

И управо у овом гласиначком, пустом и дивљем бексрају, оскудном у свему осим у даровима природе, који понекад знају да оману, изневере и заварају, на прашњавом друму „који поче једва приметно да се спушта“, у своје невидљиве паклене кругове, зачиње се *драма ѝросѝора, универзална драма неколико људских судбина* од које њихове виновнике ништа не може да заклони ни заштити. Ни господско порекло, ни друштвени положај, ни царске тапије, ни углед, ни новац, ни војна или нека друга сила. Ништа. Осим милости Божје. Жиг свеопште патње и робовања, андрићевски непогрешиво дијагностициране, почива на свему, притишће све. И људе и твари, недогледни свет природе једнако као човека и човечицу. Ево (литерарне) апотеозе тог свопрожимајућег, тог космичког *робљеничког* бола:

„()...Роб је дрво, роб камен и небо са облацима и сунцем и звездама, ропкиња је вода, и шума и пшеница која сад негде – негде где није погорело и потрвено – мора да класа; ни њеном зрну се не иде под жрвањ, али му ваља ићи, јер је роб...Ропство је живот васколики, онај што траје и дотрајава, као и онај који је још у клици, невидљив и нечујан. Роб је сан човеков, робље су уздах, залогај, суза и мисао. Људи се рађају да би робовали ропском животу, и умиру као робови болести и смрти. Све роб робу робује, јер није роб само онај што га везаног продају на тргу, него и онај који га продаје, као и онај који га купује...“ (*Робиња*, стр. 631, *Сабране ѝријовейке*, Београд 2008). А ево још једне алегоријске слике која о стању свести и менталитета, о општој епитимији коју трпе и подносе и живе и неживе твари у *вилајетној земљи* казује дубље и убедљивије од томова историјске и философске литературе:

„(...) У овој се земљи једна чаша види и бode очи као највиша кула у некој другој. Кома је до тога да буде рахат и зенђил, није му се требало у њој родити ни зафратрити. Овдје се драм радости душом плаћа...“ (*Чаша*, стр. 219, *Сабране ѝријовейке*, Београд, 2008). Најзад, неко је добро приметио да се у Босни није „снашао“ и

„опстао“ ни везиров слон, наречени фил, (*Прича о везировом слону*), јер га је убила ендемска, слепа и нема злоба и мржња босанског човека (о чему Андрић философски елаборира у своме *Писму из 1920. године*), лукаво маскиране у обланду тобожње *неућућености, наивности и безазлености*, а камоли да то може слабо и грешно чељаде. И чувено је, са своје суздржане и подмукле пакости и злобе, коментарисање светине о томе:

„(...) - Црк'о фил!

- Црк'о?

- Црк'о, црк'о!...“

После „дугих исповести које је млађа сестра чинила старијој страсним и болним шапатом,...она је у једном тренутку горко зајецала и ударила у плач, који је ту, усред обасјане равнице и пред лицем модрих планина у даљини, изгледао још тежи и безнадежнији“. Старија сестра ју је умиривала и тешила речима „да се пред послугом (кочијашем) не пушта маха осећањима, те да за плач остају још многе ноћи и дуги дани ове дивље земље...“ Драма гласиначког пустопоља и људи *ройски, ройском егзистенцијом везаним за њ*, досеже своју кулминацију када младе даме наилазе „на једном зараванку с десне стране друма“ на узнемирујући призор. Чобаницу, девојчицу од тринаест или четрнест година, ујела је змија негде у грмљу „док је сабирала раштркане овце“. За њен живот бори се „Смиља Србијанка, гатара и бајалица за цео тај крај...иако је од уједа до врачаричиног доласка прошло више од три часа времена и девојчица се већ налазила у оном карактеристичном стању потпуне апатије...“ Девојке заустављају кочију, и доброхотна Агата, каритативна душа, „Самарјанка у земљи нејудејској“, потресена сликом зла, настоји се присетити шта би могло помоћи као противотров унесрећеној девојчици. Досећа се да би давање одређене количине алкохола могао бити спасоносни лек. Мајка девојчице већ је послала дечака по ракију из села, али који никако не стиже, а већ су прошла три сата времена, и тај који се отпутио „... био је спор као да је по смрт отишао“. Агата журно шаље кочијаша „у сусрет тати и мами“ да донесе флашицу с коњаком...

И сад под немим, тврдим босанским небом, сред гласиначке равнице, видимо болни сусрет двеју супротстављених цивилизација и култура, покушај имагинативног спајања њихових далеких обала, надсвођавања њихове страшне временске и повесне дубодолине, *заправо йокушај йремошћавања/сйасавања светиа лейошом и смислом* као у многим Андрићевим прозама. Не догађа се то, то грандиозно дело уцелињења у *рају естетског*, само у *На грини ћурија*, већ и у другим Андрићевим прозама; свагде тамо где је живот тежак, тврд, шкрт, ружан, богаљав, јадан, немилосрдан, неизванстан, *без оне своје друже, боље йоловине/обале*. А Босна на Балкану и мапа самог Балкана, то *Пелиново* Андрићевих тема и *Маслинска гора* многих његових књижевних узнесења, станиште је тог и таквог живота; Дантеов предео изронио начас из своје *државе грехојадника* који је заборавио да се врати у своју земљу. Агата и Амалија Декартове су анђелице, гласнице разума, представнице обиља једне другачије

цивилизације, светлостарнице једне друге, не само могуће већ стварне културе која рајски настањује неке друге земље и светове. А гатара и бајалица Смиља Србијанка – митско је биће, полупаганка, суђаја; босанска Кирка која покушава да ону девојчицу безбедно „проведе“ крај Острва сирена; пророчиште на Балкану; добра вила; доброхотно лице немуште судбине која се таквом представља, и пројављује своју страшну полухристијанизовану маску.

У страшном међувремену, недогледном и страшном као што је само *међувреме* Живота и Смрти, док се са стрепњом ишчекује наредни спас за девојчицу, одвија се драма човекове савести и милосрђа, стара драма библијског греха и (само)кривице, догађај тако редак и слабашног пропламсаја у људским душама, а напосе међу племенском чељади у Босни.

Амалија: *Хоће ли умрећи?*

Агата: *Неће ако усљемо да јој на време дамо довољну количину алкохола...*

Амалија: *Боже, Агајо, боже, какав је ово живој! И каква земља и какви људи...*

Атата: *Ничега, али ничега овде нема...(после сазнања да овде у овоме пустопољу нема ни воде, а камоли кашичице).*

Амалија: *Не, немој да њлачеш. Чему њлакајши? Ти не смеш да њлачеш. Ти си моје лејо, велико, ѡамејно.*

Агата: *Ах, ја сам ѡи ѓоворила још у Бечу у какву земљу идемо. Сад си видела какви су. Нигде ничега ѡод небом...Ја сам ѡи увек ѓоворила колико ѡу има беде и дивљине, колико ружноѓ и неисказаноѓ јага. Увек сам ѡи ѓоворила, увек. Па ипак, све је још црње и ѓоре. То је сѡрашно, сѡрашно!*

Амалија: *Гајши, ѡрибери се, ѡобоѓу!...Не буди дејше! Сећаш ли се како ѡи је ѓроф Прокеш ѓоворио да ѡрејерујеш и како ѡи је ѡнављао ѡурску ѡословицу: „Без очију остѡје ко збоѓ целоѓ светѡа ѡлаче.“ А он је живео дуѓо на Оријенту. Свуда на свету има беде и заостѡало-сѡи, а нарочитѡ у овим крајевима, ѡа шѡа се ѡу може?*

Агата: *Ах, нишѡа, дабоме нишѡа...То јесѡ, моѓло би се, морало би се. Неко би морао нешѡо, бар нешѡо. Јер овако није моѓуће, није моѓуће ни ми ни они да живимо. То је неѡјмљиво, сѡрашно!*

Амалија: *Па нисмо ѡи и ја криве за ѡо...*

Агата: *Нисмо, нисмо...То јесѡ...шѡа ја знам? „Нисмо криве“? Дабоме, ѡо је најлакше казѡи; ѡако на крају исѡада да нико није крив, а видиш како се живи и шѡа се ради. Сама си, еѡо, видела својим очима. Неко ипак мора да је крив, јер иначе како је моѓућа ѡаква сѡрахоѡа? Така сѡрахоѡа?*

Амалија: *Не ѡлачи, Гајши. Преклињем ѡе, умири се! Кочијаш слуша. Ја ѡе не разумем. Зар вреди збоѓ Босне ѡлакајши? Немој, молим ѡе!...*

Злогука реченица коју изговара, упитно или одречно (или можда истовремено и једно и друго!), ова странкиња „Зар вреди због Босне плакати“ одсликава, наоко, сву безнадежност и безизгледност, безвредност и беспотребност, пропалост и остављеност од

доброг Бога, безизлазност и изгубљеност у простору и времену, међу људима и народима, крајњу, најдоњу тачку равнодушности и неотклоњивог песимизма у погледу било каквог спаса земље о којој је реч. Реченица је то која одриче и поништава и најтврђу наду и уфање, обрушава и круни у ништавило и оно мајушно острвце човекове вере на коме он стоји тек делићем свога стопала! Јер, у Босни се, и због ње, зар треба подсећати, много плакало, као мало где под Сунцем. Плакали су понајвише они који су, *шибани турским камшиом*, „бројали дане, месеце и године као зрневље“, како је сликовито и пророчки, у својој песми рекао *Никола Беџовић*, одлични муж из племена крајишког. И та *казна очију* није престала! Није добила од Творца *разрешење*!

Па ипак, ту реченицу изнедрило је Књижевно Провиђење, и већ сама чињеница да је она могла бити казана и изречена у својој застрашујућој запитаности – нада је над надама! Нису ли и праведни Јов и Јеремија, и Хананејка, и толики други страдалници кроз дугу човекову историју, од едемског сагрешења с *Јабуком* до данас, до скорих дана, исказали гласно, речју Божјом, своју муку и јад – и били спасени? „Јер, није најгоре кад се може казати да је најгоре“, вели Шекспир. Наравно, за спас је потребно још нешто!

И баш због тога, а после ове драмске секвенце – која се одвијала након давања девојци „спасоносне“ количине коњака – могли бисмо наводити обиље прозних партитура из Андрићевог опуса које контекстуализују и семантизују тему фокусиране приповетке. Једнако оних које „проширују“, онтолошки продубљују и *епофанијски* узвисују суморну антрополошку слику Босне и њених људи, као и оних који са разумевањем, устежући се, скоро монашки, од сваког пресуђивања, „брране“ и величају пишчев ужи завичај. Били смо у дилеми да ли у ове редове призвати философско-есејистичке сентенце из чувеног *Писма из 1920. године*, јер су у мотивском регистру овог трактата други валери, премда се на крају, у књижевном сумаруму уметничке истине, увек склапа (и добија) иста, вишеслојна, полисемична слика - недогледно и несагледиво, удвајајуће лице и наличје повесног и антрополошког фатума Босне. Ипак, одлучили смо се, поучени Виктором Шкловским „да вишеструкост анализе повећава њену тачност“, али и због пуког читалачког утешења, за призив једног одломка из *Писма*: „(...)Босна је дивна земља, занимљива, нимало обична земља и по својој природи и по својим људима. И као што се под земљом у Босни налазе рудна блага, тако и босански човек крије несумњиво у себи многу моралну вредност која се код његових сународника у другим југословенским земљама ређе налази...“ (страница 233, *Сабране приповејке*, Београд 2008).

Завршићемо ово скромно, грешно присећање на двоструки Андрићев јубилеј тек једном реченицом из приповетке *Аникина времена*, с уверењем да како време одмиче, и одавно *завршена* историја примиче се своме стварном, страшном синоптичком крају, а *променљива непроменљивост тврдо стоји узгор*, да се Андрићево дело изнова нуди чудесним и неслућеним, до сада непознатим чита-

њима и тумачењима. А могли смо ову условну, *широм раскриљену* завршницу окончати самеравањима из пишчевих *Знакова ѿред ѿуша, Свески*, или његових *Писама*. Или пак, његове касне лирике...

Могли смо, али нисмо, јер би то, уз ово што је већ (сувишно!) речено, било претенциозно! Ако већ то није! Спасило нас је то што смо се присетили, у последњи час, и то нас је можда избавило „најкрајње таме“ – оне опомене из *Разговора са Гојом*: „(...) – Збијај, збијај то боље! Што га жалиш? Збијај то јаче! (...)Збијај! Гушће! Не ткаш сито!...“

„(...)У касаби, где људи и жене личе једно на друго као овца на овцу, деси се тако да случај нанесе по једно дете, као ветар семе, које се изметне, па стрчи из реда и изазива несреће и забуне, док се и њему не подсеку колена и тако не поврати стари ред у вароши...“ (*Аникина времена*, стр. 132, *Сабране ѿријовейке*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2008).

Снежана ИЛИЋ

*РАД ДР БОГДАНА МЕДАКОВИЋА ПОБОЉШАЊУ
ПОЛИТИЧКОГ И ПРИВРЕДНОГ ПОЛОЖАЈА СРБА У
ХРВАТСКОЈ И ВОЈВОДИНИ*

Богдан Медаковић је рођен у Новом Саду 14. маја 1852. (1. априла 1854.) године, где му је отац Данило Медаковић, тада био на служби. Породица Медаковић је пореклом била из Лике. Данило Медаковић је рођен 17. децембра 1819. године у Зрмањи у Лици. Био је познати адвокат, историчар и новинар, уредник листова: “Напредак”, који је излазио за време револуције током 1848. године а забрањен је због опозиционог става према патријарху Јосифу Рајачићу, „Јужна пчела“, који је излазио 1851. и 1852. године у Новом Саду и “Српски дневник” са додатком “Седмица”. Службовао је у многим градовима у Србији, Хрватској и Војводини¹. Неко време је био и секретар кнеза Милоша Обреновића. Медаковић је много учинио за ширење писмености и културе у српском народу. Написао је књигу „Повестница српског народа од најстаријих времена до године 1850“, која је издата 1852. године у Новом Саду. Поменути књига није оставила неког запаженог трага у историографској науци. Био је ожењен Маријом Камбер, која је била ћерка Јована Камбера градоначелника Новог Сада. Породица Камбер је била једна од најутицајнијих и најбогатијих новосадских породица у деветнаестом веку². Данило Медаковић је умро 5. новембра 1881. године у Загребу где је и сахрањен.

Млађи брат Данила Медаковића Милорад Медаковић је такође био угледни новинар и историчар. Милорад Медаковић је рођен у новембру 1823. године у Звонимирграду у Лици. Живео је у Загребу, Земуну и Београду. Ступио је у службу код Петра II Петровића Његоша 18. октобра 1830. године. Неко време је био у

¹Дејан Медаковић, *Срби у Загребу*, Нови Сад, 2004, 125

²група аутора, *Енциклопедија Новог Сада*, главни уредник др Душан Попов, 14, Нови Сад, 1999, 215

служби Петра II Петровића Његоша, а затим и секретар кнеза Данила. Учествовао је у изради црногорског Општег земаљског законика, током 1855. године³. Био је једини нецрно-горац, који је добио чин црногорског војводе. Милорад Медаковић је био далеко значајнији као новинар него као историчар. Најзначајнија дела Милорада Медаковића су: „Историја Црне Горе“ коју је објавио 1850. године у Земуну, „Живот и обичаји Црногораца“, „О унији у Далмацији“, „Калај на Истоку“ и друга. Лекторисао је „Горски вијенац“. Последње године живота је провео у Београду. Током живота је стекао релативно велику имовину. Пошто није био ожењен и није имао деце целу своју имовину је оставио београдској сиротињи. Умро је 14. марта 1897. године у Београду. Београдско насеље Медаковић добило је име по Милораду Медаковићу.

Богдан Медаковић је, по завршетку основне школе и гимназије, уписао студије права и крунисао их докторатом правних наука у Бечу у својој двадесет првој години. По завршетку студија је неко време радио у суду у Сремској Митровици. Др Богдан Медаковић се још у раној младости активно укључио у политички живот у тадашњој Аустро-Угарској. Медаковић је у младости, док је живео у Војводини, припадао Либералној странци, под вођством Др Михаила Полит – Десанчића.⁴

Отворио је самосталну адвокатску канцеларију у Загребу 1879. године. Др Богдан Медаковић је током своје каријере постао један од најпознатијих адвоката и велепоседника међу Србима у Хрватској крајем 19. и почетком 20. века.⁵

Ушао је у Хрватски сабор 1883. године, као посланик Српске народне самосталне странке. Српски посланици у Хрватском сабору, њих двадесет осморица, основали су Српски самостални клуб у децембру 1883. године. Председник Клуба је био Јован Суботић, а секретар др Богдан Медаковић⁶. Клуб је касније прерастао у Српску народну самосталну странку. Странка је свој први статут и програм донела 1887. године. Њен основни циљ је била борба за побољшање положаја Срба у Хрватској. Свој циљ су често покушавали да остваре кроз сарадњу са Мађарима и Хрватима, подржавајући њихове тежње за побољшање положаја Хрвата и Мађара у оквиру Аустро-Угарске монархије. Чланство Српске народне самосталне странке су, углавном, сачињавали: велепоседници, трговци, банкар и интелектуалци. Најзначајнији страначки лист је био “Србобран”. Дугогодишњи председник странке је био др

³Љубомирка Кркљуш, *Правна историја српског народа*, Нови Сад, 2002, 356 – 360

⁴Група аутора, *Енциклопедија Новој Сада*, главни уредник др Душан Попов, 14, Нови Сад, 1999, 216 – 217

⁵Мирјана Грос, *Владавина Хрватско – Српске коалиције (1906 – 1907)*, Београд, 1960, 41

⁶Радош Љушић и Василије Крестић, *Програми и ставови српских политичких странака до 1918. године*, Београд, 1991, 149 – 150

Богдан Медаковић. Српска народна самостална странка је сарађивала са Радикалном и Либералном странком. Све три странке су имале релативно сличан политички програм, јер им је основни циљ постојања и политичког деловања био борба за побољшање положаја Срба у Аустро-Угарској. Самосталци и Радикали су се, и поред сличног политичког програма, често разилазили, јер је њихово чланство било различитог имовинског и социјалног статуса, а истовремено су једни другима били и конкуренција, јер су због сличности политичког програма и због тога што су деловали на истој територији имали готово исто гласачко тело.

Др Богдан Медаковић је изузетно ценио Јована Јовановића – Змаја, не само као песника, већ и као политичара који се енергично борио за побољшање положаја Срба у Аустро-Угарској и слогу Срба и Хрвата. Медаковић је много сарађивао са Змајем. Изузетно су интензивно сарађивали, у периоду од 1898. до 1901. године, када је Јован Јовановић – Змај живео у Загребу. Био је председник „Одбора за Змајеву прославу“ у Загребу, која је одржана од 12 (24.) јуна до 15. (27.) јуна 1899. године⁷. Прослава је организована поводом педесетогодишњице Змајевог културног рада. На поменутој прослави учествовале су делегације културних и политичких радника из: Београда, Новог Сада, Мостара, Сарајева и многих других градова из свих југословенских области. Мостарску делегацију су предводили: Атанасије Шола, Светозар Ћоровић и Алекса Шантић. Том приликом су предали Јовану Јовановићу – Змају ванредни свечани број листа „Зора“ у свиленом повезу, који је изашао 1. јуна 1899. године а био је посвећен Змајевом животу и делу⁸. Др Богдан Медаковић се интензивно дописивао и са Лазом Костићем и др Миланом Савићем, дугогодишњим председником Матице српске у Новом Саду, који му је био и кум.

Др Богдан Медаковић је био један од најзначајнијих културних радника међу Србима у Хрватској и Војводини крајем 19. и почетком 20. века. Енергично се борио за побољшање положаја Срба у Аустро-Угарској, на првом месту Срба у Хрватској, као и за равноправност и сарадњу Срба и Хрвата. Током осамдесетих и деведесетих година 19. века Медаковић је био дугогодишњи председник Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу.

Др Богдан Медаковић је био један од оснивача и акционара Српске банке у Загребу. Српска банка у Загребу основана је 1895. године у Загребу. Српска банка у Загребу се, 1914. године, фузионисала са Централним кредитним заводом из Новог Сада, који је представљао једну од најважнијих банкарских установа у јужној Угарској. Тиме је Српска банка у Загребу проширила свој утицај на подручје Војводине. Централни кредитни завод је основан 1890.

⁷Одбор за Змајеву прославу (лејтак), Загреб, 1899, *Прејиска Богдана Медаковића*, Рукописно одељење Матице српске, Нови Сад, инв. бр. 34936

⁸Писмо Уредништва ЗОРЕ Милану Савићу из 1899, РОМС, М 10424

године као деоничарско друштво на педесет година. Циљ овог деоничарског друштва је био: "... да у предјелима долње Угарске потпомаже сваколике обртничке, трговачке, занатлијске и економске интересе брзим пружањем јефтиних кредита."⁹ Српска банка у Загребу је основала Савез земљорадничких задруга 1898. године, у коју су ушле све земљорадничке задруге са простора Угарског дела Аустро-Угарске. Савез земљорадничких задруга постојао је до 1941. године, али су, после оснивања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, задруге које су остале ван земље постепено напуштале Савез.¹⁰ Српска банка у Загребу помагала је сваку културну и просветну делатност Срба, нарочито у Хрватској и Војводини. Банка је била један од финансијера Српске народне самосталне странке, а касније и Српско-Хрватске коалиције. Банка је пословала до 1950. године, с тим што је за време Другог светског рата пословала под именом Трговинско-индустијска банка Д. Д. Загреб. Имала је своје филијале у Новом Саду, Суботици, Сомбору и другим градовима.¹¹

Са доласком у Српску народну самосталну странку, групе младих чланова, на челу са Светозаром Прибићевићем 1902. године, странка се окреће политици тзв. "новог курса". Нова политика странке је пропагирала слогу са Радикалном странком, да би се постигло национално јединство Срба у Аустро-Угарској. Политика тзв. "новог курса" пропагирала је слогу и јединство са Хрватима. Нови програм странке донет је 1902. године, а нови страначки лист постао је "Нови Србобран". Лист је пропагирао политику тзв. "новог курса". Медаковић је подржавао политику новог руководства странке. Светозар Прибићевић је 1903. године, са братом Адамом, покренуо лист „Српско коло“ у коме је сарађивао и Богдан Медаковић. Овај лист се борио за унапређење културе и побољшање положаја Срба у Аустро-Угарској, као и равноправност Срба и Хрвата. Лист је пропагирао слогу и заједништво Срба и Хрвата. Политика тзв. "новог курса" ударила је темељ формирању Српско-Хрватске коалиције, крајем 1905. године.

Др Богдан Медаковић је прихватио политику тзв. "новог курса" странке и активно је учествовао у формирању Српско-Хрватске коалиције. Вође Српске народне самосталне странке Богдан Медаковић и Светозар Прибићевић послали су у јесен 1905. године писмо вођи Српске странке на Приморју Др Антуну Пуљезију са апелом за одржавање састанка свих српских странака у Аустро-Угарској, како би се јасно изразиле тежње и ставови Срба у Аустро-Угарској. Тако је дошло до састанка у Задру на коме је донета тзв. "Задарска резолуција", којом су јасно изнети српски национални захтеви, који су били усмерени ка тежњи за сузбијање немачке доминације и сузбијању германског продора на исток, што

⁹Фонд бр. 134, *Фонд Српске банке Д. Д. Загреб*, Архив Војводине

¹⁰Фонд бр. 124, *Фонд Савеза земљорадничких задруга Нови Сад*, АВ

¹¹Фонд бр. 134, *Фонд Српске банке Д. Д. Загреб*, АВ

угрожава интересе свих Срба на Балкану. Српски политичари истичу потребу за јединством и заједничким деловањем свих српских партија у Аустро-Угарској. Резолуција истиче и српске захтеве за побољшање свих немачких народа у Аустро-Угарској. У том смислу српски политички представници подржавају мађарске захтеве за што већом аутономијом Мађарске у Аустро-Угарској. У складу са тим они изражавају и наду да ће Мађари бити искрени савезници у српској и хрватској борби за побољшање њиховог положаја у Аустро-Угарској. Тзв. “Задарска резолуција” је подржала хрватске националне захтеве изражене у тзв. “Ријечкој резолуцији”, али изражава и захтев за потпуно равноправним положајем Срба и Хрвата у Далмацији.¹² Захтеви и тежње исказане у поменутој резолуцији најбоље исказује текст “Задарска српска резолуција” објављен у загребачком листу “Нови Србобран“, б. (19.) октобра 1905. године, која гласи: “Одлука српских заступника у далматинском сабору и у царевинском вијећу представника српске народне странке на Приморју, српске самосталне и радикалне странке у Хрватској и Славонији, донесена на састанку у Задру дана 4. (17.) октобра о. г., мора се заиста схватити као увод у ново доба у политичком животу српског народа. Том је одлуком створена подлога заједничком и јединственом раду свију српских независних странака у троједној краљевини Далмацији, Хрватској и Славонији. То већ значи много према досадашњем несређеном стању гдје су српске странке, макар и најједнодушније у свом схваћању и у својим погледима на циљеве српске народне политике, ипак никле свака на своју страну и најчешће се владале као разбијена војска. За то, поред најбоље воље и поред највећег патриотизма својих првака и вођа, нису те странке могле да забиљеже позитивних успјеха у својој политици. Од сада то престаје. И мјесто досадашње збрке и подвојености моћи ће на темељу задарске одлуке или боље на темељу задарског програма до јединственог рада свију српских странака на корист српског народа. Задарска одлука, одређујући положај српског народа према данашњој кризи у монархији, пошла је са широког српског гледишта. Знајући, да је садашње дуалистичко устројство монархије настало потицајем Германства и да у главном служи германским циљевима продирања на исток, поздравили су представници српских странака са симпатијом данашњу борбу мађарског народа, која је у крајњим својим циљевима наперена против данашњег државног склопа монархије. Овакву одлуку захтијевао је интерес читавог српског народа, а нарочито балканских Срба, који су различитим окупацијама доведени у потпуну зависност од германске расе и којима пријети погибија, ако против германског продирања не подигне чврсте насипе, од којих један треба да буде и

¹²Задарска српска резолуција, у: Нови Србобран, бр. 213, б. (19.) октобар 1905, Загреб, 1, Василије Крстић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848 – 1914*, Београд, 1991, 431 – 458

на Лајти. Но Срби се не моглоше зауставити само на оваквој платонској изјави. Ако њихов народни интерес захтијева јачање Угарске против Аустрије, морали су се они изјавити спремнима, да мађарској борби пруже и фактичну потпору. Наравно уз услов, да у Мађарима нађу искрене савезнике, који ће у напретку и самосталности наше отаџбине гледати, не противтежу, својој моћи, већ бедем за своју независност. За то су за заједничку борбу с Мађарима поставили као услов стварање таквих уставних уредаба у нашој отаџбини и проширење њеног државноправног положаја у таквом обиму, да јој буде зајемчен и обезбеђен слободан и правилан уставни, политички, културни, привредни и финансијски живот и развитак. То су услови ограничени на минимум, који се у данашњим приликама може постићи. У том је задарска одлука потпуно складна с одлуком хрватских заступника на ријечној конференцији, а то јој даје још већи значај и замашај. Уосталом није имало ни смисла постављати веће захтјеве, ако се жели водити реална политика и ако се не мисли трчати донкихотском наивношћу за нејасним и неостварљивим циљевима. Задарска одлука испунила је једну празнину ријечке одлуке, која је нашим камарилцима давала доста грађе за инсинуације и подвале. Ствар се тиче положаја немађарских народа у угарској. Задарска одлука уочила је тај положај и дала израза своме очекивању, да ће Мађари наслањајући се с теретом својих захтјева на Србе и Хрвате у Хрватској и Славонији створити услове за слободан живот немађарских народа на политичкокултурном подручју. За то очекивање има у толико више повода, што Мађари, поучени искуством прошлости, а схваћајући и свој данашњи критични положај, морају доћи до увјерења, да су им немађарски народи једнако као Срби и Хрвати у Хрватској и Славонији, најискренији пријатељи и најпоузданији савезници у борби са германском превласти. Задарска одлука одступа само у једној тачци од ријечке одлуке и то: што се тиче захтјева хрватских заступника за реинкорпорацију Далмације краљевини Хрватској и Славонији. Не у томе, што би Срби били противни овом захтјеву, који је и оправдан и законом о државноправној нагодби већ зајемчен. Баш напротив и Срби су начелно за сједињење Далмације Хрватској и Славонији, па у томе између њих и Хрвата не може да буде разлике. Али пошто је српска странка на Приморју унијела у свој програм захтјев да прије реинкорпорације Далмације ријешити српско-хрватско питање, како би Срби могли доћи до увјерења, да та реинкорпорација није наперена против српског народа, нису ни остале српске странке могле заузети друго гледиште. У осталом тај услов не може бити озбиљна сметња правилном ријешењу овог питања, јер ако код Хрвата буде добре воље, за споразум са Србима они ће се са Србима лако погодити, да се уклони посљедња запрјетка на нашој страни, сједињењу Далмације Хрватској и Славонији. Посао је изабраних извршних одбора на ријечком и задарском сасанку, да пречисте ову ствар у интересу наше заједничке отаџбине, а на задовољство хрватског и српског народа. Колико је нама познато, са српске стране ићи ће се до крајњих граница на сусрет

Хрватима, само да се створе услови за поштен и трајан споразум.“¹³

По формирању Српско-Хрватске коалиције Медаковић је постао њен потпредседник, док је њен председник био хрватски политичар Грга Тушкан а секретар Светозар Прибићевић. Медаковић је био један од бранилаца оптужених Срба на тзв. „Велеиздајничком процесу“ у Загребу током 1908. и 1909.¹⁴ године. Почетком Првог светског рата Медаковић је из Опатије принудно доведен у Загреб. Кратко време је био у кућном притвору, из кога је на иницијативу пријатеља, на првом месту грофа Иштвана Тисе убрзо пуштен. Учествовао је у вођењу опортунистичке политике Српско-Хрватске коалиције, која је вођена у циљу лакшег опстанка Срба и југословенски опредељених Хрвата у Хрватској у Првом светском рату. Био је председник Хрватског сабора, у периоду од доласка Српско-Хрватске коалиције на власт 1906. до уласка Хрватске у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918. године. Имао је једну од кључних улога у процесу одвајања Хрватске од Аустро-Угарске, а затим и њеног уласка у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

По оснивању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца Медаковић је стао уз Светозара Прибићевића и Југословенску демократску странку. Борио се за слогу између Срба и Хрвата.¹⁵ Био је против утапања тзв. пречанских странака у србијанске странке, јер је сматрао да србијански политичари недовољно разумеју потребе Срба пречана, а поготово потребе и жеље Хрвата. Веровао је да таква политика може да погорша односе Срба и Хрвата. Тада почињу његови први озбиљнији сукоби са Светозаром Прибићевићем. То је био један од разлога за његово напуштање Демократске странке. Други разлог такве Медаковићеве одлуке било је његово неслагање са, по његовом мишљењу, сувише радикалном аграрном реформом. Сматрао је да инсистирање на што бржем и радикалнијем спровођењу аграрне реформе може угрозити сетву и смањити пољопривредне приносе, јер није дефинисано ко је власник земље. Тврдио је да ће уситњавање поседа успорити развој пољопривреде.

Др Богдан Медаковић је, са још пет посланика напустио Демократску странку и оформио посебну посланичку групу. Медаковић је касније тврдио да неслагање са спајањем тзв.

¹³Загарска српска резолуција, у: *Нови Србобран*, бр. 216,6. (19.) октобар 1905. Загреб, 1

¹⁴В. Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији (1848 – 1914)...*, 501, Срђан Будисављевић, “Велеиздајничка“ парница ништовна жаоба проти осуди Кр. судбеног стола у Загребу од 5. листопада 1909 поднио за оптужене Адама Прибићевића и другове Кр. столу седморице др Хинко Хинкић/др Срђан Будисављевић, Загреб, 1911, 1 – 83, Хрватска академија знаности и умјетности, сигн. А 664

¹⁵др Богдан Медаковић, у: *Ријеч*, бр. 18, 24. маја 1930, Загреб, 1 – 2

пречанских странака са србијанским и неслагање са спровођењем аграрне реформе нису били главни разлози за његов одлазак из странке, него његово незадовољство положајем у странци јер је сматрао да он, као бивши председник Српске народне самосталне странке, требао да, у новој странци, добије једну од водећих места уместо неких његових млађих политичких истомишљеника. Медаковићева посланичка група се 1920. године прикључила Радикалној странци.

Крајем двадесетих година 20. века Медаковић се, због болести, а делимично и из разочарања, повлачи из активног политичког живота. Последњих неколико година живота живео је мирно и повучено на имању Ракитје код Загреба.¹⁶ Умро је у санаторијуму Лев у Бечу 11. маја 1930. године, а сахрањен је на гробљу Мирогој у Загребу.

Др Богдан Медаковић је био један од најзначајнијих политичких и културних представника Срба у Хрватској крајем 19. и у првој половини 20. века. Три и по деценије је успешно водио Српску народну самосталну странку у Хрватској, која је у том периоду била најутицајнија странка међу Србима у Хрватској. Као председник Хрватског сабора током Првог светског рата, одиграо је значајну улогу у спасавању српског народа у Хрватској од потпуног уништења. У зајеничкој југословенској држави је имао много мање значајну улогу у политичком животу нове државе, на чијој се политичкој сцени тешко сналазио. У културном и привредном животу Хрватске је био веома активан готово четири деценије. Његову улогу у културном и политичком животу Срба у Хрватској и Војводини крајем 19. и у првој половини 20. века у потпуности ће ипак проценити нека будућа времена.

Литература:

ИЗВОРИ:

Архив Војводине, Фонд бр. 124, Фонд *Савеза земљорадничких задруга*, Нови Сад,

Архив Војводине, Фонд бр. 134, *Фонд Српске банке Д. Д. Загреб*, Будисављевић, Срђан (1911.), „*Велеиздајничка*“ *парница* ништовна жаоба проти осуди Кр. судбеног стола у Загребу од 5. листопада 1909 поднио за оптужене Адама Прибићевића и другове Кр. столу седморице др Хинко Хинкић/др Срђан Будисављевић, Загреб, 1911, 1 – 83, Хрватска академија знаности и умјетности, сигн. А 664, Рукописно одељење Матице српске, *Прејиска Богдана Медаковића, Милана Шевића*, Нови Сад, Цјелокупна дјела Алексе Шантића, *Алексина њисма*, Мостар.

¹⁶група аутора, *Енциклопедија Новоџ Сага*, главни уредник др Душан Попов, 14, Нови Сад, 1999, 215 – 216

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ:

Љушић, Радош и Крестић Василије (1991), *Програми и стипендије српских политичких странака до 1918. године*, Београд.

ШТАМПА:

Демократија, Београд,
Ријеч, Загреб,
Србобран – Нови Србобран, Загреб
Самоуправа, Београд,
Србија, Сремска Митровица,
Српско коло, Загреб.

МЕМОАРИ И ДНЕВНИЦИ:

Драгосавац, Коста (1911), *Успомене на „велеиздајнички“ процес*, Нови Сад,
Медаковић, Дејан (1995), *Ефемерис (EPHEMERIS I хроника једне породице)*, Београд.

КЊИГЕ:

Божић, Софија (2008), *Срби у Хрватској 1918 – 1929*, Београд,
Група аутора (1999), *Енциклопедија Новој Сада*, главни уредник др Душан Попов, 14, Нови Сад,
Грос, Мирјана (1960), *Владавина Хрватско – Српске коалиције (1906 – 1907)*, Београд,
Кркљуш, Љубомирка (2002), *Правна историја српског народа*, Нови Сад,
Крестић, Василије (1991), *Историја Срба у Хрватској и Славонији (1848 – 1914)*, Београд,
Медаковић, Дејан (1998), *Срби у Бечу*, Нови Сад,
Медаковић, Дејан (2004), *Срби у Загребу*, Нови Сад.

Лаш Соби КРИСТЕНСЕН

ПЛАКАТ I

Пријатељ мој на зиду има плакат:
не дај да те сломи оптимизам.
Под њим седимо свако са својим пивом
и планирамо своје животе.

САЖЕТАК И ОПОМЕНА

Скуша је риба јата.
Свака покушава да допре
до центра јата.
Мисле да је ту најсигурније.
Веће рибе
(нпр. ајкула)
долазе тако до лаког залогаја
када сретну јато скуша.
Било би далеко теже,
можда би на смрт изгладнела,
када би скуше пливале свака за себе.

Из овога немамо шта научити.

* * *

моја смрт ми не припада
припада другоме

као што друге припадају мени

твоја смрт је моја

носим је
као кофер који никада нећу отворити
носим је
као кључ од собе
у којој никада нећу бити

ОН ШТО ЈЕ ТРАЖИО СВОЈУ ПРОШЛОСТ

Свим се путевима враћао уназад
и видео је да никуда нису водили.
Приметио је да се брже заморио.
Удаљеност није била иста.
Тражио је неки одређени облак
али беше сунцем заслепљен.
Желео је да пронађе лила
на лествици између плаве и љубичасте
а нашао је само скупу вазу са зеленом водом.
Упркос жељи није се могао
вратити почетку.
Па се у своју жену загледао:
Колико дуго смо живели?
И од ње доби календар.

Од тада на ветар излази
са једним дрвцетом шибице.

КАФЕ

Столови су сели
после плеса.

Столице се на зид
наслањају,
одмарају уморне ноге.

Кроз кључаоницу
врата посматрају ноћ.
Од зиме шарке дрхте.

Патос за плафон везује
своје прљаве погледе,
планира рандеву.

ТУЖНИ ТУРИСТА

тако далеко од куће
да могу чути твоје лице
кад се у несаници окренеш
ка таме телефона
тако далеко од куће
да могу да видим твој глас
кад протрчаваш између
страних аутомобила и кише
тако далеко од куће
да се приближавам трачу о мени
овде сам бела лаж
брбљам неразумљиво
када сам са собом причам
у лифту до двадесетог спрата
убацујем картицу у врата
и празним рачун собе
тако далеко од куће
да огледало окреће главу
од места где јакну качим
и док четрдесет канала листам
последњи показује филм о нама
заједно спавамо у белом језерцету
љиљанима повезани и кости
и снови наши исписани су
брајевом азбуком

тако далеко од куће
да се деси да верујем да си крај мене
моја сенка, моја звезда, моје име

тако је настала моја чежња
плава ваза од стакла на киши
на Тајмс скверу
и такво је твоје отсуство
као збир даљине што птице
и телефони за собом остављају

* * *

видим твоје лице
у слеподневној тишини на пијаци
у жутом прозору воза који пролази
у плавим сенкама биоскопске сале
видим твоје лице
у расцепима снова кад експлодира ноћ
у углу огледала пре него соба изгори
у сенци реке где струје заокрећу
видим твоје лице
у сваком лицу
твоје лице је светло
твоје лице је тама
твоји покрети
још у мировању
твоји погледи
још неупућени

видим твоје лице
у даху своје драге
и увек се окренеш
и увек ме у очи гледаш

О ПРИЈАТЕЉСТВУ И СТРАТЕГИЈИ

Сада је постало теже.
Пола живота потрошили смо борећи се са њим.
Остатак смо потрошили борећи се против њега.
Сви могу да погреше.
Невини не знају ништа о правди.
Туристи никада не скидају наочаре за сунце.
Само мртви могу говорити о смрти.
Док живи могу да говоре о разним животима.
Линије фронта се померају брже од мисли.
Сутра ћу изабрати страну.
До тада:
Овде стојим.
Па шта.

* * *

на раскрсници
стојим мирно
у свим правцима

Белешка о песнику

Лаш Соби Кристенсен (Lars Saabye Christensen) рођен је 21. септембра 1953. године у Ослу. Важи за једног од најзначајнијих и најпродуктивнијих норвешких стваралаца данашњице. Студирао је норвешки језик и књижевност и историју уметности.

Збирком песама *Historien om Gly* дебитовао је у књижевности 1976. године и од тада објавио је преко 40 књига песама, романа, збирки прича и драма. Роман *Halvbroren*, (2001) (*Polubrat*, Океан, Београд, 2008.) преведен је на више од двадесет језика.

За своје стваралаштво добио је скоро све значајне награде у Норвешкој.

Живи и ради у Ослу.

Избор и превод: Марко ВУКОВИЋ

ТРИ ТУРСКА ПЕСНИКА

Улку ТАМЕР

ОДГОВОРИ ЗА ПЕСМУ

1.
Песма је брат ноћи
мајка дану.

Песма је деда у срцу.

2.
Песма је глас паука
мелодија зида.

Песма је зидарева туркија¹.

3.
Песма је поток кише
зној косе корена.

Песма је барке нова палуба.

4.
Песма је рам плаката
обележје слова.

Песма је метал у звончића.

¹Народна песма (тур. türkü) Прим. прев.

5.
Песма је плаветнило камионета
храброст камиона.

Песма је ненаписана историја фаетона².

6.
Песма је чесма бакрача
путник бунара.

Песма је чувар извора.

7.
Песма је равнотежа акробата
посматрач мађионичара.

Песма је сан чаробњака.

8.
Песма је грожђа сунце
црв јабуке.

Песма је прах малина.

9.
Песма је жиг сребра
конструкција челична.

Песма је пробој метка.

10.
Песма је бодља ограда
њива узорана.

Песма је занесеност ратара

11.
Време је час мушица
ватра секунде инсеката.

Песма су године Природе.

²Лака отворена кола на четири точка (тур.fayton) Прим. прев.

12.
Песма су груди смрти
вео живота.

Песма је дететова одбрана.

13.
Песма је пешчано сито
талог стене.

Песма је дамар уграђеног мермера.

14.
Песма је душек несанице
мапа сна.

Песма је препород балкона.

15.
Песма је весник ватре
подметач пожара.

Песма је птица на врху вулкана.

ТЕБИ ХВАЛА

Ти си ме пољубила, теби хвала;
док сам спавао чело си ми целивала;
свежина је гајеве ударала, врапце моје оживела;
ти си била плава лисица, плавог си коња узјახала;
можда јуче, а можда недеље прошле умро сам ја.
Лепа си ми била, као и твоја стопала.

Белешка о њеснику:

Улку Тамер рођен је 1937. године у граду Газиантеп, на југоистоку Турске. Матурирао је на америчком Роберт Колеџу у Истанбулу. Студирао је новинарство да би се потом посветио позоришту и писању позоришних комада. Писао је поезију и бавио се преводилаштвом. Прву песму је објавио 1954. године. Приредио је Антологију савремене латиноамеричке поезије (1982).

Азиз НЕСИН

КРАЈ МЕНЕ ОСТАНИ

Једно семе дала си
цвет свој узми,
један плод дала си
дрво своје узми,
једну грану дала си
шуму своју узми.
Свет свој теби дао сам,
крај мене остани.

ЗАНОС

У мени је занос неки,
такав занос да
месец дана пошто умрем ја
он живеће још један дан,
и пријатеља и непријатеља
у грех ће да шчепа.

Белешка о песнику:

Азиз Несин (право име Мехмет Нусрет) рођен је 1915. године у Истанбулу. Један је од најомиљенијих и најчитанијих писаца 20. века у Турској. Био је песник, прозни писац, хумориста и сатиричар, драмски писац и писац за децу. Био је изузетно плодан писац, са преко сто година. Такође је и добитник многобројних награда и признања, како турских, тако и светских. Као истакнути хуманиста, сву своју имовину завештео је *Задушбини Несин*, основаној 1972. године која има за циљ збрињавање сиромашне деце. У његову част је отворено и позориште у Истанбулу. Умро је 1995. године у Измиру где се упутио како би својим читаоцима потписивао књиге.

Ахмед Хамди ТАНПИНАР

НА МОЛУ УСНУЛИ БРОД

На молу уснули броду,
сећаш ли се пучине
силовитих таласа, морских алги,
хука воде?

Кад би нас у јутарње сате неке
позвала пучина
кад би брод сидро своје подигао изненада
и кад би наш пут отпочео...

Кад бисмо на пучини сами остали,
попут подигнутих једара
и кад бисмо у хладну зору
у сан утонили.

На молу уснули броду,
сећаш ли се пучине
оних који одлазе и никад се не враћају
и оних који узалудно чекају?

ЛЕЈЛА

Вечерас сам сањао Лејлу—
свећу што гори, док је оплакивала своје боли;
свиленкасту косу њену својим сам рукама уплео
и попут омче је на свој врат ставио
вечерас сам Лејлу сањао.

Лејла... с очима боје лешника, као у газеле пустињске
косе су њене и од њене судбине црње.
На њеном је путу љубави заседа постављена.
Вечерас сам Лејлу сањао.

Кап на њеним трепавицама бисер поста,
љубавни пут њен патњом испуњен беше,
у њеној тузи постоји нека друга лепота
Неки други свет, сета душе,
на њеним трепавицама бисер скамењен је.

Белешка о поетнику:

Ахмед Хамди Танпинар рођен је у Истанбулу 1901. године. Један је од најзначајнијих модерних писаца турске књижевности. На његов поетски рад највећи утицај оставио је турски песник Јахја Кемал Бејатли. Радио је као професор књижевности, а био је и члан турског парламента. У његову част, установљен је књижевни фестивал у Истанбулу који носи његово име. Умро је у Истанбулу 1962. године.

Превод с турског: Ана Ситјеља

Пираг друџих - Ахмед ХАМДИ ТАНПИНАР

Вилијам БЛЕЈК

ЛЕТУ

О, ти, што кораком моћним долине наше свладаш,
Зауздај махните коње своје, затегни узде врелини
Што пламењем букти кроз ноздрве њине бесне,
Разапни златни шатор ту и отпочини
У сени храстова наших, да погледе слијемо
Срећне, у гране твоје бујне и косу што трепти.

У дебелом хладу приклањамо ухо гласу твом,
Док подне своје пламене кочије гони
Кроз небеса, обгрли врела и росне
Долине наше и дигни трон свој
На обали уз бистри сјај реке, свуци
Свилене хаљине и у матицу се сјури,
Долине наше поздрављају понос бујног лета.

Сребрне струне песника наших проносе славу њину,
Младост је наша смелија од љубавника југа,
Лепотом зрију цуре у веселом плесу;
Песма нам руди, имамо чим славити радост,
У одјек дивни је слити, воде су наше ко небо прозирне,
Нека нас лаворов венац брани од потмуле јаре.

ТИХО НОЋИ, ТИХО ЧАСИ

Тихо ноћи, тихо часи,
Свету светлост згаси,
Што ти бакље краси.

Устају духови сада,
Сваки би даном да влада,
Да радост издана страда.

Што радост срећом да збори,
Кад обману двори,
И никад тугом не гори?

Ал радост часног плама,
Угаси се сама,
Рад курвиног срама!

ПЕСМА ЛУДОСТИ

Ветар с криком лети
Кроз ноћ ледну, дугу,
Дођи, сан исплети
Откриј моју тугу!
Ал' гле, јутро гази,
По источној стази,
А крајеви с презиром зборе
О трептавој постелји зоре.

О, гледам свод
Небеског пута,
Горке туге звук
Кроз песме моје лута,
Капље у ухо ноћи,
Дан сузне очи брише,
Ветрови бесно ричу,
Док плешу олујне кише.

Ко злодух кроз облак кад дође,
Кад жалобни крик га свлада,
Скупих се ноћ да прође,
И неста мога јада,
Исток ми пружи утеху праву
Ал' ја окренух главу.
Тад светлост буктати стаде,
И с болом на мозак ми паде.

АКО ЗАМРЗНЕШ ТРЕН

XII

Ако замрзнеш трен и не даш му зрити,
Покајне сузе стално ћеш лити,
Ал' ако трену не даш да се згаси,
Вечно ће суза лице да ти кваси.

СТАРУ ДЕВУ ОДАВНО САМ ЗНАО

XIII

Стару деву давно сам знао,
У мени је цвет љубави цвао,
Сад, кад земља по мени пада,
Пожелим да курва био сам тада.

О, могу свуда заћи,
Ал невину душу нећу наћи,
Кад љубав жигом дарова мене,
Ја пустих да цвет љубави свене.

КРОЗ ПУСТИ ДО ПЕСМА МАЧА КРЕТЕ

XIV

Кроз пусти до песма мача крете,
Песма српа плодно поље прати,
Нек мач песму смрти плете,
Ал никад ко срп, плода неће дати.

О, ВИВЧЕ

XV

О, вивче, кроз пустињу крила ти лете,
Док се под тобом замка плете,
У плодно поље нек крило ти хита,
Јер нема замке ту где зрију жита!

Белешка о песнику:

Вилијам БЛЕЈК (1757 – 1827), енглески романтичарски песник, сликар, гравер, илустратор, је већ у четвртој години живота имао визију како Бог пружа главу кроз његов прозор, а у осмој, трчећи пољем, угледао је стабло на које слеће јато анђела. Та визионарска моћ духа, коју је Блејк задржао читав свој живот, издаваја га из целокупне европске књижевности. Једина Блејкова код издавача објављена збирка песама су *Песничке скице* (1783). Све остале своје књиге песник је сам илустровао и објавио у властитим издањима у врло малом броју примерака: *Песме невиношти* (1789), *Књига о Тели* (1789), *Венчање Неба и Пакла* (1790), *Француска револуција* (1791), *Америка* (1793), *Визије кћери Албионових* (1793). Ослањајући се на Библију, Шекспира и Милтона, а пре свега на Сведенберга, он је у тим делима развио посебан песнички језик, митологију и симболику. Године 1794. излазе *Песме искуства*, књига-огледало у односу на *Песме невиношти*, а за њима следи поново нови низ пророчких песничких књига и спева: *Књига о Уризену* (1794), *Европа* (1794), *Књига о Аханији* (1795), *Књига о Лосу* (1795), *Вала*, односно касније *Четири Зоа* (1797 – 1804), *Миллион* (1804 – 1808), *Јерусалим* (1804 – 1820). *Вечно Јеванђеље*, које је Блејк почео писати 1810, остало је недовршено.

Превод: Бојан БЕЛИЋ

Јуриј ВЕНЕЛИН

ДРЕВНИ И ДАНАШЊИ СЛОВЕНИ

III Период, од Атиле до Карла Вел.,
тј. од 450. до 800. године, када су
били подвргнути владавини такозваних
Хуна или Авара (Болгара), а заправо,
житеља Рѹси

§ 1. *Најезда житеља Рѹси*

Да ли је лако рећи, како је у историји *Pannoniae, Norici*, итд., после Римљана настао *Руски период*! Страшно је и помислити изрећи такву ствар, после толиких истраживања Скандинавомана о пореклима Рѹси; зар не?

Не, не говорите ништа. Ви само слушајте, а ја ћу натерати саме Римљане да говоре о томе, а после ћу замолити и вас да говорите, јер, морају се положити рачуни *Лоџици*.

Марцелин, владар Илирика (*Marcellinus Comes Illyrici*) у својој хроници, коју је завршио 535. године, под 427. г., као што смо видели више (стр.278), рекао је: „Индикта X, за време конзула Иерије и Ардабуре (Ратибора), *обе Паноније*, којима су владали *Хуни* током 50 година, враћене су Римљанима.”

Према томе, такозвани Хуни владали су Панонијама 377. године.

377. године живео је други *Марцелин*, *Амиан*, који је и описао овај догађај. *V. Ann. Marcell. Histor. Lib. XXXI.* – Више сведока нам није потребно.

Сада се окренимо оним хроничарима, који треба да оправдају мене, које сам изрекао у I тому својих истраживања – да су други писци управо ове завојеваче називали *Болгарима*.

Видели смо (*в. том I, стр. 119*), да је *Аишла* поново одузео Римљанима, после рата 441-446, Панонију између река *Драве* и *Саве*, а исто тако и *Сербију*, (Горњ. Мизију) до града *Ниша*. Према томе, такозвани *Gotthi*, којима су напоследку дате ове области уз услов да служе империји без плате, опет су се нашли у власти Хуна.

Када се Атила спремао у поход у Галију, са њим су кренули и његови вазали, *Ардарик* са својим *Словенцима* (Панонцима) и *Велимир* са својим Готима.

Готи су, за *Велимирово*џ живота, владали и делом Словенске земље, између река *Саве* и *Драве*, са дозволом Атиле. После смрти овог страшног завојевача, 454. године, његови синови разделили су међу собом његову империју; *Ирнат* је добио северну половину, а *Денчић* јужну. Готи су тада *напустили савез* са Хунима, као својим угњетачима, и прешли на страну Византијаца; у залог верности Велимир је, као што пише Иорнанд, послао синовца (вероватно сина) Теодорика у Цариград на школовање, око 467. године.

Али овај савез није трајао дуго, јер је већ 482. године, стасали „*Теодорик Велимировић*“) опустошио Македонију, Тесалију, и опљачкао њену престоницу Ларису.”

***) Indict. V. Trocondo et Severino Coss. Theodericus cognomento Valamer ultramque Macedoniam Thessaliamque depopulatus est, Larissam quoque metropolim depraedatus est. Marcellinus Comes.**

[*] Indict. V. Trocondo et Severino Coss. *Theodòricus cognomento Valamer* ultramque Macedoniam Thessaliamque depopulatus est, Larissam quoque metropolim depraedatus est. *Marcellinus Comes.*]1

Нереди у унутрашњој стражи империје тада су стигли дотле, да се није имало кога послати против ових пљачкаша. И зато су решили да их укроте на други начин. Велимировића су поставили за генерала и за конзула, и наговорили га да брани од Хуна обале Дунава од Видина до ушћа. (*Марцелл. Цом. Ад анн. 484*).

Служивши тако 4 године, Теодорик се посвађао са императором Зиномом и, опљачкавши све до самог Цариграда, вратио се кући, тј. у своје области, 488. и 490. г. присајединио им је Италију и – *савез се распао*.

Саслушајмо, шта о његовим подвизима у служби каже *Енодије*, епископ Павијски (рођ. 473. а ум. 521. г.), који је *двајути* био његов изасланик у Цариград, у свом панегирику Теодорику:

„Али шта ја могу рећи, имајући пред очима мојим толико твојих дела, која превазилазе сву меру похвалне речи? Не знам, које класове да одаберем, а које да оставим. Имам пред очима *Либертима*, вожда *Болгара*, пораженог твојом десницом, али не и убијеног зато да би био споменик твојој слави; али није он ни изишао из боја без ране, како се убудуће не би гордио. У свом непобедивом народу он ће носити на себи знак твоје силе. Да је он умро од ране, онда би ти победио само тело; али, пошто је остао жив, одао ти је почаст.”

„Тај народ, који је, пре тебе, узимао себи све чиме је хтео да овлада, у којем поштују само оног ко је заслужио почаст крвљу непријатеља, у којем благородно рођење сматрају по месту битке, јер се његове стреле најчешће црвене крвљу у биткама, тај без сваке оградe добија највишу почаст; који, пре тебе, никад није одступао;

који је, током многих времена, завршавао ратове једним походом, само једним ударцем; - њих (Болгаре) нису могли задржати ни горски усеци и понори, ни реке, ни недостатак хране и глад, зато што се задовољавају кобиљим млеком.” *) А зашто и не би кобиљим, пре свега у походу, где се не јаше на кравама?

*) Sed quid faciam, cui foecunda actuum tuorum seges occurrit, ubi universa eligentem superat? Nescio quas aristas horreis inferam, quas relinquam. Stat ante oculos meos *Bulgarum* ductor *Liberiam* dexterâ tua adaecente prostratus: nec extinctus, ne periret monumentis, nec intactus, ne viveret arrogantiae in gente indomita domesticus adstipulator superfuturus roboris tui; qui si sufficiens leto vulnus excipisset, personam vicerast quod in luce substitit, submitit originem. Haec est natio, cujus ante te fuit omne, quod voluit; in qua titulos obtinuit, qui emit adversariorum sanguine dignitatem: apud quam campus est vulgator natalium; nam cujus plus rubuerunt tela lectamine, ille putatus est sine ambage sublimior: quam ante dimicationem tuam non contigit agnovisse resistantem: quas prolixis temporibus solo bella consummavit excursu. Hos non montanae straes, non fluminum obiectio, non negati egestas alimenti in actum necessitatis lege continuit, dum credunt satis esse ad delicias equinae pecoris lac potare. *Emadius Episcopus.*

Читалац ће лако приметити да се овде говори о Атили и његовим такозваним, код Приска, Хунима. То је тим очигледније, што епископ говори исто оно, што је *Приску Риџору* говорио један Грк, који је био у служби Атиле: „После, боривши се храбро њој знамењем Атилe против Римљана, а на Дњејру, добио сам као награду плен заједно са слободом; оженио сам се Хуњанком, и, удостојен љубави и сјола *Ониџизијевог* (заправо „Његишевог”, што ћемо доказати после) *смаћрам* себе много срећнијим неџо у империји, јер заслужни храброшћу војници код Хуна имају велика љрава и љреимућсјтва, и користе се својим заслуженим имањем у љошћуности без икаквих бриџа и обавеза.” (В. I том.)

Освајање Рима од стране Теодорика Велимировића морало је привући пажњу Византијског двора, али је Зинона, од 491. године, наследио слаби *Анастасије*; његово 27-годишње царевање било је бурно; Аријани су се бунили јер нису добили иста права са православнима; Теодорик је двапут слао *Енодија* у Цариград да говори у њихову корист, а трећи пут *Иоана*, епископа Римског (*џага Паје још нису љосћојале*). Теодорик и његови Готи били су хришћани Аријанске вероисповести исто као и њихови потомци у време сабора у Салони [Солуну], 1060. године (В. више стр. 182, 211, 220).

Византији су били потребни нови савезници, пошто јој је Теодорик постао непријатељ. Послушајмо даље Енодија:

„...Али, после набрајања ваших занимања у миру, вратимо се опет рату (који је био 506. г.). Да, опет к рату труба зове реч моју. Сремска област” (између Драве и Саве) „некад је била граница Италије; у њој су се непрестано налазили начелници и пазили да стреле народа тамо окупљених не полете у Римско тело. Али напоследку је она, због небрижљивости владара, дошла под власт *Словенаца* *). Услед овога долазило је до свакодневних испада и до

честе измене узалудних изасланстава. Наш владар се наљутио због улагивања и лажних речи и, осим других *Словенаца* (чији је владар Гундерик), због сумњивог пријатељства Тразерика. Ти си сматрао да нећеш наћи лека увреди која ти је нанета, јер, будући господар Италије, давно си је могао присајединити. Није била довољна ни утешна мисао, да је нису отели за време твоје владавине, мада ти је, уосталом, морало бити криво што ти је отимач није вратио на самом почетку твоје управе. Теби се чини, да се твоје царство смањује зато што се не увећава.”

*) Прокопије је употребљавао реч *geraees* (В. стр. 280), како би разликовао староседеоце од новопридошних племена; зато сам и ја ово превео речју *Словенци*. Неки су готово махинално преписали Прокопијев израз. Само по себи се разуме, да се под речју *γῆραιδες* морају подразумевати потомци Тиберијевих *Словенаца*.

„Али, када су биле откривене намере *Тразерика*, ти си послао на њега младе војнике који још нису упознали битку, под командом племенитог *Пејча*, и *Тразерик*, ако пристане на понуђене услове, нека влада оним што је већ освојио. Али његова непостојаност послужила је твојој срећи; он је побегао и, без принуде од стране твоје војске, оставио оно што је и морао предати. *Пејчо*, имајући твоја упутства, а и сам видећи бекство непријатеља, одмах је схватио да област није освојена, већ да је непријатељ одустао од ње, и он ју није пљачкао као освојену, већ ју је штедео као властиту.”²

„Док су они тамо доводили ствари у ред, Византија је, услед преласка *Мунда* на нашу страну, извршила непријатељска дејства, довлачећи са собом своје *Болгаре*, којима она у рату прети као зидинама тврђаве. Онда се *Мунд*, сматрајући да је за његову безбедност довољно ако твоја војска сазна како стоје ствари, ослонио на брзину гласоноша. *Пејчо* је, са своје стране, издалека осмотривши непобедиву Болгарску војску, почео своју да подстиче ватреним речима...”

„За његовим гласом ускоро је уследио звук трубе, а за трубом грохот, налик котрљању са кровова олујног града, тако је и Марсово племе загрмело. Дуго су се дршке знамења колебале у неизвесности победе, када су се обе стране нашле у пуном жару битке. Сукобила су се у боју два народа” (Болгари и Срби – дошљаци из Симб., Рјазан., Нижег., Пенз., губ., - а други с оне стране Елбе!)³ „која међу мачевима нису знала за повлачење; узајамно су се дивили нашавши себи сличне, и томе како се *Серб* супротставља *Болгарину*. Међутим, победа се још увек колебала, и прсти смрти (стреле) помрачивале су ваздух, кад је одједном надвладала мисао о нашем Господару, о томе колико он цени заслуге сваког. Окренуо је у бекство народ, више кажњен тиме што бежи, него тиме што је побеђен.” ...Чујете, срамније је било бежати, него бити побеђен.

„Шта рећи о поразу и срамном бекству војда Сабиниана?... Међутим, римско царство” (тј. Регнум Готхорум) „се вратило у своје границе, и Сремци су почели живети по старим законима...” и тако

даље.

О овој бици говори краће и јасније владар Илирика који је тада живео:

506. г. „Индикта XIII. У време консула *Сабиниана* и *Теодора*. Овај Сабиниан, син великог Сабиниана, који је постао вожд, упућен је против *Мундона* (Мунда), родом из Гетског народа, сакупио је војску од 10,000, коју је повео у поход, возећи са собом кола са стрелјивом и провијантом. Водио је битку близу *Horreum Margi*, у којој је изгубио много људи и кола, која су потонула у реци *Морави*; он сам је са малобројнима побегао у замак *Noto*. Толико је убијено војне наде (младих војника) у овој несрећној бици, да ће се једва моћи некад надоместити.”*)

***) *Marcellinus Comes* Myrici in Chron. „Ind. XIII. Sabiniano et Theodoro Cons. idem Sabinianus, Sabiniani Magni filius, ductorque militiae, delegatus contra *Mundonem* Getam, arma construxit, X millia armatorum sibi et adscitorum, plaustraque armis atque commentibus onerata secum trahens, pugnaturus accessit; commissoque ad *Horreo Margo* praelio, multis suorum militibus in hoc conflictu perditis, et in *Margo* flumine enecatis, amissis praeterca plaustris, in castellom, quod *Noto* dicitur, cum paucis fugit. Tanta in hoc lamentabili bello spes militum occidit, ut quantum apud mortales nequaquam poterit reparari.**

Ко је био тај *Мундо* или *Мунд* и одакле је дошао, објасниће нам савременик *Иордан* (Cap. LVIII): „*Теодорик*, избравши међу својим вождовима *Пејчу* (*Petzam*), послао га је да заузме Сремску област, коју је и заузео, истеравши из ње њеног владара *Тразерика* (*Trausarico*), сина *Трасиле*, и задржавши његову мајку. Одатле је пошао, са 2000 војника пешадије и 500 коњице, у помоћ *Мунду* против *Сабиниана*, главнокомандујућег у Илирику, који се тада спремао за битку са *Мундом* близу града *Margoplano*, који се налази између река *Дунава* и *Мораве* (*Marnanum*), и разбио илиријску војску. Тај *Мунд*, потомак *Атилe*” (судећи по времену, његов унук) „напустивши земљу Словенску” (*Gepidarum*, γήπαιδες. В. више стр. 210, 277, 313) „иза Дунава у ненастањеним степама, у којима нема земљорадника, помахнитало влада. Сакупивши свакакве лопове, скамаре и разбојнике, *Мунд* се настанио у замку, који се зове *Herta*, на другој страни Дунава.” (*Иордан* је писао у Равени, где је, највећим делом, боравио *Теодорик*, син *Велимиров*) „и, одатле пљачкајући суседе, назива себе царем међу својим разбојницима. Дакле, у његовом очајном положају, у коме се већ хтео предати, спасио га је из руку Сабиниана приспели *Пејчо*, и претворио га у покорног (васала) свог краља *Теодорика*.”*)

*) *Iornand*, Cap. LVIII.—*Peizama* quoque suam comitem, inter primos electam, ad obtinendam *Stimiansem* dirigit civitatem; quam ille expulso rege ejus *Transarico*, filio *Trastile*, retenta ejus matre, obtinuit. indeque contra Sabirianum Illyricum magistrum militiae, qui tunc cum *Mundone* paraverat confiditum, ad civitatem cognomine *Margopiano*, quae inter Danubium *Marnam*que flumina adiacebat, cum duobus milibus pedum, equitibusque quingentis, in *Mundonis* saluta veniens, Illyricanum exercitum demolivit. Nam hic *Mundo Attilanis* (vni. *Attilan*,—производъ *Соч.*) origine descendens, Gepidarum gentem fugiens, ultra Danubium in loculis locis, sine ullis terrae cultoribus debacchatur. Et plerisque abactoribus, Scamarisque et latronibus undequaque collectis, turrim, quae *Hertia* dicitur, supra Danubii ripam positam, occupans, ibique agresti ritu praedans vicinos, regem

Овде је неопходно дати неколико појашњења.

1. *Оширина у изражавању Иорнанда*. *Иорнанд*, или, како га други зову — *Иордан*, био је такође, ако хоћете, *Gothus*. Био је монах у Равени. Чини се да га је *Велимировић* напоследку поставио за епископа. Оштар тон, којим он говори о свему што се тиче Атиле, његових наследника, његових *Hunni*, или о Болгарима, произилази управо из онога, *шита* ми хоћемо да *докажемо*.

Он је живео још онда, кад су његове *Gothos* (*Сербе* и *Кроаће*; разуме се, као гарнизон) Јустинијан истеривао из Италије. За то су му били потребни савезници. Познато је да је Велизариј имао читав корпус Болгарске коњице, без које лоша Византијска војска ништа не би могла да учини.

У опису Скитије (Cap. V), између осталог, он говори о постојбини Болгара над Црним морем: „Ultra quos distenduntur supra mare Ponticum *Bulgarorum* sedes, quos *notissimos peccantium nostrorum mala fecere*.” Тј. северно од Црног мора простире се постојбина Болгара, који су нам *због наших зрехова постали исувшије познати*.

А сада вас ја питам: покушајте да објасните овај израз, ако не можете да схватите да су хроничари Болгаре називали и Хунима? Ако кажете да *Велизариј* или *Нарсес* није имао Болгарски корпус, онда *Иорнандов* израз неће имати никаквог смисла, због чега га он не би ни написао; али, пошто он постоји, онда то и јесте сведочанство очевица, да је Болгарски корпус истеривао Сербе из Рима, и доказ је томе што се, говорећи руским језиком, не мора употребљавати назив *Hunni*.

Прокопиј, секретар Велизарија, овај корпус зове *Хунима*. Где је ту проблем, ако у читавом његовом опису овог рата (*de Bello Gothico Libri VIII*), не постоји не само реч *Болгари*, него ни реч *Серби*. — Исти овај корпус био је једини јемац успеха у рату са Вандалима у Африци, против страшне *Бедуинске коњице*. *Прокопиј* тврди да је овај корпус позван преко мора, и да су га древни називали *Масагеџи*, а ми их зовемо *Хуни*; а *Иорнанд*, додајем ја, *Болгари*. У чему је ту проблем, Господо Монголо- и Татаромани!*)

*) Једном предавачу историје коса се дигла на глави, када је прочитао, на 109. стр. И тома, указивање на то да је *Томира*, царица Масагета, која је уништила страшног *Кира*, била Словенка, или просто, ако не Русачка, онда Болгарка. Да се коса не диже на глави, ја ћу вам наћи тридесетак новијих *Томира* из Синодикона XV и XVI века, који се чува у Букурештанској митрополији; или сам чак спреман да вам нађем живе с оне стране Дунава, само да предавачи не причају глупости својим слушаоцима.

Мада је и ово довољно, још ћу навести сведочанство Теодориковог државног секретара Касиодора, из његове кратке хронике.

549. г. „Индикта XI. *Иоан* вожд, прогонећи *Gothos* у Кампанији (области), ослобађа неколико сенатора; али после је страдао у ноћном нападу *Тошиле*, а због издаје његових *Болгара*.”*)

Ако Прокопијеве Хуне Иорнанд зове Болгарима у опису своје *Scythiae*, онда упитајмо, којим изменом зове *Руски* народ. Он, након што је навео постојбину Болгара, непосредно говори: „А већ одатле су се (тј. на југозападу) Хуни, као најизобилнији источник најсилнијих народа, расплодили у две гране дивљих народа.”*)

*) *Indict. XI. Ioannes Magister militum in Campania praedans Gothos, nonnullos liberat Senatores qui postea palitro nocturnum Teutillae superventum, Bulgarum suorum prodicione.*

**) *Hinc iam Hunni, quasi fortissimarum gentium fecundissimus cespes in bifariam populorum rabiem pullularunt.*

На страну оштро изражавање, свако може видети да Иорнанд говори сасвим оправдано, јер које би то могле бити *две гране*, ако не наше *брадоње* и *хохоли* (Руси и Русини)?⁴ Прокопије, у опису *Руси*, изражава се овако: „а тамо се по океану (?) поља простиру безбројни Хунски народи.” *Народи*, у множ., не треба схватати буквално, јер је то само такав начин изражавања код Древних. Тако су и Римљани о себи говорили: *Populi Italiae*. Што се тиче оног „безбројни”, то треба схватити као *огромна нација*.

Узрок Иорнандове одређености проистиче од Болгара, који су му рекли, да на читавом Руском северу свуда говоре једнако, а на читавом југу такође свуда једнако, али да оба наречја једно друго разумеју. Ко зна не би ли се, да је у то време *Рус* насељавао други народ, исто тако бројан, овај распао на 30 наречја?

Да Монгола, или Татара није могло бити, томе је доказ сведочење писаца свих векова о градовима, селама и њивама *Руси* (о томе ћемо још говорити у посебном чланку). Колико год се освртао, да нађеш други народ који би се у Иорнандове речи тако добро уклопио као *Руски*, нећеш га наћи.

Узгред, овде ћу питати Монголомане, Татаромане и Тевтомане: *Prisk Ritor*, који је живео на Атилином двору, у записима о Хунима каже (в. *више 140 стp. 1-вог тома*): „они међу собом говоре не само на свом језику, него и на *Готском* и чак на *Италијанском* због својих честих односа са Италијом.” Дакле, ако ви, прикани, мислите да су *Hunni* били Монголи или Татари, а *Gothi* Саксонски Немци, онда ми преведите на *Руски* ово место из очевица са тим, да превод буде веран, да садржи у себи истину, а не

будалаштину. Добро пазите, јер ћете *ујасџи* у *шкриџац*, зато што морате или одустати од свог веровања (тј. од свега онога што сте *брљали* у области историје – а то није шала, рушити властити углед!), или изрећи *највећу злујосџи*, а управо ово: „Приск каже: Монголи међу собом говоре не само Монголски и Немачки, него чак и Италијански, због својих честих односа са Италијом.”

Али *Приск* такву глупост није могао изрећи. Пошто су на оним местима, куда је он пролазио, били насељени (пресељени са Волге) Болгари, он каже управо ово: Болгари у својој земљи говоре не само Болгарски и Српски, него чак и Италијански, због својих честих веза са Италијанима. И заиста, који Болгарин не би могао да разговара са Србом, исто као и брадоња са хохолом? Који Далматински Срб не зна Италијански? *Приск* говори истину, а наши европски мудраци *злујосџи*.

Из одређености Иорнандовог појма о огромности Руског народа, и подели на два наречја, очигледно је да му је била позната реч Рџс. Али он није употребио ту реч по истој оној законитости, по којој ми не пишемо *Дојчери* него *Немџи*. *Gothi* и *Hunni* су речи које припадају грчком и латинском језику у та два-три столећа. Услед тога (добро обрати на ово пажњу), закон здравог разума налаже да преводимо ове речи у заградама *Hunni* (*Русџи*), а ако пишемо на Руском, онда: *Росџјани* или *Рус* (*код џисаџа V и VI в. Hunni*).

То још није све; овде, по природи ствари, ја видим *нов шкриџац*, који ниједан писац не може избећи. Болгари својим статистичким бројем (2 и по милиона) чине мање од *десетџоџ* дела Руског народа (45 мил., заједно са Русаџима у Галиџији, Пољск. Цар. и Мађарској). Та пропорџија садржи у себи питање, које се не може избећи: ако је *десетџи* део Руског народа, насељен делимично на Дунаву како би држао Дунавску линију, у V и VI веку, словио или под *неџприродним*, општим називом (*Hunni*) код једних писаџа, или под *џприродним* (*Булџарес*) код других, онда се намеће питање, под којим именом је словила код истих тих писаџа *чиџава* маса великог Руског народа??

Одговор на ово питање састоји се од *дилеме* – опет од *логџичкоџ шкриџаџа*. Или ћете рећи, да је у IV, V, VI (а код запад. пис. у VII, VIII) столећу Руски народ словио под именом *Hunni* (такође и *Abares*), или ћете извалити *велику бесмислицу*, да древни [писџи] нису Руски народ звали уопште никако, зато што се код њих не среће реч *Russi*; или ћете, преведећи речи Иорнанда (*Hinc jam Hunni, quasi fortissimarum gentium foecundissimus cespes, bifariam pullularunt*): „а одатле (од завичаја Волшких Болгара) се ка југозападу *Русџи* народ, као неисџрпни источник силних народа, разрастао у два племена”, на тај начин схвативши *џрави* смисао Иорнандових речи *сџасџиџи часџи* свог здравомишља; или ће вас Логика жигосати *жџџом злујосџи* ако, променивши смисао речи *Прџскових* и *Иорнандових*, натерате Руски народ да говори са Сербима (*Gothi*) на Монголском или на Татарском.

2. *Замак Нерта*. У Угарској постоје три веома старе тврђаве (и уз њих три града), чији су називи [делимично] исти: *Велики-Вараџин*

(Magno-Varadinum, Немци пишу *Gross-Wardein*), *Арагин*, и *Петро-Варагин*. Четврта тврђава са градом налази се у Источној Бугарији, *Рагин-џрад* (Rasgrad на картама).⁵ У Бугарији су ми испричали предање, да га је саградила кнегиња *Рага* (често име у Бугарији) у оно време (?) када су Турци кренули у освајање Европе.⁶ Било како било, име свих ових древних тврђава и градова има један те исти етимолошки извор.

Иорнанд каже да *Herta* стоји на северној обали Дунава. Али на левој обали Дунава од старих тврђава нема ниједне осим *Петро-Варагинске*,⁷ тј. на самој граници *Сремске* области, о којој је и реч. Околност, да је кнез *Мунд* заиста добио Сремску област, доказује да је тврђава *Herta*, у којој је он столовао, управо извитоперени од стране преписивача *Варагин*, или *Варгин*.

3. *Кнез Мунд*. Пошто, у разним књигама, поетска машта вели, да је „после смрти Атиле, због раздора његових синова, пала његова моћна држава (в. стр. 283), и Хуни (Рус и Бугари) су се журно удаљили преко Волге у своје Монголске степе” и т.сл., онда би било интересантно знати како то да је Атилинов унук постао владар Римске јужне Паноније.

Још око 468. године *Ὅτι ἦνε κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον παρὰ τῶν Ἀττήλα παιδῶν εἰς τὸν βασιλέα λέοντα πρεσβεία, τὰς αἰτίας διαλύουσα τῆς προῦ παραξάθης διαφορᾶς, καὶ ὡς χρη'αυτοὺς ἐπὶ εἰρήνῃ σπένδεσθαι. Καὶ κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος παρὰ τὸν Ἰστρον εἰς ταυτὸν ἰοντες Ῥωμαῖοις προτιθέναι ἀγορᾶν, καὶ ἀντιλαμβάνειν ὧν ἀν δεόμενοι τύχοιεν. Καὶ ἡ μὲν σφῶν αὐτῶν πρεσβεία ἐν τοῖς δε ὄντα ἀπρακτοῦ ἐπακῆει. Ὅυ γὰρ εἰδὼκει τῶ βασιλεύοντι Ὅυννοῦς τῶν Ῥωμαϊκῶν συμβολαίων μετέχεν πολλὰ τὴν αὐτοῦ κακοδαντίας γῆν. Πρиск*

Риџор. Тј. „У то време дошло је императору Леону изасланство од *Атилиних* синова, како би, отклонивши све узроке пређашњих несугласица, закључили споразум о миру. Византијци су, по свом старом обичају, долазили на Дунав” (морем у луке Дунавских градова) „како би трговали и куповали за себе потребну робу. Али ово изасланство, што се тиче овог предмета, вратило се без успеха, јер император није сматрао за корисно да уступи Унима, који су нанели империји толико зла, трговинске повластице које припадају Византијцима.”⁸

Дунав је један од најбољих трговачких путева од мора у унутрашњост земаља. Данас, наравно, средњој Европи нису неопходни занатски производи истока; зато се данас мало тога вози у Дунавске градове; али, у V веку, како су се могли довести мануфактурни производи истока, ако не Дунавом? Приск тврди да је трговина „кипела” његовим градовима. Дунавска Рус је све добијала у *Видинској* (Viminacium) луци; Црноморска, Червенска⁹ и др. – из *Галацке* (Axiropolis).

У закључку првог мира са Византијцима, Атила је уметнуо тачку III: *ἵναи δε καὶ τὰς πανηγυρεῖς ἰσονομῶς καὶ ἀκινδύνους Ῥωμαῖοις τε καὶ Ὅυννοῖς;* тј. „трговање се мора вршити на једнаким правима и у једнакој

безбедности, како за Византијце, тако и за Рѹс”. Ту тачку је диктирао победник, а због притиска које су на житеље Рѹси вршили Византијци. Под *ѵравом ѵбрџовања* није се подразумевала дозвола Рѹси да долази и купује, јер су од долазака Руских купаца Грци ионако имали користи; напротив, Атила је подразумевао *једнако* право *ѵловиџбе* како Дунавом, тако и до приморских грчких лука. Другачије се ова тачка не може објаснити. И заиста, Рѹс, богата производима природе, могла је трпети велике губитке ако би Византијцима пало на памет да затворе ушће Дунава за њене бродове; затворивши Дунав и друге луке, Византијци би онемогућили Рѹс да довози руске производе, и самим тим отворили себи пут ка обалама Рѹси за довоз робе коју би продавали по цени која им највише одговара.

Дакле, иза Атилиног војевања крила се висока мисао, а не обична жеља за пустошењем (*ausplündern*, etc. Vide script.).

Из изасланства његових синова се види да су, после његове смрти, Византијци опет почели да врше притисак на Рѹс, разуме се, водећи рачуна о властитој користи. Међу Атилиним синовима је дошло до неслагања поводом даљих мера; Денчић је хтео рат, упркос савету брата: „*хоћу Дунав*” рекао је и (*Δευυγείη πόλιμον ἐπὶ Ρωμαιοὺς ἐπενευκόν-* | „*објавио рати Византијцима, и није ѵресѵао владаѵи Дунавом.*”

Уосталом, он је окончао свој живот, очигледно, услед издаје, налик *Свјатославу*. Марцелин 469. године записује: „Индикта VII, за консула Зинона и Маркиана. У Константинопољ је донета глава *Денчића*, цара *Нинногит*, Атилиног сина.”*)

*) Indict. VII, Zenone et Marciano (cap. Caput Dax'icis, Нинногит, Regis, Атилине сина, Constantinopolim allatum est. Martelli. Comen.

Пошто се кнез Мунд (или, можда, заправо Жигмунд) налазио на феуду Денчића, морамо сматрати да је он био један од његових синова, јер је Ирнак својој деци могао дати феуде само у земљама које су зависиле од њега.

§ 2 ... *indulgentiae fortunae opus est, ut ad finem usque operis suscepti vita nobis suppeditet. Fortunam, si quid humanitas nobis contigerit, equidem persuasum habeo, non neglectum iri hoc argumentum, nec defuturos viros idoneos, summo studio operam daturus, ut quod fuerat inchoatum, ad finem perducatur (Polyb., L, III, c. 5. p. 258).*

Примедбе и објашњења преводаиоца

¹ Због лоше читљивости оригинала, текст је овде (само овде!) прекуцан и дат читаоцу на увид двапут.

² У оригиналу, заправо, стоји

**„џъ неф; и онъ не грабиль се какъ захваченую, ве
„щадиль какъ собственность.“**

тако да је очигледно да је дошло до штампарске грешке у изд. из 1841: или је прво од два „не“ сувишно, па би исправан превод гласио би овако: „он ју је пљачкао као освојену, није ју штедео као властиту“, или је друго „не“ имало бити „но“ („но ју је штедео као сопствену“).

³ Венелин овде понавља грешку својеврсног анахронизма, коју је већ критиковао код других – тврди да су Болгари дошли из Симбирске, Рјазанске, Нижегородске и Пензанске губерније, у време када ни тих губернија ни градова по којима су добиле име није још било (сви они се, наравно, налазе на или близу Волге/Болге, тј. у или близу Татарстана у Русији; Симбирску је, пошто је тамо рођен Владимир Иљич Уљанов, 1924. г. назив био промењен у Уљановск, а Нижегородска губернија је овако названа по граду Нижњиј Новгород, коме је име 1932. промењено у Горки); Болгари су, јасно, дошли из области које ће тек касније добити те називе. Срби тј. „Готи“, дошли су иза Елбе/Лабе (Беле реке), о чему је код Венелина било речи у претходним поглављима. Овоме се може додати следеће: по ист. мапама из 9. века знамо да су Хорвати дошли на Балкан из области Карпата, али и да је велик део овог слов. племена остао тамо и ушао у састав кијевско-руског тј. украјинског народа. Исти је случај био са Србима – североисточно од ареала Хорвата налазила се Бојкившчина (Бојковштина, Бојковина), крај у коме су живели Боји или Бојки, једно од племена која улазе у састав данашњег српског народа о чему, уз остало (в. Симеон Сакач: Бојки – прапостојбина Срба на Карпатима, Рад Музеја Војводине, 1994.) имамо и јасан траг у презименима – код Украјинаца Бојко и Бојкив, код Срба Бојков и Бојковић.

⁴ Руси/Великоруси/Росијани словенски су народ у коме се, због климе, највише носи брада, а Хохолима су Росијани назвали Украјинце зато што су запорошки козаци (дакле, не нама познати Русини нити житељи прве, Кијевске Руси, који су се звали Русичи или Русини) носили „хохол“ тј., на украјинском, „чуб“, тј. ћубу или перчин на иначе потпуно обријаној глави.

⁵ Радин град је тврђава близу Расграда или Разграда у североисточној Бугарској, далеко од Србије, тако да ово место није у вези са српским Расом и Рашком државом.

⁶ У ориг. необичан израз „стали домогаты Европейскаго” –

**Болгарин) въ то время (?), когда Турки стали домо-
гаты Европейскаго. Какъ бы то ни было, во имя всахъ**

- преведен је, по смислу, на наведени начин.

⁷ Петроварадин и Петроварадинска тврђава налазе се, нар-авно, на десној обали Дунава, а на левој је Нови Сад, тако да је Венелин начинио грешку коју свакодневно чине житељи савремене Србије, говорећи о „Петроварадинској тврђави у Новом Саду”. Што се тиче Јорнаноовог „прецизирања” да се Херта налази на „северној” обали Дунава – оно нам изгледа савршено бесмислено. Рећи такво шта имало би смисла о, на пример, реци која тече полутаром, и има управо северну и јужну обалу. Реално, пошто реке кривудају, северна обала може бити и лева и десна, као и јужна обала, итд. Такође, мало је вероватна промена од „Варадин” или „Вардин” у „Херта”. Херта или Нерта име је једне старогерманске богиње. У првом случају ово име нас подсећа на грчку богињу Херу, у другом на словенске реке Неру или Неретву. Такође, јавља се асоцијација на некад веома моћно, наводно германско, племе „Херус(к)е”, у чијем називу можемо препознати Хрвате, Русе или Рашане тј. Србе. ...Можда је Херта била богиња-заштитница тврђаве у време кад су је настањивали Атилинов унук Мунд и његови ратници?

⁸ Овде откривамо занимљив детаљ – Византијци/Ро-меји/Грци не кажу и не пишу ни Хуни, ни Гуни (као Росијани), већ „Уни” (Ουνοι) – тако да можемо повући натегнуту, али не и бесмислену аналогију: ако је први слог имена „Венед” тј. „Венет” истовремено други слог имена „Словен” (сло-вен-ет, Словенец, Словенац, Словен), онда и „Уни” могу бити, од стране Грка извитоперени, „Вени”, тј. Словени. „Х” на „Уни” су, очигледно, касније додали Немци (као Хелада уместо Елада, Хелена уместо Елена, Хектор уместо Ектор, Хомер уместо Омир итд.), док су Руси, по свом обичају, и ово почетно „Х” претворили у „Г”. Стара теорија да су Хуни сигурно Монголи, јер се тако звало једно монголско племе, подсећа нас на познату чињеницу да се и највећи кинески народ зове „Хан”, па одатле може потицати и ова коинциденција, или грешка. Уосталом, Венелин нам на следећи, најречитији, начин показује да су „Гуни” били, заправо, Словени:

1.) Веџ Гуњскія имена: Валамиръ, Мундухъ, Атила (-иъ), Горданъ, Скотанъ, Рекана, Владъ, Ирнахъ, Заверганъ, Малакъ, Бориса, (Во -) Еславъ, Боляъ, Замуръ, Ермихъ, Волколабра и др.,

све су то (Валамир, Мундух, Атила [као и „Војт-ила”, деминутив од „Атта” – отац, тата; ово тумачење одлично се слаже са подацима Венелина да је Атила, премда „бич божији” за друге, у свом народу био веома омиљен, и са познатом чињеницом да су украјински и росијски козаци од XV века надаље своје вође звали „атамани”; дакле, Атила је био руски атаман у V веку], Гордан, Скотан, Рекана, Влад, Ирнах, Заверган [„Забацивач” или „Уверавач”], Малак, Бориса, Војеслав, Бојан, Замур, Јермић, Волколабра [Вукобрат]), каже Венелин, словенска имена.

⁹ Червенска или „Червона Русь” са главним градом Червен (данас Чермно, у Пољској), била је област у Западној Руси (Украјини) са градовима Туријск, Холм (данас Хелм у Пољској), Плесенск, Звенигород, Перемишљ (данас Пшемисл у Пољској) Ярослав и др.

§ 10. *О ишћейном уишцају Дуализма на рани развој
умейношти код Словенских йлемена*

Истраживачи Словенске Митологије веома често пореде њене митове са митовима Грчке и Латинске. Веома често чујеш речи: „Грци и Латини су имали Јупитера, а њега су Словени звали Перун; Грци су имали Аполона, Словени Бел-Бога; код њих је била Венера, код нас Ладо и др. Према томе, веровања Словена била су иста као она Грка и Латина.”

Не спорим, да су Словенски митови, тј. оличења највиших узрока и йојава, били налик Грчким и Латинским зато, што су узроци и појаве свуда слични. Баш зато ова оличења чине само сйољашње форме Религије. Али посматрач срца мора да одложи ове спољашње форме, и да проникне у основну идеју људског веровања зато, што ако свака идеја већ сама по себи може бити узрок, онда она мора имати и своје йоследице у људском развоју.

Историја нам показује само йоследице, тј. видимо, да се Словенско човечанство развијало сасвим друкчије, него Грчко и Латинско; та разлика проистиче од разлике у основним идејама веровања.

Словенско човечанство је свуда изражавало своју срећу белом бојом или свейлошћу, а несрећу црном, или шамом. Одатле и изрази јасни дани и црни дани; одатле су проистекли и бели богови и црни богови.

Оличивши на овај начин нейознати узрок, Словенин је засновао своје веровање на мисли, да „добро начело [= почетак] увек ствара за човека само добре последице, а зло – увек само йогубне.” Од ове мисли је проистекла подела и оличења (митова) на беле богове (који зато никад нису чинили зло) и црне (који никад нису чинили добро).

Овакве поделе на беле и црне богове није било у митовима Грчког и Латинског човечанства, зато што оно није оличавало идеју узрока, као код Словена, већ идеју воље [тј., овде и даље, воље/слободе]. Зато су једни йе исти богови код Грка могли чинити и добро и зло; могли су и заволети и разгневити се, и указивати милости и кажњавати – док међутим, по схватању Словена, њихови богови нису мењали своју природу у утицају на људске поступке.

Пошто је код Грка и Латина боговима била дата потпуна слобода да чине смртницима добро и зло, да указују милост и кажњавају, тим самим је оличено Правосуђе, као једно од Врховних Савриенсйава Једног. Сйрах и бојазан због гнева и освете богова (*ab ira et vindicta deorum*), остављали су на Грке и Латине сасвим други утицај и последице, него на Словене њихова оличена хладна метафизичка мисао о узроцима. Вечно добри и вечно зли господар неизбежно ће изгубити свако поштовање потчињених; исто се десило и са Словенским боговима у Словенским племенима.

Наравно, религијско осећање урођено је сваком човеку исто као што му је дат и слух и вид и срце, па према томе оно је дато и

Словенину као и Грку; разлика је само у томе што се оно може развити и дубље, или остати површинско, у зависности од својства мотива који га покрећу. Разуме се да је, полазећи од идеје веровања у супротности, религиозност и побожност Словенских племена била *неујоредиво слабија* него код Грка и Латина. А и чиме би се другим, ако не том истином, могла објаснити историјска појава, да Словенска племена (исто тако староседеоци у Европи и исто тако обдарени свим способностима, као и Грци и Латини), на огромним просторима које су настањивали нису оставили никакве споменике своје побожности, док се истовремено дивимо мноштву и великолепности Грчких и Римских разрушених храмова и статуа, посвећених боговима, и посејаних на простору бивше Римске Империје?!

Нећу се позивати на давно оправдано понављану мисао да је Религија повела народе ка просвети, и у храм племенитог и узвишеног, зато, што би ми одмах могли приговорити: а зашто је паганско веровање зауставило Словене на путу ка образованости? На то одговарамо: не веровање, већ, напротив, слабљење религијског осећања, произведено *супротним* својством основне идеје веровања.

Религија мора обузети *чисти*вољ човека, тј. разум и осећање (главу и срце); осећање руковођено разумом чини *вољу*, према томе, оличење воље код Грка садржавало је у себи потпуног човека, док су Словени у оличењу *највишег неизнато*г узрока допуштали само *духа*. Међутим, пошто су богови Грка и Латина били више *људи*, него *духови*, само по себи се разуме, да су њихови митови били много ближи пластичном савршенству људских форми, него Словенски митови, који су, напротив, као духови, могли узети не само изглед човека, или пародију на човека, него и изглед других животиња.

Међутим, док су *добри* и *зли* духови вечно противдејствовали један другом (као што је то и до данас у Словенским народним митским бајкама, у којима заљубљени у њих Словенин има и заштитника и прогониоца), Грчки богови и богиње и нимфе у лето би се окупљали на Олимпу, проводили у друштво време пријатно и мирољубиво, у волшебним палатама пили нектар и козије млеко, веселили се и растајали не без романтичних доживљаја. Тамо није било онаких одвратних њушки, какве су се окупљале код Перуна, а и данас се још окупљају на гори Кијевској и Токајској. На Олимпу је све било људско, па чак и боље, племенитије од свега људског: сам Грчки назив Венере Афродитη (тј. рођена у бело-нежној морској пени) показује, како је тешко замислити све савршенство њеног тела!

На тај начин, од разности у основној идеји веровања уследила је и разност у *оличењима*, тј. у пластичним формама митова Грчких и Словенских. Прва су, представљајући идеал људског савршенства, привлачила Грке; друга су својом мистичном фантазмагоричношћу изазивала код Словена одвратност. Прва су будила у људима страх, који ствара *правосуђе* (*ira et vindicta deorum*); друга

нису могла да уздигну религијско осећање *нейромењивошћу свој карактера*. Грк је, плашећи се да не доспе код Харона на обале Стикса, јаче и искреније био везан за своје богове, које се могло *одобровољити, умилостивити*; док је Словенин био много спокојнији под заштитом својих *добрих духова*.

Из свега овога следи, да је *мисаоно* оличење митова повукло за собом и *физичко*, па је код Грка рођена ликовна уметност *Вајања*, а за њом и *Архитектура*. Сувишно је овде спомињати да су први производи ових уметности били груби, да су први кипови били опкољени обичном оградом од прућа или палисадом, док, напослетку, ова уметност није претворила тај кип у величанствену статуу, а палисаду у разне стилове мермерних колона – *Дорски, Коринтски* и др. Ми овде само скрећемо пажњу на суштинске узроке таквог успеха.

За усавршавање ових уметности била су неопходна два услова: *надахнуће*, сугерисање вером, и *подршка уметника*. Пошто је до усавршавања заиста дошло, онда узрок надахнућа и подршке пружене уметнику морамо тражити само у карактеру веровања старих Грка.

Раније смо већ видели два узрока *надахнућа*, а то су *сћрах* и *оку иријатно* оличење митова. Погледајмо сада на узрок *подршке*, без које би се гениј зауставио на пола пута.

Ко је подржавао уметника? – Грци му нису могли дати подршку, зато што су били раздвојени на независне општине, у којима никад није било таквих богаташа, као један Руски велможа, за кога није представљало ништа да изда уметнику 500,000 рубаља за *Амура* и *Психу*. – Куће Грка биле су приземне, без колонада и украса, али уредне.

Ко је навео Грке да пруже подршку уметности? – Опет Религија, опет *сћрах од богова*. Познато је да су се богови код древних могли светити и светили су се не само појединцима, него и читавим заједницама. Ето зашто је скоро сваки град бирао себи заштитника или заштитницу из скупа богова и богиња. *Атина* је изабрала Минерву, *Делфи* Аполона, *Ефес* Дијану итд. Пошто је умилостивљење богова представљало друштвену нужност, велики споменици уметности градили су се за новац *заједнице*, и овамо су улазиле лепте² и удовица, и сиромаша, и слугу. Ето како су ликовне уметности стигле до светских чуда, до *Ајолона Белведерског*, до Храма *Дијане Ефеске*, до *Колоса Родоског*.

И тако је уметник увек постављао себи питање, како да што боље представи смртницима оне божанске особине, које му приказује његова вера. Како приказати оне полунебеске полупрозрачне палате, у којима се одвија сабор богова и богиња на врху Олимпа? Уметник је у томе успео и смртник је видео старски храм, који је због његове радозналости приказан као полупрозрачан, да би се могло видети божанство! То је, читаоче, једноставно ротонда од мермерних колона Коринтског стила, покривена великом и богато украшеном куполом. Насред ротонде је пиједестал, а на њему предивна статуа Венере! – И тако је колонада

измишљена, нескромношћу смртника, једино ради богова, а још више ради богиња, а не ради човека, кога она не може да заштити ни од ветра, ни од врућине, ни од комараца.

Осим непосредног утицаја на надахнуће уметника, вера је на њега делимично утицала и преко људи из тог разлога, што је на њему лежала обавеза да задовољи очекивања друштва, за које је радио.

Шта је за Словенска племена учинило њихово веровање у *двоначелност*? Све супротно! *Бели бојеви* су, уместо да прете Словенима својим гневом и правосудном осветом, напротив, били покровитељи његовог домаћинства: један божић му је чувао стадо оваца и крава, други коње, трећи свиње и гуске, четврти усеви и ливаде итд. Ако нам Словенско паганство није оставило остатке великих храмова, то онда доказује, да се *заједница* код Словена није бавила *одобровољавањем* својих богова, као Грчка заједница. Богопоштовање код Словенских племена представљало је ствар *приватну, домаћу*; свако је *сам себи* правио онолико кумира, колико му је требало. Арапин *Ибн-Фослан* је 921. године видео Руске трговце који су се населили на Волги; у врту пред кућом једнога од њих налазило се неколико кумира. Спремајући се на тржницу, домаћин је дан уочи тога једном од њих везао око врата четврт говедине³; следећег дана те говедине није било, вероватно ју је скинуо неки пас, примећује Фослан, а Русак је закључио да ју је појео кумир.

Ову *приватност*, или боље речено *породичност* у богопоштовању, могла је створити само вера у *двоначелност*; последица ове приватности било је слабљење религијског осећања зато што она није била оплемењена, није била грејана *заједничким* вом, *јавношћу*. Ову приватност доказује и назив који је сачуван до нашег времена: чим богатији је био неки Словенин, тим већи број богова-*заштитника* је подизао на свом гумну; таквог домаћина сваки пролазник звао је *богаћим*.

И док су Словенска племена била далеко од мисли, да дарују своје богове-*заштитнике* статуама и огромним храмовима, *злих* богова не само што се нису плашили, него су их чак и *прогонили*. У претходној глави смо видели, да Подунавци и до данас спаљују кип *Бегаја*⁴, као узрочника *бедности*; и до данас у поноћ отварају мртвачки сандук и трновим кочевима туку тело оног покојника, на кога је пала сумња да се *повампирио* и да сише људску крв. Исто раде и Карпато-Роси са својим Вупирима, Босоркунима и Босорканама (вештицама).

Осим личне освете, Словенска племена су пронашла још и разна средства против *злих* духова, биљака, корења итд. Ако Подунавци у разговору спомену Вампира, онда у загради додају: *на љушту му броћ* (*rubia tinctorum*) и *злогово шрње* (*scataegus*. Linn.), и то је довољно да Вампир побегне далеко одатле. Код Карпато-Роса први петлови прекидају лутање свих злих духова и др.

Било како било, сваком мислећем човеку може се мање или више наметати питање: „зашто Кијељани нису оставили онакав Перунов храм, какав су Атињани подигли Минерви? или зашто

Померанци нису саградили такав споменик свом Триглаву, као Ефежани Дијани?” – Машта и лаковерност могу томе смишљати разне узроке у околностима, у разлици способности код *Словена* итд. Али постојање величанственог града, који је израстао на *Невској* мочвари, или подизање *Александровске* колоне на ово одговарају, да не треба мислити лоше о људским способностима. Можда ће неко рећи да ја изводим узрок из сувише *далеке* идеје. – Рећи ћу: напротив, узрок је веома *близу*, зато што се налази управо у *срцу* и у мисли човека, који она, по своме својству, може или *охладити* или *одушевити*.

Пошто се не може одбацити утицај, који на човека и на његов живот има религијски осећај, онда не могу а да се не задржим на мисли, да је вера *Словенских ѿлемена у двоначелности зауставила Словене на ѿућу ка раном развоју ликовне уметности*.

Истинитост ових речи потврђује потпуно иста појава и код других народа, која је произишла из истих узрока. Погледајте на стару Кину и Индију. У првој је вера ограничена хладним метафизичким моралом; према томе и њено оличење је веома слабо: ето зашто се она испољила у спољашњим формама, које су тако блиске *Словенској демоналоџији*. Притом је богослужење у Кини и до данас *домаће*. У Индији је оличење једног Источника било страшно и величанствено: ето зашто су и сви споменици Индије величанствени.

Оставићу самом читаоцу да замисли, до ког степена је величанствено све оно, чему се диви Европа у преводима са Санскритског: како су величанствени Индијски храмови и градови и њихове руине; како су величанствени били стари *Вавилон* и *Палмира*, који су израсли под утицајем Индијске Религије – и како су далеко у свему томе заостали Кинези!

Што се тиче народних *обрета* или празника у част митова, они су се код *Словенских пагана* вршили са једнаком живошћу као и код *Грка*, једноставно зато што се у празницима или у обредним радњама за човека састоји и *ѿријатино* провођење времена. 1)

1) О сличности *Словенских празника* и обичаја са *Грч.*, *Римск.* и других народа в. веома много корисних мисли у делу *И. М. Снегирева: Русские ѿротионародные ѿпраздники и обряды* Москва, 1837.

2) Стоти део драхме.

3) Нама остаје нејасно чега четврт: ако је фунте, онда је мало, јер је једна руска фунта = 410 грама (код других народа између 370-500 г.), а ако је пуда, онда је много, јер пуд мери 16 килограма.

4) Тј. Бадњака (Бедај је његово словеначко, али и ориг. словенско име).

Белешка о аутору:

Јуриј Иванович ВЕНЕЛИН

Рођен је 1802. године у Великој Тибави, Березки округ, у карпатским планинама северне Угарске. Крштено име му је Георгиј Хуца - Хутза. Завршио је унгарску гимназију, а 1821. године одлази у сатмарски лицеј да изучава философске науке. 1822. године на Универзитету у Лавову завршава други курс философских наука. Уз то, у Москви је завршио студије медицине. Знао је француски, енглески, немачки, мађарски, латински, класични грчки и све словенске језике. Царска Руска Академија шаље Венилина на студијско путовање по Молдавији, Влашкој, Бугарској,

са циљем да по тамошњим библиотекама и манастирима истражи књиге и словенске рукописе. Такође истражује древност подунавских Словена, Словенаца и Словака. Умире у својој 37. години, у пролеће 1839.

Његово најпознатије дело је „Древни и данашњи Словени“. Под Словенима се, заправо, подразумевају Словенци, иако књига говори о старим Словенима али и Србима и Кроатима и Болгарима и Росима... У овом делу Венелин на савршено логичан и убедљив начин доказује нама данас, интоксиранима фалсификованом историјом, невероватне чињенице. На пример цитирајући Тита Ливија, Плинија и друге римске историчаре Венелин доказује да су Етрурци заиста били Словени, једнако доказује да су „Готи“ били Срби и Хорвати, да су Хуни (код старих Грка „Уни“ – Немци су додали „Х“, а Руси су још то „Х“ претворили у „Г“) били Руси. А даје нам и веома занимљиву теорију да је Атила у ствари био руски атаман...

Превод: Андрија ЛАВРЕК

Пирај других - Јуриј ВЕНЕЛИН

Давид КЕЦМАН Дако

СНОВИДНО ТИХОВАЊЕ
(Насѣрам слика Миодрага Зупца)

Већ при првом саучавању са призорима на сликама Миодрага Зупца бива очито: слика је ова најтиши ехо свега оног што се у мисли ствараоца догодило током бдења над белином платна, при разрешавању безбројних упитности што их изазивају бескрај и вечност, небо и земља, камен и вода, а све је под окриљем светлости која је свему и почетак и крај.

Реч је, доиста, о сликару-мислиоцу, те као веома важну чињеницу у његовој биографији, при аналитичком приступу његовом ликовном концепту, било да је реч о мотивима, или о начину на који их преображава у своје ликовно знаковље, ваља имати на уму да је аутор по образовању филозоф који себе не изневерава ни када слика. Боље је, уствари, рећи да је Миодраг Зубац мислилац који свој став према свету, простору, времену, пролазности, о човеку, посебно о његовом вечном науму да за собом остави што је могуће поузданији траг, исказује ликовношћу и то на начин којим нас уверава да је заговорник мисли како је невидни свет занимљивији, чујнији и постојанији од виднога; да свету реалности припада и оно што се измиче свим нашим чулима, те да су речи/мисли немоћне да би се њима у потпуности изрекло/дочарало све оно чудо које се тако једноствено именује животом. Такво, хамвашевско поимање света збивања у простору и видног (пред оком) и невидног (виђеног срцем) у основи је, иначе, нераздвојног ликовног и мисаоног концепта овог аутора.

Призори на сликама Миодрага Зупца (циклуси „Капије бескраја“, „Света звезда“, „Тужни камен“, „Метеори“, „Хиландар“, или они из циклуса «Предео испаштања») управо и стижу из сфера неизрецивог и доживљавамо их као ехо мисли великог Беле Хамваша са страница књиге «Невидљиво збивање», или као да су обелодањење слика што их можемо видети/доживети испод склопљених очних капака при слушању Бетовенове, или музике једног Вангелиса.

- Савако дело се негде збива и у сваком делу се нешто збива. Готово свако дело се збива овде на земљи, између човека и човека. Али бесмртно дело се -вели Хамваш- не збива овде. Негде више, негде дубље. И оно што се налази у њему, збива се између човека и Бога. Збило се. Чак и онда ако то нико не зна. И Бог ће га се сећати у срцу када хартије већ буду изгореле онако као кад се неки порфирни обелиск претвори у прах, као песак...

Слика Миодрага Зупца настаје као синтеза виђеног, а потом и наслућеног у мисли шта је било пре, тврђаве, например, од које су остала само велика врата/тријумфалне капија; пре великог стуба са почетком/основом у једном (морском), а завршетком (гнездом, а у њему град) у другом, небеском бескрају; пре делића од зида великог манастира на планинским литицама; пре камена што лебди међу облацима, а на чијој површи сликар открива или нечије лице, или у њу, у површ метеора/стене бележи упамћену слику оне целине (људско лице, део илустрације неког манастирског здања...) од које, можда, управо тај камен и потиче... Тек толико да се зна да је настајање, као и сам трен зачећа, истовремено и почетак нестајања/почетак смрти. Све се то сликом Миодрага Зупца догађа у великом нечују који је знатно више од оног што се именује Тишином.

Било о којем мотиву да је реч, платном Миодрага Зупца истовремено и прича, најчешће драматична, уз снажан сугестивни став: све(т) је недејив(о)! Све(т) је Једно! Залуд хаос кад све што је некад била целина жели изнова да је у хармонији и тежи праискону.

Оно тек сликом бива видљиво остварује се међу облацима, у простору између два (не)видела: плаветног неба и запенушаног морског бескраја. Често је у знаку триптиха, реч ли је о ликовности, али и у знаку Тројства, реч ли је о храшћанској духовности којој је без остатка привржен овај аутор. Све то истовремено сведочи и пролазности, о трошности свеколике материјалности, али и о постојаности оног што се достиже једино вером, љубављу и надом, дакле, садржајном и темељном, неприкосновеном духовношћу. Све чиме је настањено платно Миодрага Зупца (камење које лебди васељеном, а на чијој површи је људско лице, делови храма, Метеора или Хиландара, бескрај шумски, део огромног бедема, свеједно да ли оног што га је у страху од смрти створила људска рука, или су га исклесали оркански ветрови, вековне кише и бесне олује...) плод је синтезе оног некад и негде виђеног или сневаног, у целину сазданог с мишљу да је све могуће и да краја, о било чему да је реч, наравно, нема. Само се обличје мења и све извире из Тишине и све у Тишину,

по остварењу коначности, неминовно увире. И сама слика доима се као простор који нуди могућност открића сликаревог модуса вивендија, начина живљења, или и животног уверења. Зубац је, доиста, сликар камена, светлости и воде у сталној потрази за Богом, у себи-нама увек присутног.

Виђена у фрагментима, слика Миодрага Зупца је стварносно, а целином фантастично, боље рећи фантазмагорично збивање. Крајњи утисак је знатно стишана, али и даље моћна надреалност далијевског призвука. Призори из света виђених оком и призори из сна који је сликом задржан под очним капком /сећањем и након буђења, у потрази за одговорима на вечна питања/недоумице: отку-да смо? Ко смо и зашто управо на овој планети, на овом делићу од бескраја? Шта је то сутра, шта је пре или иза живота..? Питања филозофа-мислиоца који је у трајном дијалогу са илузионистом-сликаром, али који су при смишљању и творењу слике нераскидиво у међусобном складу, у дослуху. Мистес (добар познавалац суштине ствари, радозналац) и Маг (онај који не може да одоли жељи да се умеша у задатост, у поредак и који је чином делања стварност виђено помера), како то о битном предуслову за творење/настанак уметничког, а не само ликовног дела говори Бела Хамваш, ликовним остварењима Миодрага Зупца сведоче о међусобно добро успостављеној равнотежи, иако (Мистес и Маг) увек друкчије мисле јер друкчије виде и циљ им није исти.. Један је, у случају слике Миодрага Зупца, Мистес, склон мисли о мистерији овог света, па изазива чуђење и неверицу, а други је Маг, те спаја стварносно и сновидо и то тако да се све његовом сликом виђено/спознато може појмити и као путопис који је настао при авантури која се догађа ходом/дубинским проходом лавиринтом душе своје. Сликком архетипска мирноћа, Тишина као свих времена бруј, а у њеном средишту благодатна, од сваког зла заштићена Осама. Осамом, попут оне монашке, у метеорским стаништима, међу облацима, спасење од свега, па и од зебње да се тамо не огрне васељена. Јер, као да речима кинеског песника Ли Поа (701-760), призорима међу облацима, изнад увек вртложне пучине, светлошћу ликовног рукописа казује овај аутор: - *Много је оних који иду кроз шив неба,/ његову власт срамотно присвојивши./ Хтео бих да помешам небо и земљу/ звездана поља с пољима живимим,/ да заувек сву природу непрегледну/ слијем са хаосом првобитним.* (« Песме о изласку и заласку Сунца).

Сликар «доњег и горњег времена», да, али и сликар невидног у свету видном сваком, а тек оку Свевидећег, само ако се при творењу слике/дела не одрекне себе, дакле оног у себи. У том погледу, Миодраг Зубац стварањем постварује властити филозофски кредо да између њега и његовог дела нема разлике и да су једно. Као што је и Све(т) Једно на путу као нестајању, или на путу ка новом, ко зна којем и ко зна каквом настајању.

Славица ГАРОЊА

ЛИРСКИ ДНЕВНИК ЈЕДНОГ ХОДОЧАШЋА

(Иван Негришорац: *Светишник*, Орфеус, Нови Сад, 2010)

За књигу *Светишник*, није довољно рећи да је то обична песничка збирка. По обиму (249 страна), песничком исказу најчешће у поемској форми, као и пажљиво компонованим поетским целинама који творе целовит и слојевит песнички доживљај, *Светишник* би се најпре могао жанровски сврстати у лирски спев, по спољашњим обележјима у дослуху са формом бројних (европских и наших) романтичара 19. века. Но, гледано из перспективе почетка 21. века, ово поетско дело представља, како по модерној и суптилној, разноврсној поетској структури, тако и по иновирању традиционале форме канонског песништва средњег века, јединствен песнички подухват у (нај)новијој српској књижевности.

Повод за настанак овог песничког рукописа, лежи у једном личном ходочашћу Светој Гори и манастиру Хиландару, а кроз егзистенцијалну потребу личног песниковог прочишћења, али и спознају божанског у најдубљем виду (и нема сумње да су поједине секвенце и настајале у директном надахнућу на том светом тлу). Но, иновативност и вредност ове поезије настаје и у свеобухватном пресеку светог и профаног, личног и колективног, прошлог и савременог, окушавањем најразноврснијих песничких форми и поетских исказа, при чему се песник никада, ни у једном сегменту не понавља, чиме остварује јединствен савремени песнички подухват. Преиспитујући не само песничку, већ свеколику човекову егзистенцију у савременом исечку времена на овом светом тлу на којем су се прожеле епохе, спуштајући се у само дно религиозног, доживљавајући као јединка и својеврсно религиозно просветљење и иницијацију, песник истовремено досеже у овој песничкој самоспознаји – спознају о светом, која превазилази песничко-естетски и прелази у религиозно-нуминозни принцип језика и поезије.

Стога, могло би се рећи, да песнички и духовни резултати постигнути у овој поезији нису чести у нашој песничкој продукцији, која је сведена, углавном, на своју једнодимензионалну, најчешће естетичку функцију. Чак би се могло установити да у овој збирци

присуствујемо и обнови песничког језика у његовој примарној, сакралној функцији, што и јесте пут настанка поезије, проистекле из религиозног. Налазећи почетни ослонац у канонској форми црквенословенске поезије, иновирани савременим песничким поступком и говором, као и дометима српске поезије на прелазу два века (20. и 21.), Иван Негришорац трагом тог открића и на таквом концепту, по брижљиво компонованим циклусима, постепено проширује концептну поља значења, чиме твори једно од најзбудљивијих поетских целина новије српске религиозне поезије. Проналазећи у канонској форми акатиста и похвале, полазиште и ослонац за своје јединствено духовно путовање, песник се упушта у све смисаоно раскошније захвате, са увек високим естетским захтева како према језику, тако и према стиху, које крунише личним просветљењем у најдубљем, иницијацијском смислу, чиме су далеко померене границе и могућности нашег модерног песничког говора. Иновирање црквенословенске поетске форме у почетним акордима, а потом и у најважнијим „пресецима“ по смисаоним шавовима читавог рукописа, даје можда и неке од најзвишенијих и најлепших религиозних стихова и поема које су написане у нашој новијој књижевности (Иван В. Лалић, Љубомир Симовића).

Но, читаоца би могао да заведе овако конципиран „хоризонт очекивања“ збирке *Светилник*, сматрајући да је реч само о модерном реинтерпретирању традиционалне форме, саме по себи занимљиве и значајне. Можда највећу вредност поезија у овој збирци Ивана Негришорца досеже у споју сакралног и свакодневног (околности путовања и боравка, одабраних секвенци или флеш сцена уобличених као лирских фрагмената и песнички мотива). Може се рећи, да песнички рефлекс има сваки тренутак тог јединственог доживљаја боравка на светом тлу (ту су, у имагинарном дијалогу, присутни и галебови-пратиоци на броду до Свете Горе, и околности путовања (приколица камиона у којем се путничкоходошасници возе по труцкавом друму „као вреће“), и тај спој реалних секвенци, у пресеку са прошлошћу, где је буквално сваки камен одређен значајем у протоку времена, тек приказују сву дубину хумнистичке спознаје света, која ће резултирати тако ретким сверазумевањем (и љубављу) за свакојако несавршеног (нарочито савременог) човека. Најзад и стално варирање чистог доживљаја божанског, кроз канонски молитвени тон, који се јавља као сумирање и стишавање сваког оваквог „искорака“ у стварност, претвара ову поезију и у јединствен, композиционо сложен и тематски вишезначан и целовит пројекат.

Но, дубински мотив, који доминира целокупним овим поетским прегнућем, јесте заправо, дубока егзистенцијална зебња савременог човека у времену масовног поништавања свих хуманистичких људских достигнућа, у агресивној и изобличеној савременој цивилизацији на почетку једног новог века (21.) и у том контексту, песничка потреба да се упути ка још једино преосталом уочишту које преостаје на видљивој (географској) мапи, који му се указује у његовом културном обзору, а то је Света Гора. Сви овако назначени сег-

менти у поезији Ивана Негришорца које карактерише и наведени, изразити песнички артизам, спрега разноврсних песничких средстава, суптилно одабраних симбола, као и различитих позиција исказа, присутних у скоро свакој песми, прожима сталан осећај потребе да нађе смисао своје (духовне) егзистенције, као и времена у којем се затекаои света и из којег је управо отишао. Тако песник кроз обраћање „облачићу“, ступајући на свето полуострво, приказује тај основни циљ свог пута – тражећи (духовни) спас од савремене цивилизације, све то уобличавајући у „разговор са облутком“. Бело, белина, је овде у изразитој песничкој функцији потраге за (духовним) пределима чистоте, али и чежње за проналажењем врхунског божијег просветљења, на овом, по песнику, још једином преосталом, неоскрнављеном светом месту: „Облачићу, / Прими ме у белоглаво / Брајисиво, у веселу, њодруљиву вечности...“. Истовремено, та митска функција белог, белине, преноси се и у иронијском кључу на именовања разних пошаста савремене цивилизације („бела техника, бело робље“), која управо ту белину, чистоту човека све више скрнави: „Без беле шехнике или белоџ робља, / Мени су до џуше дошли бели ошрови / И беле ноћи, далеко неџде, / На северном леденом мору“).

Такође, песникови ставови, али и стање свести, непосредно произашле из савремене цивилизације, у душевној жудњи и стремљењу ка чистоти и светости, у истом, иронијском кључу, дају у ефектном контрасту тај сусрет савременог / профаног са вечним / светим:

*...Наћи ћу нешто довољно старо
 Да се, у шойлом наручју, осетим
 Као новорођенче. И мада нико не мисли
 Да се тамо, у џуситим Мекдоналдсовим оазама,
 Иједан дан може ѡровести без хамбургера
 Или чизбургера, сада би то, најзад,
 Морао извести на чистац!....*

Песников језик, постаје такође, све више саображен дискурсу средњовековних летописаца и обраћања манастирској братији, према чему песник саображава и наслове, најчешће у маниру опширних дескрипција, попут претходно цитираног („Непознати песник, с почетка XX века, разговара с облутком на обали Уранополиса“). Но, и на читавом језичком плану збирке почиње да превладава тај особен „монашки дискурс“ („ваистину браћо“), укомпонован у сасвим овоземаљске, чак профане ситуације, чиме песник остварује један сасвим нов и особен квалитет (“У приколици камиона, по прашњавом хиландарском макадаму“): „Бацало нас лево-десно (Најред-назад, лактивима о ребра, / Главом о арњеве. Као што у живоју, и иначе / Бива. Али, ишло се, браћо моја, / Најредовало, којекако! ...“(мој курзив). Прво виђење *Вилиндара* (не случајно, употребљен је топоним из народне песме), у тој спреси узвишеног и профаног, закључује се поентом - неком врстом анегдоте (да возач камиона и нема дозволу, већ их вози „с благословом

епископа), и на том механизму складно се гради читава архитектура збирке.

Може се рећи да најдубљи досегнути циљ овог ходочашћа, као личног просветљења, па самим тим и ове поезије, представљен у тренутку сусрета са материјализованом сублимацијом божанског, оличеној у икони Богородице Тројеручице (Хиландарске) чиме су остварени неки од најлепших стихова српског песништва. У тренутку достизања стања самоисповести („*Куд сам се дрзнуо...*“), сваки реалан детаљ унет у мотиве песама, увек се „смирује“ и васпоставља по извесним музичким законитостима једним циклусом *Молићвеноџ бруја* (датог у форми канонизованог акатиста Богородици Тројеручици, као једној од најузвишенијих тонова сакралности) са степеном досезања једног личног стања јединке („скрушености“, „недостојности“) пред дубоким осећањем свебожанског присуства, где је буквално све свето: („... *од чемѝреса до маслачка ходочасѝих...*“). Тек пред иконом Богородице песник сумира, укршта, али и васпоставља све виша врста релација и спознаја.

У том смислу, са новим, концентричним пољем значења могао би се издвојити циклус са низом личних говорних исказа, монолога неименованих актера, вишеструко занимљивих по различитом говорном идиому, а посебно по одабраном сегменту/мотиву, у преливању традиционалног и модерног, од насловљавања, до хуморно-иронијског дискурса (од Архондара „зилота“, или Подрумара „удубљеног у апокрифне мисли“ који је на светој земљи нашао простор и за недостојне (људске) потребе („... *То је / да ѝпросѝиши, ѝрдионица.../ Тек: / ѝрдионица ѝосѝа моја ѝредикаоница...*“), преко исказа искушеника у манастирској кухињи и његових недоумица око хране (и искушења са њом) и „расофора који сади винову лозу на Савином пољу“, трпезара који „казује како је, у келији, затекао мртвог баштована“, до оца хиландарског монаха „који после четврт века први пут види свога сина“. Сваки од ових пажљиво одабраних сегмената поетски оваплоћених, у подтексту стално прожима свест о суштинском, хуманом сверазумевању и љубави према човеку и свим његовим (овоземаљским) манама и искушењима, несавршеностима, чиме збирка добија на посебној димензији.

Али, тек у самоћи, лишен свакодневне људске вреве, песнички субјект „саображен са местом на коме је“, на даљем је путу свог духовног подвижништва, увек за један степен више у божанској спознаји. И при сусрету са божанским (који ће се градацијски одвијати кроз целу збирку, до врхунца тог прочишћења и самоспознаје божанског у последњем циклусу *Шайаѝ ѝѝишине* и *Завеѝни дар*), јединка досеже до спознаје божанске светлости, као најчистијег религиозног принципа, оваплоћеног у *Триѝѝиѝу о ѝрѝѝѝуѝању свеѝлосѝи* (тростепеног приступа „Мајци над Мајкама“, оваплоћеној у чудесној икони Богородице Тројеручице) - што производи и – песнички језик потпуно саображен религијској форми, односно враћен својој првобитној, сакралној функцији. („Скрушеник трећи пут приступа Пресветој Богородици

Тројеручици“). Преузимајући на ширем плану сакрални поетски језик, песник све више прибегава и поступку мистификације, испи-сујући најузвишеније стихове религиозне садржаје у доследној црквенословенској форми - акатисту (са икосима) и похвалама („Радуј се...“), са отклоном од било каквог ауторства „недостојног појединца“, баш онако како се писало у средњем веку („Акатист пресветој Богородици Тројеручици, преписан руком недостојног исихасте“).

Степен спознаје божанског и личне иницијације као и про-свећења, можда се најбоље очитује кроз осећање свеприсутне љуба-ви, којом се хуманистички боји свеколико постојање у овој поезији, а то је, не само љубав за човека, већ и за целокупну природу и све живо у њој, такође стављено у исказ једног од анонимних јунака овог пева:

*... О води и кори хлеба данима тирајем. И баш тју,
Где ничега немам, највећа је љубав моја
Према сваком Божјем створу:
Према змији шито воду тиије из моје зделе,
Према мраву шито у флаке уило се, у честару
Мојих подлакитица, према комарцу
Шито до миле воље наитија се
Моје крви.... (41)*

И са већ опробаним „композиционим“ механизмом, да нај-узвишеније мотиве и форму, смени секвенцама / мотивима из песни-ку такође, драге људске свакодневнице, а у функцији депатетизаци-је, све пресецају песнички монолози различитих насељеника светог места (у карактеристичним локалним идиомима разних српских крајева), кроз чије се теме остварују слике свеколике људске судби-не (самоисповедање различитих личности из „бившег“, световног живота који су нашли овде уточиште због лакомости у пићу, сумње у спасење, недостатка љубави према себи, тражења смисла живота и сл.), остварујући на овај начин јединствен лирски роман са неимено-ваним главним јунацима, који целом овом песништву дају несумњи-ву лирску дубину и епску целовитост пева.

И када се учини да је тема исцрпљена и оптимално уметнички заокружена (са већ оствареним врхунским песничким резултатима), циклуси који следе, представљају не само нове варија-ције и могућности овако зацртаног песничког концепта, већ отвара-ју и нове песничке кругове и сасвим нова поља значења, умножавајући се и разлиставајући у суптилно одабраним песничко-историјским чињеницама. Ту нову димензију и перспективу збирке, сада отварају одабрани сегменти поетизоване светогорске и визан-тијске историје (песнички одабраног, носивног детаља) од царице Теодоре и цара Јована Цимискија, преко доба иконобранитеља и „атонских препирки“, до куповине манастира Хиландара од родо-начелника прве српске државе), све то са крупним и универзалним порукама које кроз историјски предложак прерастају у универзално

искуство и порука и за савременог човека и данашњи свет („Иконобранитељи из атоске катедре стараца слуша расправе на синоду царице Теодоре, у Цариграду л.г. 843“ и сл.).

Најзад, централно место у оваквом кључу, представља свакако поетизована историја самог Хиландара, кроз низ поема које сада на модеран начин васпостављају песничку вертикалу најсјајнијег доба српске историје, устројства православне вере и овог српског манастира на Светој Гори – Хиландара („Великосхимник Симеон Немања, л.г. 1198, објављује одлуку о устројењу и даривању манастира Хиландара“, „Триптих о делима светлости л.г. 1199“ и сл.). Као лајт-мотив, свако од ових песничких поглавља „пресецају“ циклуси обраћања Богородици у канонској форми, као пример досезања врхунског песничког умећа, истовремено приказујући процес повратка песничке речи свом религиозном исходишту:

*И ујркос црној ноћи која ми усред дана свану,
Свему шћо шћело ми йрошреса и узалуд йризива себи
Ја се у Твојој йпрећој руци будим, у свечаном дану
У којем све налазим чега на свету никада не би.*

*...Таг йодигне ме зимзелена, вечна шћуја,
На врхунцу се наћем анћелског нечуја,
И шћућем с Тобом: Алилуја!*

Циклус „Богородичин вео“ може се назвати и самим средиштем ове поезије, спознајом која се спушта у само дно (библијског) мита о Богородици (али и проналаском божанског у лику „Мајке над Мајкама“, тј. женском принципу), са сегментима њене поетизоване биографије дате из перспективе (будућих) јеванђелиста. По песничком језику саображеном библијском језику и тексту, овај циклус би се могао назвати и песничком сторијом састављеном из, такође, одабраних сегмената Богородичиног живота. („Икос Богородици исцелитељки, прошаптан на самртној постели Јована Дамаскина л.г. 776 и записан руком анонимног ученика“ „Триптих Богородичиних тропара“; „Агапије Ландос Крићанин, л.г. 1641, у Венецији завршава књигу о чудима Пресвете Богородице“ и сл.):

*И ујркос свеколико губљењу и лушћану,
Немоћан да йросше истине Твоје схвайшим,
Ја се будим у Твом благословеном ћушћану,
На Твоме длану са самим собом се брайшим.*

*Таг ми душа Твојим йевом забруја,
Не дошћиче ме више йодземна, ледена хуја,
Па шћућем с Тобом: Алилуја!*

Своју пуну меру ова збирка добија у закључним песничким циклусима, којима се остварује и до краја оригинална обрада ове јединствене песничке целине. Историјски предложак из богате

прошлости манастира Хиландара, у циклусу „Чемпреси и пиргови“ само је повод за песничко поновно валоризовање историје Хиландара, кроз суптилно одабраних мотива и личне исказе (од Теодора Граматика, архиепископа Данила II „који казује своје ученику како су се Хиландарци одбранили од каталонских гусара“, до молитве „за чемпресе непознатог хиландарског црнорисца“, или молитве „анонимног живописца л.г. 1321, подно фреске у хиландарском католикону“, као и „извештаја светом Сави л.г. 1325“ од стране јеромонаха Теодула, „старешине Карејске испоснице“ са историјским „документовањем“ годинама, које овде имају не само нумеролошку, већ и симболичку функцију.

Најзад, можда најинтересантнијим, односно „најуактуелнијим“, може се сматрати последњи циклус збирке, посвећен, условно, новијој српској историји, у којој песник захвата свеукупну српску националну судбину, дату управо кроз пресек хиландарске историје. Почевши од спомена „анонимног монаха у скрипторији манастира Милешева из 16. века“, који „моли за опрост због дима у ноздрвама“, преко песме посвећене историчару Јовану Рајићу и сегменту његовог (научног) боравка у манастиру, до поема у којима бораве све сама крупна имена српске културе, као својеврсни историјски маркери и симболи његовог и српског трајања упркос свим историјским менама и недаћама (Димитрије Аврамовић, краљ Александар Обреновић, митрополит Михаило, Сава Хиландарац 1911, Владимир Ћоровић, „анонимни пуковник УДБЕ“, професор Војислав Ђурић, професор Дејан Медаковић, Матеја Матејић, најзад и симболични и неименовани „моћни недостојник“). У том песничком летопису није пропуштен да не остане неопеван ни велики пожар у манастиру Хиландару 2004. године – као весник васколиких српских недаћа у 21. веку - чиме историјско време и у овој песничкој композицији испуњава читав (временски) круг поновним враћањем у савремено доба.

Историјска врева и метеж приказани у овим поемама, као да се неутрализују новим „молитвеним брујем“ посвећеног Богородици, односно циклусом „Шапат тишине“, који представља складно помирење и својеврсно религиозног прочишћења, као врхунски циљ целокупног овог ходочашћа, али и песничког пута (*Тријих монашког завета*, преточеног у колективно – ми: „*Били смо / Али тамо нисмо боравили...*“). Најзад, сада у убрзанијој, наизменичној смени сакралног и свакодневног („Пустињак маше броду који одлази“), посебну пажњу изазивају две закључне поетске целине: „Непознати песник, с почетка 21 века, моли се да стварни живот, небески, одиста почне“, као и „Акатист Пресветој Богородици Тројеручици преписан руком недостојног исихасте“, које складно композиционо заокружују ову збирку у целини. И док закључна поема посвећена Богородици Тројеручици, представља врхунско искуство божанског и песнички артизам у доследној мистификацији, молитва „непознатог песника“, постаје завршна химна, у којој се и у доследном прозном низу (попут текста у молитвенику) речима враћа њихова изворна (сакрална) моћ, у поново пронађеном егзи-

стенцијалном упоришту, а као путоказ и за народ којем песник припада, најзад и за људско друштво у целини.

Тешко је поновити у краткој закључној оцени све вредности ове песничке књиге, које је она собом донела у српску књижевност. Чини се да скоро у српској поезији није било тако дубоке споне поетског и религиозног, тако целовито и раскошно компонованог песничких целина, као и владања, како класичним песничким обрацима и формама, њиховим иновирањем, тако и модерним песничким говором. Реч је о доследно исписаном песничком спеву, пажљиво компонованом по музичким начелима, који се отима систематизацији, формалним и типолошким анализама. По високом песничком артизму ово је и збирка врхунских естетских достигнућа, али чини се, да је њен циљ био још дубљи: приказујући процес од преласка из естетског у религиозно, ово је и врхунска, готово канонска религиозна поезија, која кроз пут самоспознаје песничке јединке, нуди и у том смислу своју јединствену поруку – то је путоказ о поново пронађеној суштини у вери, али и повратку поверења у језик и моћ поетске речи, повезане са оним најтананијим у човековом бићу, који ће, управо на овим основама, као и осведоченим хуманистичким вредностима људског друштва, вратати човека и залуталу цивилизацију поново на њен прави пут.

Жарко БУРОВИЋ

ОЖИВОТВОРЕНЕ ВИЗИЈЕ СТВАРНОСТИ

(Гордана Влаховић: *Са Саром, уз књиџу*, Едука, Београд, 2011)

Критика је искушавање литературе. Какво је оно зависи од двије ствари: литературе која је предмет тумачења и субјекта који се критички спектрира. Нећемо рећи да је то једноставно, пошто се писци међу собом умногоме разликују, посједујући свијет својих тематских и нарацијских посебности.

Гордана Влаховић се добро снашла у томе мозаику. То је могла, јер има чуло за препознавање унутрашњих координанти сваког дјела понаособ. Једнако у прози и поезији. А како је писцу својствено да егзистентном кругу припаја маштену палету, критичар је дужан да разлучи како су се у дјелу слегли ти феномени. Да ли су и колико су остварили ефектност стваралачког обликовања.

Влаховићеву не одликују пресудитељска улога. Нју занима више предочење облика дјела, његов естетски потенцијал. Присуство визијског флуида и друге уочене стваралачке компоненте. Отуда је и потекло код формирања књиге разврставање текстова. Не по хронологији објављивања, већ по слободном критичаревом нахођењу. Па ипак, све њих одликује један унутрашњи и континуирани баланс, гдје аналитичка нота поприма карактер критичарске наклоности. Таква склоност за нас је одржива. Без ње нема право тумачења дјела.

Користећи такво становиште Влаховићева није увијек имала у виду ранг колико природу дјела: форму, сензибилитет, визијске апликације, језик... Сљедећи наведени норматив Влаховићева је водила рачуна да буде, док тумачи дјело, стално у његовом предмету. Ту у првом реду мислимо на субјекатске осе у њему. Оне дају самом предмету дубљи доживљајни дискурс, који путем имагинативне нити живућу стварност претвара у лични свијет. За критичара је важно да продре до изворног пишевог доживљаја. Њега није пронашла само у Сарићевој „Сари“, него и у неким другим дјелима магновене нарације – Драшковићевом „Доктору Арону“, Кецмановићевом роману „Топ је био врео“.

На који се вид тумачења ослања критичар? Ослања се на

пишчеву свијест о многоликости свијета, која је сагледана кроз свијест о себи. Та прожимајућа веза сингуларне и плуралне стварности обитава у многим дјелима која се овдје тумаче. Тумаче се у помало подигнутом тону, што је и схватљиво. То је отуда што се Влаховићева саживљава са модалитетима пишчевих фиксација. Највећма оних који се тичу вјечних тема: љубави, смрти, тјескобе, пролазности, очаја... Теме су непромјенљиве, али су откуцаји њиховог часовника увијек друкчији. Мијене сензибилитета чине их таквима.

И ту је Влаховићева показала умијеће очекиваног препознавања. Тумачећи литературу Антонија Исаковића, за коју с правом каже да је згуснута и истанчане профилације, она је, посредством избирљиве мјере, убједљиво фокусира на пишчев поступак суочења два феномена: *смрт* и *жудњу за живото*. Сличне манифестне одлике уочава и у раној прози Меше Селимовића, гдје се, вјерујем, зачала мисао о разору крхког човјековог бића, сјајно оличеног у култним романима „Дервиш и смрт“ и „Тврђава“.

Пишући ову књигу критика Влаховићева запажа да је живот испуњен многим жариштима драма. Рекло би се да се ужурбано селе из једног мотивационог поља у друго, као облик кохерентног трајања. Како је читање књиге везано за утисак, рећи ћу да аутор „Са Саром, уз Књигу“ кореспондира са литературом традиционог и модерног склопа. За рачун једне не може се вршити отпис друге. То Влаховићева и не помишља. Она уважава вриједност. На истој равни су се нашли Душан Матић и Велимир Рајић, Антоније Исаковић и Душан Радић. Брижљивије око ипак ће пронаћи већу критичареву инклинираност писцима модерне оријентације. Зато су тумачења те врсте литературе сериознија. Са лепезом досљеднијег естетског приступа. Ако тражимо разлог за то, наћи ћемо га у већем обраћању структуралним новинама. Код аутора ове књиге запажамо и тежњу ка теоријском есеју. То је видљиво у текстовима о два романа Дорис Лесинг и у тумачењу прозе Данила Николића.

Знамо да је *ријеч* вокацијско средство литературе и веома је важно како се оно користи. Мисао у њој окончава креацијску довршивост. Незамислива је без значењске атрибуције. Иако стреми ка висју непознатице, апстракцији, она се разастире, сажима, мултипликује у разне асоцијацијске и друге кодове, а све са циљем да открије дејство свога значења. Феномен тихости или говорног праска. То је карактеристично за поетске визуре Радомира Андрића, за које критичар каже да су богате метафоричким и алегоријским одсјајима. Сличне ријечи хвале изречене су и о поезији Ружице Комар, која при ткању верса користи чаролику игру ријечи и неуобичајене поетске синтагме.

Без обзира да ли тумачи прозу или поезију, за критичара *субјективно* има доминантно важење. Ваљда зато што се из поља субјекта може кретати у више смјерова - интроспекцију, проспекцију, ретроспекцију. Феномен самоће вуче овој трећој назнаци. Није пресудно о каквом је роду ријеч. Ове особености једнако акумулира проза и верс. Начин на који се то чини, Влаховићева вјешто иници-

ра и есејистички разлаже. Посебно кад се ради о прози драмске типности. Многа дјела о којима се у књизи говори садрже такву вокацијску особеност.

Критичар се строго држи материје дјела, улазећи смјело у њен суштински слој. У јунакове тренутке самолома и распетости. Као у примјеру Саре из истоименог романа. У поразу она персонификује хероину. Биће које духом надроста сложену загонетку живота. Сва је саздана од бриге и отпора. Са неком врстом митске слике.

Лакше је бити творац свога хтјења (у менталном смислу), него творац своје судбине. То је у власти више силе. Немислосне најчешће. Ако се прате судбине јунака из анализираних дјела, видјеће се да су их многе дилеме просто располутиле. Без моћи избављења. Заговара се истина да је све пролазно и пролазеће, само не патња. Једино гдје се биће може склонити је *иренуџак*. Али пре-кратко траје. Такорећи – сине и нестане!

Да би поткријепила своје ставове о значењу и структури тумачених дјела, Влаховићева често повезује бол и отпор јунака. Стрепњу и љубав. У тај контрасни рам смјешта своје критичке опаске, дајући притом вољи човјека повлашћен егзистентни имплицат. Он је – рекао бих – по својству подударан са проницљивом Хегеловом мишљу: *Животи духа није онај животи који се њлаши ѡред смрћу, већ овај који смрћу ѡдноси и ѡистиојава*. Многи јунаци из тумачених дјела имају заправо такву егзистентну датост.

Да би се остварила комуникација читаоца са дјелом, често је нужна потпора критичара. У постизању тога циља, критичар се у много чему мора поистовјетити са писцем. Постати његова духовна антена. Мислим да је у томе Влаховићева успјела. Предата вировима пишчеве имагинације, радознало је урањала у њих. Као у неку врсту зачараног простора, који је ваљало заједнички дијелити.

Милосав Буца МИРКОВИЋ

ПОЕТА АФЕКТИВНОГ МОНОЛОГА

(Вито Марковић, Ватра под снегом, Завод за уџбенике, Београд 2010)

“После тѳри инфаркѳа, са тѳри ожилѳка на срѳу, научио сам ћуѳећи срѳем да мислим, суѳѳински. Моја лоѳика душе каже ѳоезија је озбиљно оружје леѳоѳе у борби ѳроѳив заборава. Она, заистѳа, може, у име вечностѳи и леѳоѳом доѳѳући ѳролазностѳи. Како? Ако се, наѳнућем у немоѳуће, у речима и мислима оѳворе враѳа, изненадном, случајном, ако се измеѳа сѳварно и несѳварно, реално и надрелано ако се лирски и чистѳо ѳудски, засѳираѳи смрѳи, сесѳира заборава. То је ѳо. Ниѳѳа више”.

Вито Марковић

Наш драги *poeta primas*, Вито Марковић никада није био млад песник. Никада романтичан, речит, брбљив. Зрелост је његова дошла такорећи преко ноћи: дестилација његовог стиха у једном слапу. Док су његови вршњаѳи често мењали теме, облике, расположења, он је стајао постојан као гранични камен у месту. Био је самцит, сав згрчен и сав задубљен у један стих и једну метафору.

Мишљење које пева и песма која робује испуњавају све књиге поезије Вите Марковића. Код њега нема описивања и мирних идиличних слика, пејзажа у којима се песник шета раскалашно или ѳубавних излета у којима се везу монденски стихови. У поезији Вите Марковића, елиптично, економично, са две речи и са три појма обрне се цела песма, и на једном инструменту обиће цео свет. Наш поета пева визионарски, апокалиптички истовремено, као да ће се већ сутра срушити свет задат њему и његовом говору. Његов свет је свет, час створен, час порушен, час распеван, а час успаничен, то је свет малене неконачностѳи и свет гротескне завршеностѳи, то је паклена машина која непрестано тражи од песника обѳичаѳки алат метафора. Сваком својом песмом, коју би да говором и твором учини, вавилонски надзвучном, коначном, наш поета стреми ка животним истинама, не плашећи се да наговести и добре и црне вести:

*Дахће њролазносћ, ја јурим
За звуком њосћојања,
Моџућносћ нењосћојања
Из вида не џубим.*

*Трчим, усћућ њризивам
Небо и звезде,
Трудим се да не издам
Самоћно биће, себе.*

Обавезни живот има мање достојанства од поезије; он чини великог и највећег човека гротескним, он не допушта никоме да буде херој без Ахилове пете. Поезија је безвадушни простор, једини простор у коме човек може бити онолико велик, колико је то у идеалним условима могуће.

Одиста је био у праву Милан Комненић када је пишући приказ поезије Вите Марковића, закључио:

“На граничној линији између бурлеске и јаука, игре и страха, претње и наде, на линији између стрепње и смрти, Вито Марковић искива свој чаробни лонац за поетске егзорцизме, своју магијску алатку...”

Простори су изабрани давно, ноћ је продужена. Песник је над простором мален, песников глас у ноћи далек!

*Јуче, њојогне, на рубу века,
Близу ноћи, с маџлом у очима,
Сћојим, њод брезом времена,
Слушам ѡамни шум нишћавила.*

*Смеђа крила ветѡра, у сћиху
Сунца, на највишој узвисини
Неба, надземаљску ѡоруку ѡишу:
Баџи се увис, живи!*

*Нећу! Шайћим,
С џвожђем бола у џлави,
И ѡнор је месћо за ме
За необично њосћојање!*

Песник Вито Марковић напредује кроз ноћ, али за разлику од црнила ноћи, његови стихови су кристални као да их је просејало свануће. Он физички пева пуним гласом, и метафизички допева метафизичким сугласјем! Има у његовом поетском дискурсу и нечег хотеног и нечег борилачког; удубљивање у човека који мисли под орканима и који се под орканима бори на живот и смрт. Вито Марковић, песник ахиловског кова, сав напрегнут, и наизуст говори један једини језик, који налази ту мистериозну заштиту у себи самом, не иде предалеко. Изгубљен у свемиру, Вито Марковић је себе пронашао у језику. Од почетка свог певања и мишљења, наш поета је врло добро знао да је језик, како је поводом Хлебњикова

писао Пастернак: “место где се чува лепота и смисао”.

У песничком бићу, па ни у форми, језику и кантилени Вите Марковића нема трансформација, нема истрчавања, избегавања, искуственог или искушаног. Он није песник дијалога, него поета афективног монолога. Уз срезане, нагло скраћене, па задихане, сведене стихове наслања се снажна афективна свест, час љубна, час певна, а час хулна. Заузврат његови стихови су напуњени динамитом и свечаним звуком, и атлетским мишићима. Материја стихова је засићена до краја, испуњена као саћ у кошници. Нјихова фонетска опруга подсећа на инкрустацију метала, на длетом ишаран камен. Његови симболи су згуснути, скоро нечујни, нечитљиви, али светлוצају на обрисима елиптичних метафора.

Између две речи треба изабрати мању, рекао је Клодел. Између два покрета треба изабрати тежи, рекао би Вито Марковић. Он је песник борилачког, фајтерског кова. Не брани него напада, не маскира, него демаскира, не стилизује, него реализује. Марковићева поезија би, да стигне на само дно бивања, постања, и певања, као њихове дефиниције: између два покрета треба увек изабрати тежи, а обиље материјала треба вући навише, високо небу под облаке. Горе високо, доле дубоко, што би рекао Бора Станковић. Покрет треба дохватити, и прихватити, као сидро.

*Биће сам два намршћена века,
Са осмехом, носим мач, шечем.
На месту где материја не засћарева,
Хваћам се за време
Вечних, необузданих мера,
Мрзећи прошчост и помало себе.*

Поета Вито Марковић лаутар на ногама и на трагу трагова, стреми комичној апокалипси певања, песништва, певности и пева. Свака његова песма је гнездо птице ругалице или гнездо змије младожење. И кад се опире поразима бића, када наговештава нови борилачки захват, када се смеје још невиђеном понору, Вито Марковић, призива пев пораза, досеже крај партије, бекетовске, када се смеје сопственим ранама. Бујица одрона од говора и творења, ерозија на самој улазној путањи смисла, једнака је чежњи за изрицањем до последњег даха:

*Сћојим, ћуйке, ѿлавети неба гледам,
Жестћоко сћежем душу,
Да не узлетти, као шева,
Увис, ка дивном надземаљском чуду.*

Бујично, Вито Марковић, наш лаутар: ”Кад је у телу пакао, а у души хаос, ја не ћутим. Певам и кад ми се не пева. Из хаоса речи и очаја, ненавикнут на пораз, вештину постојања поезијом увежбавам. Био бих неспособан другачије да постојим. Не бих производио мисли, снове, себе. Умро бих од досаде. Стварност би

ме прогутала. И душом и телом, као никад досад, окренут сам себи. У мени је све: моја прошлост, садашњост и будућност. У мени је, као у сандуку, спаковано целокупно време земље, историја мога бића, илузије. Као Свети Августин, у себи “*сусрећем себе и сећам се само себе*”. У том чину и обитавам. Поезија је најбоље што се моме бићу догодило у животу. Она ми саопштава шта срце мисли, а шта душа сања. Ништа битно, суштинско, не изоставља. Помоћу ње постојим, сањам, муњевито мислим”.

У свом есеју *У славу лирике* који је саставни део ове књиге, професор др Милослав Шутић закључио је:

“Песник јасно каже да је једини пут до таквог, естетског идеала – писање песама, које је за њега “*ритуал*” пун противречности, без апсолутне чистоте, као што је и крајњи резултат тога пута, завршена песма, поезија, лирика, обележен прозаичношћу егзистенцијалне стварности: нема ништа узвишено, божанско у песничком чину, помиње се (прозаични) “*песнички посао*”, писање песме није ништа преозбиљно, то је “*брчкање у реци речи*” или “*пљускање у поезији*”. Помиње Марковић “*индустрију поезије*”, а сама је песма, надамак естетског идеала, “*нередом обливена*”, да би, коначно, нестала с тим идеалом: “*с месечином заједно гине*”. Ако је егзистенција, хајдегеровски, у знаку “*ништа које ништи*”, ипак је овај фатализам подстицај за поменуто “*освајање самоће*”. Једино тако ће песник, “*лирски фанатик*”, видети себе као победника на “*лирском постољу*”, према којем га води “*лирско стварање*”. Можда је ова слика песника на “*лирском постољу*” само илузија, и јесте тако, али су, у суштини илузије једини смисао живота. Према овој истини води нас и коначна песникова оригинална дефиниција оног “*ништа*”, које често односи превагу над самим бићем. Руши се његова апсолутна превоћ пред овом песничком дефиницијом, која је чврсти спој поетског и филозофског мишљења: “*Ништа је одјек ствари, и идеја свега*”.

Јелена ПЕРКОВИЋ

ПЕСНИК ЈАСНОГ ИЗРАЗА

(Никола Шанта, *Откривање светиа*, НИУ „Руске слово“ 2009, Нови Сад)

Песник Никола Шанта је у русинској литератури присутан више од три деценије и својим стваралаштвом је један од ретких који презентује русинске песнике рођене крајем педесетих и почетком шездесетих година прошлог века. Наиме, стицајем трагичних околности русинска литература је крајем осемдесетих и почетком деведесетих неповратно остала без три млада песника у доба када се очекивао највиши домет њиховог песничког стваралаштва. Већ тада су се по квалитету издвојили, али нажалост рано отишли из живота Јулијан Нађ, Владимир Гарјански и нешто млађи Звонимир Њаради. Овој генерацији песника треба додати и необјашњиви нестанак са књижевне сцене почетком двехиљадите песникиње Наталије Дудаш, чиме је стваралачка празнина у русинској литератури продубљена. И управо то што је Никола Шанта прерано остао без својих генерацијских колега песника, наметнуло му је обавезу да својим аутентичним стваралаштвом надомести тај губитак и то у време када је то стваралаштво требало изнедирти своје највише домете. Први песнички почеци Николе Шанта, као и његово целокупно литерарно сазревање одвијало се у миљеу јаке песничке енклаве која је управо почетком седамдесетих Врбасу, дала печат песничког града и Олимпа у равници.

С једне стране помало необјашњиво нарасла потенција песничке продукције на русинском језику учинила је да поетски простор русинске литературе постане изузетно конкурентан. С друге стране, Врбас је окупљањем младих песника на Југословенском фестивалу поезије младих, утемељио високе критеријуме стваралаштва који су импоновали и били изазов за оне који су желели обстати у песничком животу града. Никола Шанта је брусио своју поезију и унутар и изван свог матерњег језичког подручја. Позитивне последице таквог стваралачког одрастања су очигледне: Шанта је у оквиру свог матерњег, русинског језика изградио префињен речник и јасну песничку слику, а шире окружење је утицало да традиционалне теме и пренаглашену осећајност и русинску духов-

ност, издигне у дискурс универзалних тема, блиских читаоцима свих језичких подручја.

Све је то учинило да у Шантиној поезији препознајемо чисто и јасно употребљен језик, без метафора које би имале вишеслојно значење. Питања о смислу живота, као темељу Шантине поезије имају јасне одговоре који упућују на веру у Творца (у најширем значењу Космички смисао), прихватање сопственог усуда, универзалну љубав, поштовање закона и ритма природе, и окрепљујући смисао стваралаштва.

Шантину поезију и прозно стваралаштво, можемо назвати “поуком за свакодневни живот” у најширем смислу значења те дефиниције. Наиме, његови стихови су емотивно интелектуални изазови модерног доба које је изнедрило бројне егзистенцијално моралне дилеме не дајући при том на њих адекватне одговоре. Све то заједно даје једноставност и читљивост што је изузетна предност када се Шантину поезију преводи на друге језике. Методолошки његов приступ поезији детектован је кроз јасно постављено питање, дилему или констатацију а читалац на крају добија јасну и разумљиву поруку, не ретко и необичну поенту али и филозофско моралну поуку што даје и тежину његовом стваралаштву. То је показао и одабир Шантине поезије у преводу на српски језик, које је *прошле године* за књигу поезије под називом “Откривање света” урадила Даница Вујков. Она се определила за шестдесетак песама разноврстаних у шест тематских целина. Упечатљиве песничке обсервације у том одабиру маркиране су у песмама у којима су питања о смислености сопствене патње али и радости, потреби вере у Бога али и сопствену снагу. Ту су и песме о снази речи, говора и стваралаштва уопште, не само као инструменту међусобне комуникације и разумевања, већ и као уточишту од планетрног хаоса. Критичари су већ давно Шантину изванреду песму “Очева јутарња молтива” оценили као антологијску, такву карактеристику има и песма “Мреже” са изванредним песничким сликама којима је иначе Шанта, попут доброг цртача, склон. Можда је преамбицизно тврдити да су тек преводом на српски језик две песме, “Шкриња” и “Матерњи језик” добиле своје право значење када је у питању Шантино песничко промишљање о језику и значају матерњег језика. Песма “Матерњи језик” која говори о томе да је Емил Сиоран на самрти заборавио све језике које је знао, осим румунског, ода је свакој речи изговореној на матерњем језику и истовремено необорив аргумент у настојању одбране аутентичних, малих језика, од покушаја планетарног комуникацијског унифицирања.

Чедомир ЛЉУБИЧИЋ

СНЕЖНИ ХВАТАЧ ТРЕНУТАКА

(Иван Лаловић: *Зимовање*, Књижевни Атеље МЛД, Београд, 2011)

У свом развоју, од искуства чула до дела маште, песник пролази кроз свет који је познат као осећај. Сензације и осећаји су у корену сваког књижевног дела. Али све док је песник урођен у своје чулно или осећајно искуство, он не ствара уметност. Он отуда мора да изађе, треба да издвоји себе из света својих чула и својих осећаја, треба да посматра тај свет. Тада, и само тада, он ступа у свет уметности.

Већ на самом почетку *Зимовања*, Лаловић нас уводи у оправдано наслућивање да је нова књига очекивани корак унапред али и искорак у позитивну преокупацију сликом. Експресионистички заокружена илустративношћу само потврђује оно што смо већ знали: да је Иван Лаловић бриљантни хватач тренутка, у моменту запажања колико и у моменту поетске трансмисије.

У песми *Уво*, упознајемо Лаловићево виђење савремене егзистенцијалне празнине и не само то, већ и да смо сви ми, заправо, рањени и оштећени. Парадоксално или не, бар у овој песми, то отуђење постаће основа новог заједништва.

Обраћање Господу је неизоставан и важан сегмент Лаловићевог певања у овој књизи. Оно је директно, упечатљиво, а естетски објекат јасан. У том обраћању истовремено се јављају и физички илузионизам и психолошки израз.

У песми *Бусола*, песник на основу обраћања Богу успоставља однос између ученика и учитеља, уметности и природе, однос између признавања фантазије и аутентичног погледа на време и место.

У песми *Обујми слейим оком овај час*, снажним замахом долази до изражаја Лаловићев осећај за слику. Ако нека песма може личити на неко чувено сликарско дело, онда је ова песма, сасвим сигурно, стиховано отелотворење Пикасове *Гернике*.

*/ Обујми слейим оком
овај час,
зајевај њеџовом крвљу,
сабери свеце и душмане,
курјаке и јаџњаг
на једном месџу. /*

У овој песми Лаловић полаже право на надмоћ своје поезије, живе и динамичне, над опширном, често злобном и најчешће монотоним прозом свакодневице.

У песми *Завичајни орах*, Лаловић у фокус поставља измештење као ментални, социолошки, поетски па и геопоетски образац. Маштарска способност аутора у овој песми је подигнута на највиши ниво симболизације, а стим у вези било би добро подсетити се речи британског психоаналитичара Ернеста Џонса: *Симболизује се само оно што је њошиснушо; само оно што је њошиснушо сџвара њошребу за симболизацијом.*

У књизи *Зимовање* поетски кругови нису одељени циклусима већ се између суптилно омеђеним целина створила једна природна граница, попут воденог тока која читаоцу нуди изазов и позив за сплаварање узбурканим меандрима надахнућа и инвенције као чисте последице маште. Већ раније поменута позитивна преокупација сликом налази своје оправдање у складној укомпонованости колорита и језика. Потези налив пера или сликарске кичице (а у овом случају је често веома тешко уочити разлику) изражавају сензуалну пут постојања и истрајавања, а тако уловљени портрети живота су изненађујуће снажни, пуни благотворне енергије.

Песма *Двобој* доноси песничку способност да приземне тривијалности окрепи снагом добијеном са извора где напојење добијају просвећени молиоци, музе и подражаваоци. Снага добијена на таквим местима је најбоље упозорење моћницима, подлим бестидницима, владарима из сенке. Упозорење након којег би могли, ако су довољно паметни, ставити прст на чело.

Песма *Ако одеш*, уводи нас у окружење које најбоље пристаје на докове Лаловићеве поетике. Проницљивом и преданом читаоцу неће промаћи да је ту, у ствари, приказан феномен протеране присутности.

*/ Ако одеш, остџави ми шџенца,
џајаца,
цвеће у саксијама,
остџави ми
џрљав џрозор,
заџорели ручак,
бушну чараџу.*

*Ост̄ави ми, ост̄ави
уек̄ ж̄ладно̄ ѓ̄аѓаја,
филмове збо̄ којих си
неуш̄ешно ѓ̄лакала
и књӣге
немарно сложене,
ост̄ави ми хаос,
блесак сијалице у ноћне са̄ће
(кад ус̄танеш да ѓ̄аманиш комарце). /*

У песми *Инсек̄ти*, долази Лаловићев осећај за хватање тренутака и његово поетско урамљивање. Човек од духа, чак и када није упућен у принципе уметничког стварања, може судити о некој појави. Ипак, он не може увек образложити своје поетско осећање. Лаловић је од оних песника који са лакоћом укусу духа и луцидно сагледавање појава спајају али и сублимишу на природан и спонтан начин.

У песми *Преко воде у немило доба*, Лаловић привржен сопственим коренима обрачунава се са модерним антисветом одлучан да остане свој.

Песме из књиге *Зимовање* које се издвајају изоштреном сликом, омамним колоритом, истинама, просветљењима, модерном језичком интерпретацијом, са осећањем за меру и без сувишних излета изван јасног и докучивог света свакако су: *Уво, Бусола, Не дам те Звезда, Обујми слетим оком овај час, Лјуљашица, Завичајни орах, Ирваси, Зимовање, Двобој, Кијавица, Ако одеш, Са бескрајно̄ језера, Инсек̄ти, Преко воде у немило доба, Имање...*

Зимовање има много значења. Ако се схвата као спољни физички свет, очигледно је да би његова копија била некорисна. Ако се, пак, под *Зимовањем* подразумева карактер ствари, онако како га схвата песникова интуиција, онда је је очигледно да је реч о луцидном стваралачком поступку, а не о подражавању природе. И у овом случају, чак и у начелу подражавања природе, постоји драгоценост подсећање на супротност између појма природно и појма вештачко које никад не ствара уметничка дела. Важно је нагласити да би друга природа, или паралелна природа, која је својствена уметности, требало да буде створена спонтано.

Природност и спонтаност неког уметничког дела су илустративни синоними овог схватања, према коме уметничка машта не дела у празном, већ је прожета осећајима и чулима. И у управо том срећном споју чула, осећања и слике, Лаловић нам обилато доноси оно право врело сунце које изгони хладно и зубато и у сред *Зимовања* отапа лед и васпоставља истину да је песма, а нарочито збир добрих и великих песама, онај најсјајни драгуљ у круни вечног лета.

Горан ЛАБУДОВИЋ Шарло

НЕКА СЕ ЗНА ДА СИ БИО ВАТРА

О књигама Милоша Јанковића: “Љубословник”, “Сановник”, “Јерејник”, “Апсурдник”, “Инатник”, “Молебник”, “Језник”, “365 љубавних” и “Небесник”, 2011)

Наслов приказа о књигама Милоша Јанковића, објављених током ове године, узет је из једне мисли Иве Андрића која следствено горе реченом има свој наставак: “...а иза вас ће остати балав траг пужа...”. Заиста, Милош Јанковић објавио је мању библиотеку ове године и тиме изненадио књижевну јавност у нашој земљи. Осим, како се то каже, класичних поетских остварења, Јанковић је објавио и две књиге од капиталног значаја за српску књижевност: “365 љубавних”, антологију љубавне поезије и сада је то већ сасвим извесно – поетску Библију која се зове “Небесник” и о којој ће публика и књижевна критика тек говорити у годинама које долазе.

Срба Игњатовић у поговору књиге “Љубословник” приметио је одиста кључну ствар везану за појавни облик поезије Милоша Јанковића: објављена је у недоба. Појавила се да траје, да упозори, да воли, да прозове, да каже, да упозори, да научи како се рецимо пише љубавна песма... Љубав, у овом тренутку, чини се једини преостали мотив и покретач, нека се, за сваки случај нађе на почетку овог приказа. У песми *Како сам волео (Тебе)*: “Од оног обичног лудака луђи, гладни губар голотиње твоје толике, твој толико, гусеница, глодар, гмаз, или истим именом назови неку непојамну немоћ, неко нама насељено небо...”. Песник нам у овој књизи даје праву љубав, као и толики други неко ће већ приметити, али ће “Љубословник” добацити даље, говорити и певати о правој љубави правим речима, несуетним. Испрљаће своје одело, огулити колена, отплатати, смејати се гласно, мирисати јој косу и мирисати на Њу, али то ради Песник. Уживо. Не гледамо директан пренос нечије љубави, срамежљив по свему па и по опису. У песми *Вежбање шуге* налазимо: “Не схватам како ти ниси умела (осим, једино, ако ниси хтела) да ме научиш говору твог тела и зашто ниси, ти – тако смела, љубављу поништила сва моја недела...”. Ипак, у песми *Дан одласка*

налазимо својеврстан однос љубави “по спратовима” од погледа све до Парнаса: “Сване, тако, дан – наизглед обичан. Дан као дан, сваком прошлом сличан, ни мање ни више од претходног безличан. Дан којем морам да будем вичан. Пијем прву кафу, исто опору као она од јуче, коју пио сам у зору и, ћутећи – пушим, тебе, уснулу, гледам, о нечем другом да мислим себи не дам, већ само о разлогу те упорне потребе да и данас покушам да напустим тебе”.

“Љубословник” има свој снажан ослонац у нашој традицији што увећава његову вредност обзиром на богатство лирике, љубавне, пре свега. Недоба нема моћ сагледавања. Недоба има моћ несагледавања. Несагледиве су последице овог Недоба. Али давно се рекло да што разум не уме, љубав превазилази.

Хегелијанска са једне, Едгар Алан Поовска са друге стране, друга књига у овом приказу, “Сановник” добацује по дубини до француске и у вис до руске симболистичке поезије. Књига која се самим тим по овом опису налази на Крсту разапета, бави се филозофским истраживањем и успева у покушају да на сцену постави сваку песму из ове књиге понаособ: са глумцима и дидаскалијама у којима се ништа не понавља, иде се чак за корак, два, дуже од препоруке Лоренса Дарела из “Александријског квартета”, о чему сведоче и наслови песама: Е. А. По једе ђеврек, Манделштам у белом, Бодлер на нишану, Симболисти вежбају надреализам, Чекајући себе, Лишен свих права, Статусно питање, Празне заграде... Посебну пажњу скреће песма *Берђајев њије вино*: “Смеју ли добри – добра ради, победити зло – зло чинећи и смеју ли се надати награди ако зло су хтели, злом, претећи, пита се Берђајев, у париској кафани, наднешен над чашу црног вина, свестан да одговором мора да брани и право на постојање више истина...Мора да је Господ све то уредио и свакој појавности доделио суштину, само није, још, све људе убедио да не траже другу, ван Њега, истину, нити им је открио сврху зла у свету и сме ли се злом за добро борити, као ни шта човек – у том колоплету, може души својој навек учинити”. Неочеивани стиховни призори у овој књизи својства су песника који умеју да користе Божје длето и из којих се Господ труди да проговори онолико колико то Господ жели, дајући нам некада само у благим акварелима назнаке након којих се питамо да ли је то облак или брод? Умешност Милоша Јанковића и та врста дара и мера за знање и филозофију религије и религију филозофије где се преплићу наизглед исте, али посве различите идеологије доступне су нам у овој књизи. Јанковић, ког знамо и као песника религије и родољубља у свом романтичарском смислу, књигом “Сановник” показује нам да осим маузера упереног у Бодлера на беоцугу сна и крчма има своје место у проспекту “светих места” јер и она, на свој начин, покушава да дохвати недохватно или му се помоћу вина или коњака попијеног са Симон де Бовоар и Жан Пол Сартром приближава. Пред крај књиге, наилазимо на песму која се зове Песмица и наизглед стих – бројалица, пре бисмо рекли стих – истиница или стих – опасница:” ...Вук Бранковић, ипак, није издајица, а ни ова песма није бесмислица, него сонет писан под фењером свица”.

Трећа књига која нас води корак даље у богатом опусу Милоша Јанковића јесте небеска, дубоко религиозна књига песама “Јерејник”. Ово је истинска Антологија о српским патријарсима од Светог Саве до Патријарха Павла. На једном месту, сви наши чувари стада, сви наши небеснословци, опевани достојно свога времена и своје борбе, својих заслуга и снаге вере у себи и српству васколиком. Тешко да сам срео човека попут себе који је знао да наброји више од пет патријарха СПЦ, а и тих неколицину знамо сви, чак много детаљније они који се баве “аналитиком” СПЦ у интересу оних који им обогаћују текући или жиро – рачун. У овој књизи, енциклопедијског значаја и неоспорне поетске вредности дознајемо све о нашим патријарсима у стиховима који надилазе време, недоба (опет) и невреме. Зато је много већа вредност у стиховима од наших импресија, *Свети Сава*: “...Живот је трептај, у патњу уткан, за сваког ко се као човек роди, промисао је дар, под кожом стуткан, а бестрашће пут што ретке води. И не може смртник самосудан бити, ако му се Господ Истином не јави, без надумног људске кидају се нити, и у калу големом душа нам се дави...”. *Јоаникије Први*: “Шта ћу, и где ћу – молитвом питам, служим Небу, док по земљи скитам, а слова вечности не умем да читам. Ја, земља, земљом – у земљу хитам”. *Сава Четврти*: “Двадесет година носим жезло, у царску силу и сујету огрезло, и њиме, таквим, веру тумачим, сам себе творим, па обезначим, и њиме се таквим, јавно дичим, све што јесам да не обезличим, а труд ми је зарад вишег циља, зарад небеског, на земљи, обиља, из кога ће једном, ваљда, да стаса и мојој души сламка спаса”. *Никодим Други*: “Кукувија гнездо свија, без колевке сва Србија. Сред ребара пелин клија, спепељена сва Србија. Морија нас гладна вија, опустела сва Србија. Разрок демон у нас зија, у црном је сва Србија. Лазарева глава сија, Христова је сва Србија”. *Гаврило Трећи*: “Бог ми је дао муку безмерну, да збирам расуто и пукло спајам, јалов да будем у кужном времену и стопут кројено опет да прекрајам, да гулим кожу где коже и нема и цедим дреновину, сувљу од себе, да данас не знам шта ми јуче спреман, а да срце од сваког сутра зебе...”. *Варнава*: “Кад се све сведе на праву меру, па све што није пређе у јесте, и душа крене у супротном смеру од овог у коме се грехови мресте, ваљда ћу смети мирно, без страве, да себе погледам у другој стварности и сан да досањам, сред небеске јаве, вољној да мене, погрешног, угости...”. Имати ову књигу у библиотеци крај књиге Ивана Негришорца “Светилник” представља богатство историје и језика у стиху са једне и историографске факте опеване моћним гласовима са друге стране. Свако време било је време одрицања и време борбе, страдалничко време и време неизвесне обнове јер зора новог дана увек има свој најгушћи мрак.

“Апсурдник” је књига која се може назвати и “Срицање Европе”. Био је Драшко код Млечића и вратио се. Био је Милош Јанковић широм европског земног шара и ту своју, путничку поезију сместио у књигу “Апсурдник”. Драшкова осећања и описи имали су свој циљ. Јанковић није подлегао том осету. Штавише, говорио је и пропевао своје доживљаје јасним и прецизним језиком, призем-

љивши се у овој књизи попут истинског путоказа, саобраћајног знака укрштених друмова Европе. Књигу отвара мисао Лава Шестова: "Човеку који све зна не преостаје ништа друго него да себи просвира метак кроз главу". Возећи се кроз Мађарску песник осећа: "Возим крај житних поља и замишљама напад хунске коњице. Можда би Европа данас била боља да има нешто неевропскије лице". У сјајној песми *Словенска фуџа* Јанковић каже: "...Делила их царства, делили их Христом, делили се сами – оним за чим не маре, подједнако луди, вечито на истом: И данас су варвари за европске варваре".

Нашавши се у Пољској, у Аушвицу, приликом обиласка једне велике бараке, песник у фусноти испод песме Непослате дописнице види да је та барака пуна ципелица деце страдале у овом логору: "...од људске косе – тепих. Завређује стих. Од зубног злата – полуга. Стиху се руга. Трајемо упорно. Иста нам клица. Наша – из Јасеновца. Њихова – из Аушвица". На другој страни Јадрана, у граду Лидо ди Јесело, песник бележи: "...Продају се мајице, подметачи, чаше, видео сам, чак, и пешкир за плажу. Мусолини, насмејан, са тањира маше или, руком дигнутом, поздравља стражу...". Сусрет са Бечом, том Вијеном царском осликава Разгледница на којој запажамо стих *Шенбрун*: "Видео сам кревет оног Фердинанда. Нешто је већи од Принципове ћелије. Велики је, скоро, као људска нада да ће једном бити што бивало није". Срба Игњатовић у поговору књиге записује: "Будући да је исписивао поезију а не трактат Јанковић је у свом захвату већма одрешит но изричит. Нјегово певање подразумева да, ипак, постоји Вишњи Судија, док је песникова улога самеренија и скромнија. Уколико се, пак, може рећи да у овој поезији има и елемената ангажмана, онда је он – без обзира на подразумевање формалне разлике – брехтовски, мада би се набрајање могло запутити и ка Мајаковском, нашем Драинцу, Црњанском, и тако све до Софокла, ако не још дубље и даље". Како се мењају градови и државе, тако се мења ритам целе књиге, од везаног до слободног стиха. Нашавши се у мору апсурда, забрана, опомена, тековина казнене политике, песник се пита каква је то слобода и чему стреми? И да ли су након великих ратова Хитлер и Мусолини и даље наши непријатељи или ликови са сувенира који ваљда буде емоцију куповине? Слатко – горко срицање Европе у књизи "Апсурдник" није паролашко, није форма плаката, није евроскептицизам који се однедавно дели у више малих евроскептицизама: евро – финансије, евро – немање става, евро – задужена и презадужена Европа итд. Јанковић није противник чак ни ове и овакве забринуте Европе, он је Европљанин свестан да Стара госпођа треба да буде ипак "мало неевропскија".

Библиотека "Клокотризам на делу" коју води и уређује Брана Вељковић, објавила је следећу књигу нашег приказа опуса Милоша Јанковића која се зове "Инатник". Након ишчитавања ове књиге осим аутобиографског момента који сине попут месечине или зрака од сунца у зору, читаоцу се искрао и један израз: тврда књига! Својглава, тврдоглава, недоказана, решена, окована и откопчана у

исто време. Бритак опус Милоша Јанковића дат у безброј минијату-ра осликавају стања човека у свим ситуацијама које ово недоба изи-скује на сваком кораку. Прва песма приказује пејзаж наше самозван-не “нове елите”: “Живим у свету који не разумем, уз људе које, углавном, жалим и мада сви мисле да живети умем знам да немам чиме да се хвалим, јер ово што живим није одистински, нити је нешто хвале вредно: висок сам зато што су други ниски и вредим ако се пореди безвредно”.

Минијатуре Милоша Јанковића из ове књиге могу се пред-ставити осим у кафани и на улици, у позоришту, галерији...као сти-хови: “Постоје потребе чији је смисао у томе да не задовоље. Можда је тако и боље. Постоје жеље чија је сврха у томе да се не остваре. Ако се остваре – неке се покваре. А неке остаре. Постоје узроци чија је суштина мање важна од последице. Погледај, на пример, моје лице”. Инатни клокотризам Милоша Јанковића нуди нам *Ойцију*: “У једном од живота. Не стижем од живота. И то је део живота. Имам више живота”.

“Молебник” је књига поезије коју је Брана Црнчевић описао као разговор песника са Богом:” Али песник такве разговоре заиста и води. Дужих разговора у српској поезији са Богом од ових које води Милош Јанковић нема. Помислио сам да Милоша Јанковића истовремено насељавају Иван и Аљоша Карамазов и да, у два гласа, певају Јектенија, свако по своме”.

Јектеније осмо, истовремено покајничко и громко дозива нас: “Помени ме, Господе, макар по глупости, по одважном очају, по разорном бесу, као Господ љубави – мржње ми опрости, не дај да ме жеље у нигде однесу, спаси ме, бедног, закона логике, Теби се може што никад не бива, спаси ме сујете и патње велике, у којој ми нада у могуће пребива и дај ми само јасно да сагледам то што си Ти са мном наумио, и још Те молим, пре него се предам, не ломи ме, Господе – сам сам се сломио”. Било је, разуме се, разних песама и књига посвећених Господу, али рефлектор је овог пута усмерен на ону поезију која се са Господом свађа или се очекује немогуће. За то више – мање служе звезде падалице, али неки песници сматрају да им је то мало па од Господа траже све од награда и признања до тога да Аљаску врати Русима.

Зато је поетски и филозофски дискурс Матије, Ђорђа, и даље ка генерацији коју предводи Милош Јанковић до Зубовића, Милице Ненезић и других онај који ће остати и у “олујама и ноћима без Господа”, штавише и божанствена песма “Старозаветна” Драгана Мравића броди таласом Господа.

Друго поглавље “Молебника” обележили су *Тропари*: ”Изазван својим немирима, Јанковић открива свом читаоцу порекло и утемељење свог песничког богослужења, показујући, понекад иронично и немарно, да га за веру, теологију, за личне и песничке немире, везује велика руска филозофска и теолошка мисао. Ко у Јанковићу тражи образованог русофила наћи ће га у Тропарима...” (Црнчевић). Читајући сва три чина књиге “Молебник”: Јектенија, Тропари и Службе имамо осећај да је пес-

ник другачији, да је мењао себе, постигао јединство са природом кроз смене годишњих доба, унео у себе три најпознатије месечеве мене и напoкoн да имамо три Милоша – вишегласје. У *Службама*, Срба Игњатовић примећује: “Реч је прво о блаженoпoчившем патријарху Павлу, али и о новомученицима међу којима посебно место има песма посвећеној малој Милици Ракић, трoгoдишњoј девојчици из Батајнице која је 17. априла 1999. пострадала у родитељској кући као жртва зверске НАТО бомбашке кампање”. Песма која има свенарoдну вредност *Служба новомученици Милице батајничкoј*: “У Милице – густе трепавице (у Милице никакве кривице), у Милице – вите плетенице (у Милице никакве кривице), у Милице – душа безгрешнице (у Милице никакве кривице), у Милице . крила рајске птице (у Милице никакве кривице), у Милице – анђеоско лице, свето лице да памте убице, у Милице новомученице”.

Књига поезије “Језник” oвенчана наградом “Раде Томић” уводи читаoца у познати свет: упознај себе самог да би могаo спoзнати друге. У поезији Милоша Јанковића преиспитивања и самoспoзнаје чешће су горке, беспoштeдне, искрене, свесне него слатке и ирaционалне – толико блиске сваком од нас у часима самоoписа и истраживања сoпства или недовoљног налажења себе у другима уместо нас, даље, води у сујету, машту и сањарење док се прилазна стаза руши и нема нам повратка. Јанковић свог читаoца не ускраћује, не oграничава да крене тим путем којим се често иде. Нити пише да би нас од тог наума oдвратиo. “Језник” oтвара својим стихoвима Бранко Миљковић: “Што је високо ишчезне, што је ниско иструли”. Снажна песма *Иниензиван oсећај зађења* смештена у два колoсека који се мало – мало укрштају пред железничким станицама: “Са сваким даном који некако претрајем све ми је лакше да прихватам истину да се ја, заправо, без борбе предајем и немо пристајем на задату судбину, јер све што чиним, а чиним мало, служи ми да слажем да ми је стало, док, истoвременo, oно што не радим сведочи колико се свега гадим”. Даље, у oвој oсобеној књизи посебног језика, чека нас песма која нас подсећа делом на Савете младом писцу из пера Данила Киша, а делом на једну кратку повест o сујети Умберта Ека из књиге “Како сам путоваo са лoсoсом”, али само подсећа зато што Јанковић у песми *Награђена пeсма* каже: “Постоје награде које служе да награђено oјаде и награде дате да награђеног oгаде, награде додељене зато да заваде и oне примљене из чисте досаде”.

Антологије су углавном идеалне за oпшта места, oпшту сујету и јетку забринутост. О томе сви имамо своје мишљење као да је Антологија буџет, локални акциони план, план и програм рада за наредну годину и друго. Као да Антологије приређујемо сви, чак и тада би се “поджапали” ко ће бити први а ко у средини и зашто. Антологије су незахвална ствар из само једног разлога: oне су лична ствар приређивача или групе аутора и разлoзи којима се руководе сасвим су личне природе, ствар oпредељења. Књижевна критика је следствено томе сасвим разумна када говори o Антологијама јер припреминити једно такво капитално дело oгроман је труд

приређивача и увек треба ценити тај труд уколико наравно исти није узалудан или има одређене намере. Потом се књижевна јавност дели на оне ЗА и оне ПРОТИВ, а има све више оних који су ЗАПРОТИВ у исто време, у зависности. Читаоци, љубитељи поезије не маре пуно за то и уколико им се Антологија допадне биће то љубав на прво читање далеко од полемичких тонова сујете.

Антологија “365 љубавних” обухватила је љубав у своје окриље потврђујући да је лирскост заправо вечност тренутка, и то оног када се читалац сретне са љубавном песмом. Савремена технолошка чуда нису имуна на српску љубавну поезију. Хладан, неретко безличан интернет, презасићене друштвене мреже и блогови озаре се на трен, на час, на дан, када у виду *џоси-а* засија љубавна песма. Сваки дан по једна песма, чак и за онај “преступни” дан из пера самог Јанковића. Антологија Пере Зупца “Пелуд света” и ова најновија “365 љубавних” имају коме да се преписују, рецитују, узму тек стих или два и сместе у какву смс поруку после које може да потекне море слова, у дописну карту, разледницу, писмо, мејл...и то је понајвећа вредност поезије.

Књига којом завршавамо приказ поезије Милоша Јанковића, капитално је издање. “Небесник” је уз “Светилник” Ивана Негришорца књига најближа подвизивању поезије ка Христу и, такође, на најбољи могући начин у овој поетској Библији, Милош Јанковић стапа поезију и религију у идеално јединство. “Небесник” је филозофско – поетско дело. Одуховљење света вечна је ватра поезије. Онолико колико је љубав њена домовина. На овај се начин, са друге стране, од религије очекује да не буде само духовни вођа, већ и да све израженије празнине опскурне стварности световног дела човечанства испуни разумом, добротом, племенитошћу. Постоје поетике и које трагају за вредностима света у стварима и облицима код којих се инсистира у толикој мери да силом прилика попримају обличја парарелигије. Филозофско – религијски концепт у поезији доводи нас до спознаје и у нама открива беоцуге духовног и научног. Претпоставља се да овакви мисаони процеси захтевају извесну ерудицију духовног и поетског трагача. И читаоца који ће следити тај пут и наћи себе у оној мери, у којој му то спознаја допушта. Милош Јанковић поседује ту врсту знања: између поетизоване религије и духовне алхемије која је у стању да спознање подели. “Небесник” је састављен од трокњижа: Светачник, Старечник и Отачник. Житија светих по јулијанском календару, својеврсни наставак “Јерејника”, али са том разликом да “Небесник” јесте већ сада велико откриће за српску културу 21. века. Тим више јер је реч о поезији, тако да у минијатури (у односу на лирску прозу, приповетку, роман) имамо вансеријски домашај. На једном месту, у неколико стихова тек, стале су биографије, хагиографије и надаље: религија, филозофија из живота светаца који се празнују тог дана. Овакав подвиг у српској поезији, култури и науци вредан је сваке хвале јер није рађен фабрички, кампањски, на задату тему одређеног јубилеја. “Небесник” обухвата наш духовни и световни живот од дана када постасмо следбеници Исуса Христа. Многа су замајавања стала на

нашу земљу која ишту од нас да прихватањем “вредности”, “одговорности” и “домета” смањујемо себе на зрно соли па и то зрно по могућству неслано да буде. Уздајући се у књигу каква је “Небесник” имамо сабеседника, филозофа, корен, традицију и пут којим треба ићи контра “тековина”.

“Сходно томе и Милош Јанковић изабраним примерима личног подвига православних светитеља кроз поезију указује да се за врлину треба изборити, да је за то потребан ум и самопрегор, који и он улаже стварајући врло захтевну религиозну поезију, која почива на строгим правилима, великим песничким захтевима и завидном песничком умећу да се тај циљ до краја реализује” (из поговора Милице Јефтимијевић Лилић). Константин Велики и Царица Јелена којом је означен 21. мај пригодно осликава “Небесник”: “Овим побеђуј небо му каза, Крст је доказ свих других доказа, јер све што живот човеку твори, то је на Крсту и Крстом говори, и сам се крсти и крштен буди, по мери Крста ти царски суди, воља је царска од овога света, не чини да вољи небеској смета, и заувек знај, у души, страхом, да прах си био и бићеш прахом ако те сујета твоја сколи а облак ти гордости савест оголи, већ нађи врата што небу узводе, слободан буди од царске слободе, и Крст пригрли што небо Га јави осим на шлем и у срце Га стави”.

Тихомир ПЕТРОВИЋ

ЛЕПОТА ЈЕЗИЧКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ

(Љиљана Јањић, *Изабрани кључ, Руковети нових и старих песама*,
Удружење писаца Лесковац, 2010)

У средишту певања ауторке *Изабраног кључа* је човеков интимни, богат, разноврстан и противуречан свет. То је пунија, садржајнија слика живота: љубав, лепота, истина, правда, завичај, пролазност, смрт; универзална и свевременска хтења и расположења.

Уметничко приказивање, као и свака конкретна представа, није просто подражавање голе стварности, већ приказивање, по природи ствари, нове, друкчије творевине. Креирање је израз полифног прожимања стварног и нестварног, реалног и идеалног, свесног и ирационалног садејства маште и интуиције као појачане емотивне енергије. Општа интенција је виши степен устројства, чвршће и доследно уређење речи и мисаоних целина. Ауторка, у смислу ових констатација, ствара без неког удаљавања од самог догађања, односно од главне линије која обједињује све остале и којој су све остале подређене.

Пред читаоцем је текстуално-контекстуална и звуковно смисаона стварност. Дочарана у размерама „вероватног и могућег“, у статусу „као да“, поезија Љиљане Јањић је, као и свака добра поезија, једна преобразена, привидна стварност, сенка објективног. Она је, књижевнотеоријски узев, продукт ауторкине опсервације и мисли, састављена од непознатог и видљивог, многострука и трансформисана у јединствен фикцијски контекст.

Ауторка се не задовољава уобичајеном сликом распаљеног жишка, пута, плаже, талоба, осмеха, сусрета и сличног, него трага за суштином и дубљом стварношћу. Постава да се у човековој души догађа узбудљивији живот него у спољном свету, усмерава њену поезију више ка унутарњој, психолошкој карактеризацији ликова, појава и описивања стања свести. Бекство од збиље, скривање у апстрактно и ирационално, унутарње превирање, универзалне теме, маса емпиријских и случајних факата који дају стиху примарно документарно-научну грађу и проширују га на некњижевност,

нису примерени њеној концепцији. Нуди се једна изломљена реалност која доноси нове еквиваленте старих симбола и мотива.

Лирику Љиљане Јањић конкретизује својеврсно тајанство и чаровитост. Као тежња да се сликом хвата живот у његовим најдубљим покретима, оствари „најкраћи пут у живот“, еквивалент сликовитости и симболичности, њен стих носи нечег непрозирљивог и сновног. Посреди је исказ скривен у биће језика, у ономе што лежи као неизрециво на дну песникове душе, исказ саткан од мисаоно неухватљивих састојака.

Песништво ауторке *Изабрано* кључа поистовећује се са лепотом језичке манифестације. Понирањем у дубље и скровитије слојеве речи, ауторка песничких руковета *Распљени жиљак*, *Сунчане капи*, *Чипајући Превера*, *Прстиа судбине*, *У беспућу снова* и *Носилац* тражи својим сензибилитетом паралелизме међу тим речима и асоцијације. Естетско је у структури стиха и у чистој игри, у стетским квалитетима чија валидност има основу једино у њима и њима самим је недвосмислено одређена.

Отвореност ка новоме тесно је повезана са стваралачком природом човека. Без индивидуализма, без дубоке искрености и топле непосредности, као што је познато, песничко дело губи своју заводљивост и омамљујући магнетизам. Израз спонтаности и неаприорно одабраних стваралачких амбиција, песништво Љиљане Јањић јесте у освајању језика, у одрицању од очврсlih појмовних значења речи и напуштању ритмичких облика који су изгубили своју магијску моћ. Одступање од стандарда и осећања различитости, најдрагоценији је показатељ вредности.

Свакоме је остављена пуна слобода да на своју руку ствара и тумачи. Креативна независност ове поетесе није разуздана самовоља која води у вербализам, произвољност и искушење да се нешто да боље него што је сам живот, већ умеће које рачуна с врло одређеним детерминацијама, које се мора тек посебно уздићи изнад таквих детерминација.

Богатство ауторкиних непосредних осећања, ухваћених у њиховим тренутним покретима, или појединачне помисли које изазивају најразноврснији предмети и појаве, најинтензивније и најзгуснутије емоције, плене пажњу, активирају мисао и узбуђују.

Уметност је у својој суштини новост. Особитост у садржини и форми – као иначе у животу – има цену самим тим што је ретка. У књижевности, оригиналност – потврђује се то на примеру збирке песама о којој је реч + има изразито вредносни предзнак. Појам оригиналног је у исто време релативан. Песништво, наиме, Љиљане Јањић, у својој појавној самоприсутности, јесте у томе да се већ позната ствар види под другим углом и изрази на свој и израђен начин. Представљеност и изразитост њене поетике је у комбинацији и позајмицама неких елемената који, у друкчијем контексту, блесну на посебан начин.

Вредност стихова Љиљане Јањић лежи у фикцији као везивном ткиву мисли и осећања. Пројектима властитог духа и интелигенције, поетеса хвата и саопштава у појам и слику, сувопарним

чињеницама даје прикладну и допадљиву форму, гради вероватне и узбудљиво делотворне слике. Игром имагинације и збиље стварају се уверљиве ситуације, призори и ликови, обликује свет који изгледа вероватан и претпостављив.

Језик Љиљане Јањић је без дивинизације, схватљив. Говорење на неупадљив и крајње ненаметљив начин, уметничка економија и прецизност, у значењу редуковане китњатости и рококоовске декорације, јесу стилске врлине певања и мишљења.

Лепота песмарице *Изгубљени кључ* крије се у вишефункционалности језика и начина казивања; у речи или скупу речи које, изузетно, треба разумети апстрахујући њихово непосредно значење. Огледа се у одступању од логичког, у поруци која је у контрапункту према афективној, у конотацији, у другостепеном стилском ефекту. Слике многоструких значења, асоцијације метафора, симболи, звучне експресије и други елементи стилског украшавања, правдају оцену да је реч о песмарици завидне вредности.

Шраг ишчишаваша - Тихомир ПЕТРОВИЋ

Бранислав ЖИВАНОВИЋ

ПМС КАО МЕТАПОЕТИКА

(Владислава Војновић, *Пе(еМе)Сме*, Културни центар Новог Сада, 2010)

*Нишња не разликује њесника од дружих мушкараца и жена
осим оних њренушака – рејких иако учесталих – када се осећају
као неко дружи.
Октавио Паз*

Поезија Владиславе Војновић је лирско-дескриптивна, са пробљесцима парадоксалне рефлексивности. Њена доминантна јединица је слика. Војновићева користи слику као метафору, параболу, као дубински и конотацијски језик и као грађу која својом парадоксалношћу и наизменичним претапањима ствара спектакалске одсјаје контроверзног света. У питању је поезија са извесном опуштеношћу, урођена у садржину свакодневнице у којој налази материјал за своје певање, склоно дужој наративизацији у краћој, слободно стихованој форми. Војновићева имагинира технолошку, сцијентистичку и, пре свега, мушку доминацију овог века, али и баналност савременог тренутка, наспрам напетости коју зрачи субјект у средишту непрегледности и одсуства смисла.

Збирку сачињава тридесет осам песама подељених у шест циклуса, и последњом, тридесет деветом, епилошком песмом у одељку „Реч ауторке“, која дели наслов збирке.

Збирка *Пе(еМе)Сме* говори о психолошким и емоционалним осцилацијама песничког субјекта. Измењено стање свести, узбуђење, рањивост које се артикулишу кроз креацију, писање. Пем-ес, односно пременструацијски синдром, је, како стоји у поговору чији је аутор др Иво Беленовић, „психоендокрини поремећај с биолошком, психолошком и социјалном подлогом. ПМС у израженим случајевима може значајно утјецати на здравље жене и квалитету њезина живота. Најчешћи симптоми су умор, емоционална осјетљивост, психичка напетост, пораст тјелесне тежине, главобоља, болови у трбуху, промјене расположења, поремећаји у понашању, друштвена изолација, плачљивост и промјена сполне активности“. Поменути подаци су свакако драгоцености за мушку популацију читалаца. Дакле, песме су сведочанства једног стања

свести, али и телесних измена и померања својствених једино женској популацији. Збирка нас упућује на оно што се у теорији књижевности назива „женско писмо“. Одлике женског писма су пре свега заједничке инспирације које проистичу из алтеритета. У овом случају то је *женскост*. Другост, каква је одређена друштвеним структурама и културним системом који се заснива на начину мишљења и поступања мушкараца: „Да ли сте већ чули да / је женама несвојствено апстрактно мишљење?“ („Да ли сте већ чули да... 2“). Да би се женскост што боље и више афирмисала и осветлила, поборнице овог усмерења окрећу се ка структурама у тексту које нису ни присутне нигде другде до у пишевој свести, те језику који води до оног несвесног у човеку. Дакле, није само размишљање о начину на који жена пише женско писмо, него о томе због чега она не може другачије писати. Наравно, то се може објаснити тиме што је *лозоценџризам* као владајући принцип нашег гледања на свет „фалократичан“, односно сав у знаку мушке доминације, те су и сви модели које производи наша култура, у суштини фалократични, а скупа са њима и језик, који, сходно томе, репрезентује овакве моделе. Женско писмо је омогућило афирмацију жене и равнање са мушкарцем на креативном пољу упркос биолошкој детреминисаности: „Опуштено и натенане / стварно причамо о поезији, / не њушимо се под реп. / Он каже сасвим је престао, / нема више ту енергију, / нема очајање, ни усхићење, / нема осећање / да ће да препукне.“ („Пе(еМе)Сма“). Другим речима, једино је било неопходно пронаћи језик на којем ће проговорити, јер и језик је у мушкој доминацији. Међутим, неоткривена женскост или женска страна присутна је и у делима мушких писаца. Наравно, не треба пажњу усмеравати толико на поређење женских и мушких традиција у књижевности, него управо на откривање различитих искустава у досадашњем развоју културе. Теме, проблеми и форме у књижевности јесу исти, но, жене их другачије обрађују. У том погледу, Драгиша Живковић поводом ове одреднице у *Речнику књижевних џермина*, истиче још и то да се могу разабрати четири битна искуства: „искуство тела, јер женско тело не функционише као мушко, те је и текст, сходно томе, више казивање тела него обликовање слика; потом, искуство са језиком, где се сматра да је жена више заокупљена уграђивањем семиотичких елемената у текст, док мушкарац више оперише симболима; затим, искуство психоанализом, онаква каква је до сада примењивана, што се критикују, па се и Фројду пребацује да је његова теорија *женскости* биологистичка и онтологизирајућа; и, најзад, целокупно, различито условљено искуство културе. Тако представнице *женског писма* настоје да доведу у питање постојеће мушко друштво, коме је одувек својствена жеља за безграничном доминацијом како над женом тако и над природом уопште.“ Дакле, како овде није реч о било каквим песмама, него о одређеној врсти песама – *џеесмама*, како гласи песникињин неологизам, могли бисмо рећи да је посредни наговештај метапоетике.

Грађа Војновићкиног дискурса је илустративна лирска нарација која се углавном групише око извесног догађаја из којег се асо-

цијативно и параболом извлаче одређена/универзална значења. Простор којим се креће је пре свега лични, приватни простор свакодневнице, обичних ствари, обичних људи (породично окружење, круг пријатеља, супружника/љубавника) чији се односи продубљују и разјашњавају коментарима песничког субјекта. Догађај који се приповеда приближава се читаоцу кроз слику, експресивним описом, а његов ефекат бива интензиван, с тим да се на тај начин у семантичком смислу не доприноси нужно самом наративу. Могли бисмо рећи да постоји владајући модел према којем су песма Владиславе Војновић структуриране. Оне углавном почивају на одређеном ставрносном претексту, који подразумева догађај искушен од стране песничког субјекта, то јест, одређену наративну структуру која се излаже и око које се гради песма. У складу са тиме, оне су најчешће реминисценција и/или почивају на реконструкцији прошлог догађаја, или пак догађају који у процесу писања бива узет за полазну тачку, а доведиће до одређеног обрта и поенте. Када говори о обичним стварима, она их користи за исказивање одређених концепата, који су често само у асоцијативној вези са ситуацијом која је приповедана. Војновићева се труди да на ироничан начин коментарише извесне еманципаторске концепте женског писма, покушавајући да разоткрије двојност, али не и дволичност женског субјекта. Најзад, како вели Октавио Паз, „поезија је надполна активност, а песник мора у себи да обједињује и мушку и женску страну“.

Када се све ово узме у обзир, разјашњава се целокупан песникињин поступак писања и компоновање збирке, одабир тема и позиционирање женског принципа. Индикативно је колико је поетички и дескриптивни потенцијал збирке умањен често баналним сликама и општим местима, те разузданом расписаношћу, преписаним метафорама, поређењима и преплитањем свеприсутног ауторкиног и лирског „ја“ у фреквентном току свести. Лишена иронијске дистанце, иронија као средство губи своју функцију, а слабо реализована стилизација оставља вишак непотребног биографског материјала у песмама. Уплив оваквих елемената оптерећује песнички говор и садржај, а потреба за таквим самооспљавањем само сведочи о драми идентитета. Осетљивост лирског субјекта, који ће прибегавати баналном пре него патетичном, нажалост, бива неуспешно депатетизован учесталом употребом драматичног интерпункцијског знака – три тачке – на крају песама.

Иако модернистички освешћена, збирка *Пе(еМе)Сме* је, за разлику од прошлих Војновићкиних песничких збирки, само делимично остварен песнички пројекат, са оскудицом језгровитости и захтева. У њеном песничком изразу нема нарочитих, неуобичајених решења или одступања када је реч о граматици и синтакси; изузев инвентивности на плану наслова збирке и наговештаја метапоетике, нема неологизама или других фразеолошких реткости. Међутим, има спорадичне употребе жаргона, хотимичних вулгаризама (псовке), фраза, дијалога, флоскула и живе речи уопште. Најзначајније или највредније песме збирке чине управо аутопоетичке и метапое-

тичке песме, односно *пеемесме*. Одличан пример представља епилошка пеемесма „Пе(еМе)Сма“, која је, заправо, програмска песма и осветљава читаву збирку и песнички поступак. Што се тиче приповедног поступка у збирци, он је по правилу већма аутодијаге-за, а ређе хетеродијагеза. Учесталост исповедне лиризације само захваљујући стиховној организацији сугерише да текст читамо као песму, а не као лирски запис или дневничку белешку.

Радмила Гикић ПЕТРОВИЋ

СЛОБОДАН ЕЛЕЗОВИЋ: ЈЕДАНАЕСТА ЗАПОВЕСТ
(“Прометеј”, Нови Сад, 2010)

Слободан Елезовић (Врбас, 1952) збирку прича *Једанаестџа зајовестџ* започиње реченицом о људима у “кожним мантилима” и тиме наглашава и наговештава сиже своје четврте књиге приповедака. У првој причи “Људи из кавеза” дата је потресна прича Гојка из улице Данила Бојовића у време Информбироа и дугог језика а кратке слободе, као и време црногорских досељеника у војвођанске равнице. Преокрет у личности јунака изазвана је сазнањем да се “У миру ништа више не воли од власти и новца”.

“Једанаеста заповест” једна од седам прича по којој је насловљена и књига је приповест о краткој посети ујаку у црногорском кршу, осамљенику и несрећнику. Прикривена тајна је овог невољника скрајнула у осаму, јер су му 1942. године убили сина јединца, имућног домаћина који се није приклонио ни једној власти, а убијен је три пута: први пут мецима, други пут без сахране а трећи пут да му се ни гроб не зна.

Деца која кроз школовање и детињство стално ишчекују да им родитељи испуне снове: да оду на летовање, да виде море или отпутују у Трст по патике или жваке”, па све до позних дана својих родитеља са закључком да се “овде изгледа не може умрети, а да не одеш из живота жељан свега” приповеда један од ликова у причи “Божанство и богатство”. И кад та иста деца жељна свега постану људи, родитељи, то исто говоре својој деци која су жељна да оду на ЕГЗИТ, на ФЕСТ, или концерт Мадонин у Будви - али уместо испуњења, добијају телевизор и пренос истих.

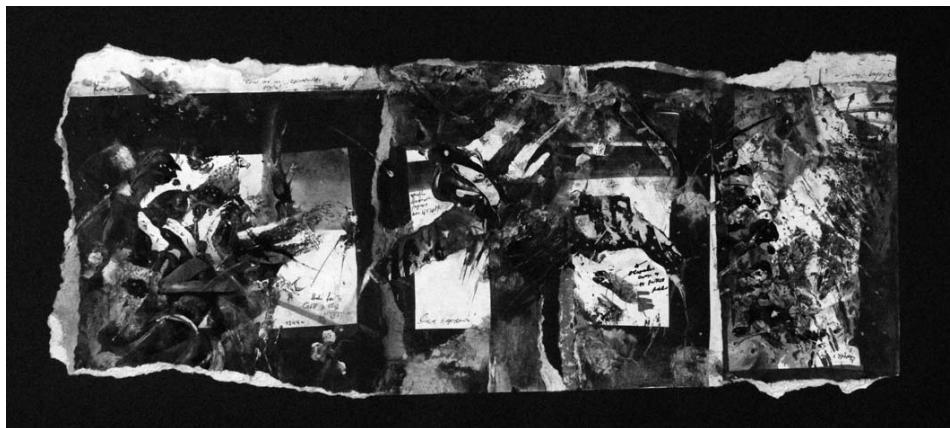
Елезовић се на вешт начин служи иронијом и гротексом, тако у причи “Плави воз” исмева и пародира слику штафете у Врбасу, некадашњем Титовом Врбасу. На Титовом путу ка Мађарској у посети Јаношу Кадару, окупљени свет, пионери са титовкама, бацају цвеће по шинама, док воз пролеће а на прозори-

ма се нико не појављује, иза завеса се не виде ликови, а народ се тужно, изиграно, разилази кућама. А за ту свечаност, један од јунака позајмио је лаковане црне ципеле од комшинице Лутке.

Приповеда Елезовић и у Лују Холбруку у причи “Таленат из нашег сокака”, али у неколико прича главна тема су људи који су остали без посла, као у причи “Срећковић”. Да би иронија била већа, несрећник се теши чињеницом: “Колико година имаш, толико минута ходај дневно, па се не бој за здравље”, а понајчешће хода тамо где су даће, где заправо, има хране и пића. Јер ко живи у нади, умре од глади. “Човек је оно што једе, рече Фојербах. Хвала умрлим суграђанима на свему”. Довољно да се преживи, зар не? А за крај књиге исприповедао је причу о “Транзиционашима”.

Ова збирка прича па тематској преокупираности, повезаности, могла би се, условно речено, приближити и роману, где се потенцирају етичке вредности као врхунско начело човековог живота. То је стварносна проза са низом пословица прожетих народним искуством и мудрошћу старих људи. О власти: “Кад се обори стабло, сви цепају дрво од њега”, преко национализације, информбироа, па до транзиције, исписана је читава једна документарна а драматична лирика.

Слободан Елезовић до сада је објавио два романа, три збирке прича, пет књига драмских текстова, четири збирке анегдота, петк књига монодраме и три књиге сценарија.

Маринко ЛОЛИЋ

МОЋ МАШТЕ

(Војислав Бубања, *Машићарски стихови*, Београд, 2009)

Последња збирка песама Војислава Бубање, *Машићарски стихови* садржи четири песничка циклуса: *Моћ кукуће*, *Црни стихови*, *Машићарски стихови* и *Очајне*. Већ сам наслов ове збирке упућује на суштинска обележја ауторовог поетског чина, његово настојање, да изрази стваралачку моћ маште. Стога, за њега, машта представља, не само главно средство, већ и основну супстанцу од које он ствара различите поетске форме.

У првом циклусу *Кукућино семе*, који садржи четири песме, доминира снажна симболика кукуте и њена веза с највишим мисаоним достигнућима која као сенка прати песнички позив. У свакој од ових песама, аутор својом песничком рефлексijом развија кључне принципе изворног песничког етоса чије трагичко искуство, својом ценом, тајном и поуком, симболизује кукута.

Можда о Бубањином схватању тежине и одговорности песничког позива, ризицима који га прате, најбоље сведочи брижљиви избор речи којима он именује творца стихова као “пјесмотвора”. Овим архаизованим изразом песник нас враћа прапочецима и изворности поетског чина. То је оно митско време у којем је изједначено мишљење и биће и у којем је песник поистовећен с оним ко нешто ствара. Овим песничким поступком Војислав Бубања суочава нас с неким од класичних принципа поетског заната, које сусрећемо већ у митским химнама боговима, где је мишљење и практично људско делање било синонимно. Израз “тесати песму”, који води порекло из индијске ведске традиције, познат је због своје сликовитости, којом се речју “тесање” примарно сигнализује “обликовање” “творење,” као умеће творења у најбољем смислу; значи исто што и песниковање, а писање спева исти је облик творачког умећа као и тесање кола; и једно и друго толико је моћно и узвишено да може бити понуђено на дар боговима. Ова слика, изгледа, да је толико јака да није избледела ни до наших дана.

Стога, није нимало случајно што се она, на сасвим карактеристичан начин, јавља поново с идејом генија у романтизму. Најинтересантнији пример можда је Пушкинова формула “Железо куј ил’ пѣсни пој” као савет старог Циганина романтичком јунаку који жуди за слободним животом, у поеми “Цигани”.

Али тај слободни и узвишени песнички чин, има високу цену, и истински песник мора бити спреман да је плати. Стога у песми *Цена кукуџе*, аутор упозорава на ту врсту искушења у свету у којем песник живи. То је свет у којем доминира дух бескрупулозне трговине удружен с ауторитетом земаљских богова и различити облици софистерије којима су заробљене душе људи.

У песми *Тајна кукуџе*, аутор говори о томе да песник мора имати довољно снаге да, у суровој друштвеној стварности, остане доследан себи и својим поетским принципима. Као једину награду и сатисфакцију песничкој доследности Војислав Бубања види у могућности симболичког повратка и стапања песниковог бића и његовог песничког света, који представља свет за себе, попут Платоновог света идеја: “Вратићеш се облацима, /Тамо где си припадао,/ Не буди кукавица,/ И досад си само падао!”/

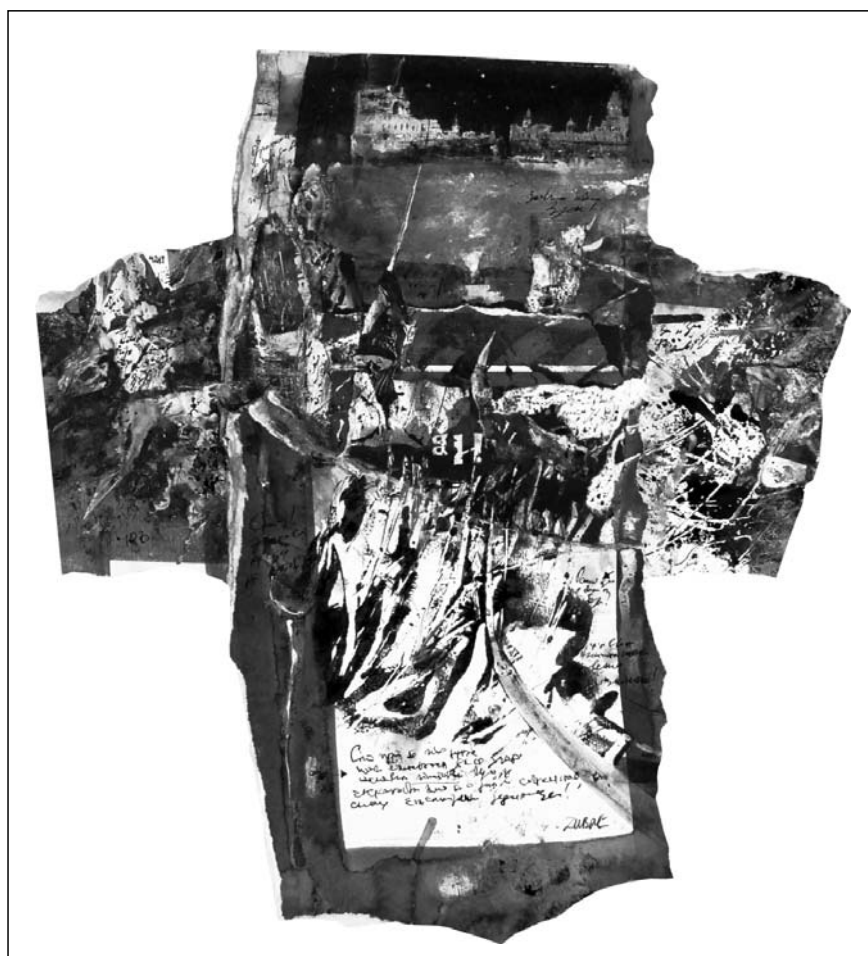
У завршној песми овог циклуса *Поука кукуџе*, без обзира на то што је цео овај циклус обојен тамним тоновима, ипак, на крају, у последњем њеном стиху, као знак оптимизма, видимо да песник настоји да својом доследношћу очува узвишени карактер темељних песничких начела, која за њега, представљају услов за достизање, не само оног поетског и естетског, већ и одбрану људског достојанства.

Циклус песама *Црни стихови* настао је, једним делом, као песничка рефлексија најновијих трагичних историјских збивања, а својим другим делом представља подсећање на неке од најтрагичнијих догађаја из наше савремене историје. У овом циклусу песник као у некој врсти историјске и поетске ретроспективе, у својој песничкој рефлексији креће од недавних ратних збивања у Хрватској, Босни, на Косову, па до настанка Теле куле у деветнаестом веку.

У сасвим другачијем тону писан је трећи циклус песама, *Машићарски стихови*, по којем је ова збирка добила име. У овим песмама аутор настоји да искаже своје поштовање, дивљење и пријатељску захвалност, према познатим писцима, песницима и сликарима, истичући неку од карактеристичних црта њиховог дела и њихове личности. У већини ових песама, Бубања је успео да на упечатљив начин да уверљив поетски портрет аутора, или се показао као проницљиви тумач, који указује на актуелност њиховог уметничког дела.

Запис о Достојевском представља поетску транспозицију кључних мотива романâ руског писца о људима из подземља. Актуелност Андрићевог књижевног дела песник види у неким трагичним константама “босанског вилајета”, које сусрећемо у његовим причама и романима а које се потврђују и у нашем времену. Ћопић је, за овог песника, горски смејач чији хумор недостаје овом тужном времену. У Лалићевим романима истиче његову песимистичку проишљивост. Непролазну Вукову заслугу види у стварању модерног српског језика и очувању драгоцене народне духовне баштине.

Збирка *Машићарски стихови* завршава се циклусом песама под насловом *Очајне*, низом песама наглашено песимистичног тоналитета у којима аутор говори о кључним питањима човековог трагичног осећања света и смисла људске егзистенције у таквом свету. Овим циклусом, песник заокружује своје дубоко проживљено животно и песничко искуство које је израз искрене оданости строгим захтевима властите поетике изложене у првом циклусу песама *Моћ кукуће*.

Марија ОРБОВИЋ

*ЛИСТ „ТЕЛЕЧКА” О ДРУШТВЕНОМ И КУЛТУРНОМ
ЖИВОТУ У ВРБАСУ ОД 1883. ДО 1889. ГОДИНЕ*

Лист „Телечка“ почео је да излази 1. септембра 1883. године као недељник за народну привреду, друштвена и културна питања. У њему су штампани прилози на немачком и мађарском језику. Уређивао га је 19 година учитељ Филип Лакнер¹ у Новом Врбасу а штампан је у Кули, где је тада постојала најближа штампарија.

Својим чланцима лист је пратио актуелна збивања у Врбасу, али и суседним местима, па је данас прави мајдан података за историју средње Бачке у осамдесетим годинама 19. века. Иштван Пот²,

¹ Филип Лакнер (1833-1906) надалеко познати учитељ, који је поред свог основног посла, а обављао га је пуних педесет година, дао значајан допринос развоју културног живота у Новом Врбасу, првенствено дугогодишњим руковођењем и активним учешћем у раду Читалачког друштва.

² Иштван Пот рођен је 1916. у Равном Селу. Пошто је рано остао без родитеља, у Врбасу је као штићеник свештеника Петера Вајмана завршио гимназију. После завршених студија германистике у Загребу предавао је краће време немачки језик у суботичкој Гимназији, а потом наставио професорску каријеру на Универзитету у Будимпешти. Његова славистичка оријентација исказана је кроз проучавање српских писаца као и стварање тешњих мађарско-српских културних веза. Пишући на мађарском, немачком и српском језику о Стерији, Ј. Ј. Змају, Ј. Игњатовићу, И. Андрићу, Б. Станковићу, о српској народној поезији и другим темама потврдио је своје опредељење културног емисара двају народа. Понесен носталгичним осећањима и лепим успоменама из детињства и младости проведених у Новом Врбасу, професор Пот се 1982. године одазвао на молбу тадашњег уредника *Webasser Zeitung*, Штефана Меца (иначе пријатеља из некадашњих врбаских дана) и прегледао шест годишта „Телечке“ указавши на занимљиве прилоге, који се односе на Врбас и околину. Професора Пота су највише интересовала догађања у култури и њих је детаљно истражио, што је послужило као основа за овај рад.

некадашњи ђак врбаске Гимназије, а потоњи професор Универзитета у Будимпешти, прегледао је шест годишта „Телечке“ од 1883. до 1889. и скренуо пажњу на занимљиве теме о којима је писано, као на пример, о прилозима добротинитеља у корист гимназијског фонда намењеног подизању зграде Гимназије у Врбасу, где са дугачке листе приложника истиче оне из удаљених места, Кискунхаласа или Ђера, или пример лекара Јозефа Руфа из Штутгарта који се обавезао да десет година уплаћује по пет гулдена. У новинама су такође и чланци од општинског значаја: о гајењу свилене бубе, вредности багрема, садњи воћа, зимској исхрани рогате стоке, псећем беснилу, о Удружењу за сахране, земљотресу, о пчелама и користи од њих, о школама за малу децу, дејим вртићима (Ovoda), о платама учитеља, учењу штедни у основној школи, о школским посетама итд. Лепа књижевност је била заступљена више прозом него поезијом. Аутори су Јохан Јаус из Ловћенца (Секића), Густав Адолф Фамлер из Савиног Села (Торжа), Рац из Црвенке и пре свих Самуел Хецел, темишварски учитељ, пореклом из Врбаса.

Један од најважнијих догађаја сваке године био је нововрбаски кирбај³. О томе је у „Телечки“ редовно извештавано: „Највише посећена народна свечаност била је у октобру 1883, како је то уобичајено од старих времена. Тог прекрасног јесењег дана шетао је народ улицама и у кафанама се предавао плесу до раног јутра.“ Слични извештаји понављали су се сваке године: „Дошли су гости из ближе и даље околине. Бал одржан поводом кирбаја у локалу Читалачког друштва⁴ имао је познату привлачну моћ и ове године. Био је веома посећен, да је сала Касине поново била сувише мала. Први кадрил плесала су 64 пара“ – стоји у другом извештају из 1889. Чист приход од ових балова био је намењен библиотеци Читалачког друштва.

Није се играло само поводом кирбаја. Вредно је поменути свечаност, поводом преступне године, коју су 29. фебруара 1884. организовали учитељи у Старом Врбасу у корист – земље – учитеља – сирочади. Вече је почело кратким програмом. Рецитована је по једна немачка, мађарска и српска песма. Нововрбаско певачко

³ Реч кирбај потиче од немачке речи die Kirchweih, која значи црквена слава. Немци у Врбасу, припадници једног од дијаклекатских говора ту реч су изговарали кервај, од које је лако постало кирбај у изговору других националности у месту. Кирбај се у Врбасу задржао до данас као црквена светковина католика и грко-католика, али је осталим мештанима познатији његов спољни, манифестациони израз, оличен у обичном вашару.

⁴ Читалачко друштво у Новом Врбасу основано је у јануару 1842. године под називом „Врбаска Касина“, али је у свакодневној употреби била само реч Касина, односно Казино за немачко и мађарско грађанство. Дуго времена су се ова два назива, Читалачко друштво и Касина, употребљавали у истом значењу.

друштво „Dalárda“ наступило је са једном мађарском и једном немачком песмом. Такође су игране мађарске, немачке и српске игре делом из околине, делом из Врбаса. Истакнута је нарочито национална толеранација „забава је била пријатна, присутни доброг расположења, све је хармонично, као да су чланови једне симпатичне фамилије.“

Од 1886. године уведени су такозвани „кафебалови“, који се од обичних грађанских балова разликују, по томе што учесници бала обедују код куће па су тако трошкови много мањи. „Такође један похвале вредан систем штедње!“ – похваљује извештач новину.

Један посебно успешан бал одржан је 7. фебруара 1888. „у кафани господина Филипа Клајна, у коме су сви кругови нововрбаског друштва учествовали, од протканих папучица до лакованих ципела, од кецеља до фрака, од свилених марамица до клака.“ Расположење је било високо, да је „после анимирања ресторана пивом и кавијаром (?) бал окончан следећег преподнева када су даме одвезене санкама“, а плес је трајао до поноћи следећег дана.

Сваке године јеврејско женско друштво из Старог и Новог Врбаса организовало је забаву са плесом за весели јеврејски празник Пурим. Приход је ишао, на пример 1886. „у корист дечјег вртића (Овода)“. Бал је друге вечери Пурима 1889. био „врло посећен и трајао је до зоре у живом расположењу.“

Врбашани нису били склони само лаким забавама. Поклањана је пажња образовању и усавршавању грађана. На том плану велику заслугу има Читалачко друштво или Касина – оба имена употребљавају се осамдесетих година. Већ прве године свог постојања „Телечка“ (1883, бр. 11) извештава о корисној делатности Касине: „У Читалачком друштву одржавају се у јесењим и зимским месецима једанпут недељно, сваког четвртка забавне вечери. На тим вечерима окупљају се чланови Друштва са својим женама и одраслим синовима и кћерима у лепој сали наше Касине за дружење и забаву. Пре свега одржава се једно предавање а тада се музицира и пева – Читалачко друштво има већ две године сопствени клавир – младеж се забавља разним друштвеним играма, док старији гости проводе вечерње часове у пријатним разговорима или мирним тарок партијама, што је за препоруку и многим другим местима.“

Краће или дуже вести о активности Читалачког друштва могу се често наћи у листу „Телечка“. Тако, на пример, године 1885. може се прочитати да су „овде понуђена духовна уживања и невинне, дружељубиве радости и забаве, због којих нам могу с правом завидети житељи неких других места.“ Али, вести о темама предавања су ретке. Редослед интерпретација отвара обично председник друштва, у наведеном периоду био је то Филип Лакнер, одговорни уредник листа „Телечка“. У новембру 1886, на пример, дата је културно-историјска скица из римског времена. Класични стари век осветљен је омиљеном темом, одржана су такође предавања о социјалном положају жена и о антиквитетима Рима. Одржана су и предавања о бризи за здравље, о досади, о макробиотици као начину за

постизање дугог живота. Запажена су такође и предавања о мађарским народним песмама, затим о Петефију и Шекспиру. Предавања су држали осим Филипа Лакнера, свештеници Јохан Шнебергер и Јозеф Карман, као и гимназијски професор Јулијус Балаж на мађарском или немачком језику.

Нововрбаско Читалачко друштво играло је значајну улогу у културном животу места. Из извештаја на годишњој скупштини од 14. јануара 1888. сазнаје се: „Досадашње председништво је изабрано за следеће три године: за председника Филип Лакнер, за заменика председника Мориц Д. Попер, за благајника Р. Делхес, за бележника Паул Кроб. У одбору су још: свештеници Шнебергер и Карман, затим Карл Теодор Рот, Ј. Л. Полаковић, Натан Лебл, Емил Кренауер, Јакоб Зингер, Саламон Блум и Карл Зајдл. За руководство библиотеке Друштва, која је имала 800 свезака, делегирани су: свештеник Карман, Саламон Блум и Карл Шух. Библиотекар је Андреас Тот.“ Друштво је имало 57 чланова и 34 претплатника и држало је 18 новина. Једна тако богата књижница пружала је заиста могућност за образовање, забаву и културну оријентацију.

Јасна и очигледна слика делатности нововрбаског Читалачког друштва и његовог хуманог и демократског духа, који је тамо владао, добија се из једног малог чланка: „Леп и користан обичај да се јавним предавањима шире различита знања постоји у Новом Врбасу већ више од десет година. За то су заслужни у првом реду господин свештеник Јохан Шнебергер и господин свештеник Јозеф Карман. Ко је имао прилику да посети предавања у Новом Врбасу, мора признати, да именована господа у друштву са другим предавачима нису узалуд радила. Не само да су обрађене интересантне теме које су на дневном реду – а ми наглашавамо још и више, то је ширење чистог знања – већ треба истаћи међусобну дружељубивост у коме преовладава потпуна природност. Могло би да се посумња, да у ово време када су видљиве класне и расне разлике, уопште постоји друштво у коме је дружење или однос међу људима космополитски, или боље речено, крајње људски, и да се нико не пита зашто је неко ту доспео. Још ваља истаћи да на овим састанцима није било луксуза, нико не долази да би показао своје одело. Доноси се једино и само своје људско биће у скромној свакидашњици, у циљу сусретања са истим таквим људима, са којима ће се провести слободни, весели и пријатни часови.“ („Телечка“ из 1889, бр. 1)

Друго друштво, које имало задатак да шири корисна знања и културу у широке народне слојеве, било је нововрбаско Напредно удружење⁵ (Fortschrittverein). О његовом плодном деловању сведочи и једна најавна програма („Телечка“, 1883, бр. 11): „Прошле недеље су почела овогодишња предавања у нововрбаском Напредном

⁵ Напредно удружење у Новом Врбасу основано је 1868. године у циљу просвећивања народа.

удружењу, које већ 15-16 година испуњава задатке због којих постоји. Људи, сељаци и занатлије, нашег места окупљају се у таквом друштву у коме не само да се оплемењује друштвена забава, него се кроз читање прикладних, популарних књига и часописа, као и кроз предавања уздиже духовно образовање чланова и проширује њихово знање. Господин свештеник Јозеф Карман, председник Удружења, отворио је вече једним излагањем из старе историје. Слушалаца је било много, да сала није могла све да прими. Сада Друштво има 150 чланова, држи 10 различитих часописа и има преко 500 свезака у својој библиотеци. Овим предавањима Удружење привлачи стално све више чланова. Пошто је Удружење својом делатношћу постигло леп успех, постало је узор и другим местима.“

Из „Телечке“ (1887, бр. 4) сазнаје се да свештеник Карман води Удружење 18 година „промишљено и пожртвовано и да је његов рад привукао велику пажњу.“ Када се он повукао, свештеник Шнебергер је једногласно изабран уместо њега. Вести о темама предавања у новинама су још шкртије него о темама предавања у Касини. Ипак, може се видети најава да у мају 1884. Франз Зауер, катастарски службеник из Куле „држи једно занимљиво предавање о катастру“. Забележено је још да је Удружење 1884. престало да набавља листове *Freimüthigen* и *Grenzboten* за читаоницу и да су предавања од 3. децембра 1889. држана сваког уторка, а не недељом увече, као до тада.

У Старом Врбасу такође су постојали Касина и Напредно удружење, али њихова делатност једва да је забележена у новинама.

Културни живот у Врбасу у овом периоду није се сводио само на друштвене вечери и предавања. Сваке године организовани су концерти и дилетантске представе, обично у добротворне сврхе, а најчешће у корист Гимназије. Концерти су били, такозване, шарене вечери, јер изузев музичких нумера и певачких комада програм се састојао од декламација, већином на мађарском језику. Музичка култура је била на одговарајућем нивоу. Извођена су дела Моцарта, Хајдна, Брамса, Шуберта, Вебера, Шумана, Штрауса, Менделсона, Вердија, Росинија, Листа, Еркела, као и мађарске народне песме. Било је уобичајено да ђаци средњих школа и студенти, када за време распуста дођу кући, учествују у приређивању музичких вечери у добротворне сврхе. „Телечка“ (1887, бр. 27) најављује на мађарском језику: „Омладина се, као и сваке године, ускоро враћа у свој завичајни град и досадне дане у малом месту разве-селиће вечерњим програмом, не само за сопствено задовољство, него и за забаву других, као и у добротворне сврхе.“ По истеку распуста млади људи задовољно изјављују (1886, бр. 36): „Тако се можемо мирне душе растати од нашег завичаја, јер смо извршили мали део наше обавезе, коју смо дужни прама нашој Гимназији.“ На шареним вечерима биле су интерпретиране песме најпознатијих песника, на пример Петефијеве.

Млада интелигенција организовала је дилетантске представе, које су биле допуњене плесом. Приход од таквих представа ишао је увек Гимназији. Разумљиво је да су Врбашани, ученици и студенти високих мађарских школа, изводили већином мађарске комаде. У савремену литературу били су добро упућени. За извођење узимана су дела, у оригиналу и преводи Гергеља Чикија (1842-1891), најпознатијег мађарског драматичара оног времена. Према постојећим подацима осамдесетих година на немачком језику извођена је само комедија „All zu toll“ од Андреаса Грезера.

Тих година Врбас су посећивале и професионалне позоришне трупе. Тако, на пример, у лето 1884. „Немачко глумачко удружење“ под руководством Густава Пфалца отворило је своје гостовање у башти Касине са бурлеском „Шваља“ („Die Näherin“) Лудвига Хелда. „Телечка“ позитивно оцењује представу и ансамбл. У бр. 38, на пример, може се прочитати: „Ми смо већ имали солидне представе ове позоришне дружине под управљањем дугогодишњег директора Г. Пфалца и можемо и овог пута само похвално судити о успеху већине њених чланова. Сви раде вредно и са запаженим умећем. Такође, о држању глумаца у друштвеном животу може се само похвално рећи. Та околност нас радује, јер са ранијим позоришним дружинама није било тако. Врбас може дуже уживати у овим вечерима, пошто је сала Касине уступљена за представе на месец дана.“

Са много мање успеха гостовала је друга трупа следеће године, о чему „Телечка“ (1885, бр. 45) извештва: „Недељу дана даје позоришну представу немачка глумачка дружина под управом Карла Хубера Ласа у Новом Врбасу, у сали кафане господина Филипа Клајна, али упркос трупи на добром гласу, посета је мала. Дружина се састоји од бољих провинцијских глумаца, који се труде да задовоље публику и заиста марљиво играју. Наша публика, којој се уметнички дух и уметнички осећај не могу оспорити, тако је индиферентна према овим позоришним представама, да је директор не једном снизио цену улазнице, на 5 Д. М. али, ипак, представа је због недостатка публике сасвим укинута.“ Узрок лошег пријема ове представе можда треба тражити у податку да је кратко пре тога у Новом Врбасу гостовало мађарско позориште из Печуја и поњело велики успех: „Изванредан уметнички ужитак приредила је Нововрбашанима печујска позоришна дружина, која борави у Кули и игра два пута недељно у Новом Врбасу представу „Златан човек“ (Arany Ember) од Јокаи Мора.“ извештава „Телечка“ у 34. броју (1885).

Вест да је 10. децембра 1889. у Новом Врбасу основано Клизачко удружење, а званично отварање клизалишта одржано 22. децембра, обрадовала је многе, нарочито младе. Такође сведочи о још једном квалитету забавног и рекреативног живота у Врбасу тог времена. („Телечка“ 1889, бр. 51).

Наведени примери културних и друштвених збивања забележених у листу „Телечка“ сведоче да су Врбашани пре 130 година, поседујући истанчан укус за лепе уметности, развијали своје потребе за културом и образовањем у оквиру постојећих удружења. Касина је била централно место свих окупљања, која су често имала породични карактер. Врбаски интелектуалци, гимназијски професори и свештеници били су ангажовани да проширују образовање својих суграђана, а студентска омладина доприносила је добром укусу и култури, имајући увек пред очима хумане циљеве, а на првом месту материјалну помоћ Гимназији. Оплемењени добротинитељским духом, Врбашани су живели богатим унутрашњим животом у добром споразумевању једних са другима без обзира на веру и националност којој су припадали.

⁶ Ова новинска вест може данас изгледати невероватна многим Врбашанима. На чињеницу да је клизалиште постојало и касније, између два рата подсетила је овогодишња манифестација Ноћ музеја, када је испред куће у којој је некада било клизалиште постављена табла са фотографијом клизачког пара Флоре Хегел (1911-1991) и Јакоба Хилкенеа (1902-1989) на леденој плочи. Да се та слика урезала у памћење и њиховим савременицима сведочи запис уредника *Werbasser Zeitung*а Јоханеса Вајденхајма, који је на вест о смрти Флоре Хилкене записао: „Као да је јуче било, гледам их обоје, спортски елегантно обучени, клизаљке им обешене о врату, улазе у клизалиште, да би тамо изводили своје пируете. Један леп пар: „Futusz“ и његова „Goldi“.

Претплатити се на

ТРАГ

часопис за књижевност, уметност и културу

Часопис ТРАГ излази 4 пута годишње у обиму од десет штампарских табака по једном броју.

Годишња претплата износи 800,00 динара за физичка, а 1.000,00 динара за правна лица.

Претплата се може уложити на жиро рачун број 840-98664-83 код УЈП са назнаком „за часопис ТРАГ“.

Чим се пријави уложи, ми ћемо вам слаћи часопис „Траг“ на адресу коју нам пошаљете.

Све информације можете добити путем телефона: 021/707-566.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

82+7+008

ТРАГ : часопис за књижевност, уметност и културу / главни и одговорни уредник Небојша Деветак. - 2005, бр. 1 - . - Врбас : Народна библиотека „Данило Киш“, 2005 - (Нови Сад : „Будућност“). - 23 цм

Тромесечно.
ISSN 1451-9437

Cobiss.sr-ID 202214407